

Värske
RÕHK

Helena Aadli

MAASIKAKUU

Painav magus limane purpurpunane igatsus voolab sees ja *miski* vajutab vaagnale, silinderjalt raugelt pressib. Ärkan koos äädika-kärbestega, aeglaselt lihavalt, aga silmad on kokku kasvanud nigu kassipoegadel ega kavatse veel niipea avaneda. *Sünnitusvalu*. Siputan niiskes roosaoranžis limas jalgu, väänlen, vastik armetu kiimane. Samas mitte, samas ilus. Vedelas vaakumis on ühte pressitud õied, pärlid, raamatulehed, kellegi huulepulgane ila, purunenud nektariin ja paar surnud kõrvaharki. Mõned elavad veel, üks sibab mu alakõhul suunaga *teadagi*, kõik teised olen surmanud tõmbi esemega. Sinu jaoks haaran noa.

Pekske mind, taguge mind jalgadega.

Olen tiirane emme, kõik ruumisolijad võtke mind, lakun teie saapad puhtaks, tõmban hammastega paelad lahti, peaasi et võtate mind. Imen vaarikad sõrmeotstest ja tõmban keelega üle nahktagi. Kasutage mind ära, aga turvaliselt (ostsin just kondoome). Kasvõi sina, retsidivistinäoga suitsetaja, või noh, mitte sina, tegelikult (sellest mõttest hakkas isegi hirmus hetkeks). Tahan nii väga, et olen valmis facebooki seinale abipalve kirjutama, aidake, keegi, pange mind. Saan aru, miks talle meeldib rattaga sõita, sõidan ka siis koju ja kuna keegi ei võta mind, otsustan ise võtta röövida puruks kiskuda. Tuled korrusmaja uksest sisse, kõrv kikitab, kuulen iga su sammu, jõuad saagina mu vaatevälja ja enam ma ei peatu, ei anu, ei ole passiivne, ma tõmban, võtan, panen, kuni sust saab märg laik.

Andmise taustal tilksatab veri aegluubis parketiprao vahele, prožektorivihud seda teekonda saatmas. Vereraualõhn tungib sõõrmeisse ja terve tuba on värvunud punaseks. Sinu pärast on mul verised käed.

neli issit

kohatud isad käivad ühest kohast teise ilma kordagi kohvrit avamata ilma mütsi peast võtmata, mantliäär lohiseb maad võtmata tolmus, alati valmis lahkuma et siis taas tulla, mitte kunagi kohal, kunagi mitte-kohal

kommunaalsed isad käivad lapse juurest lapse juurde kordagi süvenemata silma vaatamata olles kõigi isa, nii et oma lapsed väänlevad armukadedusest ja tahavad pai, aga isad on alati valmis tegelema kõigi teiste muredega, mitte kunagi enda laste omadega

kõigi lemmikud isad, *ma tahaksin et mul oleks ka selline isa nagu sul*, ahmid õhku, isa patsutab sõbramehelikult tuttavate laste päid, sind viskab köögis tooliga, surivoodilgi mõtled, et ei andesta talle mitte kunagi, mitte siiski kõigi lemmik

silmi pungile ajavad isad röögivad klassikalise muusika saatel liiklusummikus hinge tõmbamata, hiljem võtavad oma rusika su väikese käe ümbert ja taovad sellega võõra nägu, alati valmis kõike õigustama, et siis ninaverine võõras saaks tal pärast kätt suruda ja teda tänada

NOVEMBER

Hommik pole jõudnud alatagi, kui tihe hall taevas kukub palja kõhu peale, on november. Kõik kriiskab kriisist, vaikib vahetus udust tihedas õhus, haavade hallid sagarad sirutavad end, käin ussirada mööda kollakasrohelisi põlde ja lillasid metsi. Pärsimäe portree pärlikeega kummitab ja ostsin endale kolme euro eest ühe kaela kallistama, käega katsudes tundus, nagu pärlid oleks jahe-damad, lootus, et pole plastik, aga ilmselt lõpuks ikka on.

Kaamoseaeg, jään külmast rasedaks. Taevas on olnud ühtlaselt helehall juba ammust aega ja kell kolm läheb pimedaks. Mu sisemus on rahul, paigas. Nii peab olema, pime. Olla kusagil mujal oleks nihe, ma ei taha sellele mõeldagi. Olla siin ja lasta endal aeglaselt surra ja hääbuda. Sisemine õigus aeglustada ja olla uimane, paljas aeg.

laupäev

Puu sees on väike puu, ta tuleb lihtsalt paljaks koorida. Olen tollest arusaamise päevast saati püüdnud iga päev mõnda puud vaadata, muidu on päev raisus. Su riide niitide sees on su suu lõhn, su naharakkude sees on su harjumuste hais. Tunnen su sõrmeotstest, kui üleeile hommikul tegid ühe suitsu, su keele pealt, kui eelmisel õhtul jõid, ja võin koguste kaupa öelda, mida täpselt. Pokaal ploomiveini, midagi viinaga, ilmselt mahl. Pudel heledat õlut?

Odav hotell, sigaretiaugud kardinas, miskipärast on tekikotid ja padjapüürid punast värvi. Keset ööd ärgata paberist seinte tõttu: keegi seksib, keegi teine tülitseb, kolmas naaber püüab neid vaigistada. *People, be quiet. Be quiet. Be quiet, people.* Sisehoovi seinanišis on kuju, alasti käteta naine ütleb: *carpe diem*. Magama jäämata hakkad järgmist päeva püüdma, tehes kell viis hommikul aknal suitsu, mistõttu kogu majas läheb tuletõrjealarm käima ja unised ninad kobistavad kitsast keerdtrepist alla. Pakime asjad kiirelt kokku, et nendega koos välja rutata, et uksele hoiatava trahvi eest minema joosta. Lunaks jätsime verepleki voodisse

pühendusega
alati teie
meie

mis just juhtus??

valgust täis päev, uskumatuid naisi täis päev, sa lebad ja kõik vaatavad, sa lebad. ta laulab, mõtlen, kas ta vaatab sind kui laulab. vaatan üles, et minna siit kaugemale, aknakujuline päikeselaik on löövis, ta vilgub edasi-tagasi pigem pelglikult. see hoiab mind kukkumast.

ma ei saa aru, kuidas kõik suudavad sirgete nägudega sind kanda. minus kõik võbeleb variseb, hiljem saan teada, et iga viimne kui üks neelas xanaxit. ja mina tundsin end süüdi, et ei suutnud sind hoida. ja mõtlen, et sulle ei meeldiks, kui kirjutan nii nii väikeste tähtedega üldse ja sinust. aga kirjutan su puudumisest.

ei kujuta ette, kes seal kõik koos olid, kes keda nägid, mina ei näinud kedagi. ühel targal nägin küll kesktalve eest kaitsvaid päikesepille, oleksin ka tahtnud silmi peita. samas oli kõik parasjagu ebareaalne, oletasin, et keegi teine ka ei näe. kõndisin su juurde, jalad ei liikunud

paigast, nagu kõva vastutuulega liikusin su poole. olin hangunud, aga keha umbes teadis, kuidas sammud käivad. viskasin paar peotäit ja ütlesin *näeme õige pea*. ehmusin. midagi mus seiskus. *õige pea?*

hiljem pika laua taga on olukord endiselt uskumatu, nii ebareaalne. istun kohmetult, süüa ja kõik on täna liiga tugeva maitsega. süüsin hoopis parema meelega vett. keegi peab kõnet, the cure mängib. nüüd sa lebad juba kusagil mujal ja ma ei tea, kus, aga meil on sinuga samad jalatsid. võibolla on su keha muundunud juba tolmuks ja jalanõusid ka siis enam pole.

pakin end kokku, on raske minna. kõnnin ja vaatan seljataha. teised on tõusnud, ta istub pika musta linaga laua keskel, lootusetu pruut, avarate silmalaugude vahel uskumatu tühjus. ta pilk on kukkunud ei kusagile, nahka katab must loor. see pilk ei kustu, ma ei suuda seda edasi anda ja see ei lahku mu peast. ta istub nagu udus nagu kõik kõik oleks kadunud, nagu käed vajuks viimast korda longu. pruut, kes ilmutas end sulle juba ammu läbi su enda käte. pruut, kes on küll altari ees, aga teistel põhjustel.

see hoiab mind kinni, tardun ega oska minna, kõik mis teen tundub kohatu, kõnnin hiilin minema. ei saa selge mõtlemisega hakkama, häägune on, pressin end samm sammu haaval kodu poole, jään viiest bussist maha, kuna ei suuda õigel ajal pingilt tõusta.

veel nädalaidki hiljem võttis elu halb hingeõhk jalust nii nõrgaks, et otsustasin pärastlõunal teha vägagi haruldase uinaku. ärkasin niiske suudluse peale, mille sügavast unest ila täis voolanud padjanurk mulle huultele matsatas.

suudluse negatiiv, mitte-suudlus – hüvastijätuks, mille andis elus inimese negatiiv. kuna lihtsam on uskuda, et sa oled kuidagiviisi mingil kujul olemas, siis võtan selle lohutuse vastu. aga jätan ka hüvasti. puhka, lõpuks saad.

karvad ja hääl

Vaatan, kuidas karvad kasvavad, kuidas häbi kaob. Kuidas valehäbi kaob. Kuidas kasvuvalu puusa pitsitab. Kuidas teismeea keha üritab teadmatu mehe silme järgi moonduda, esitada, kedagi etendada. Sõbranna põlgab, teda vaadatakse, ütleb, et vihkab, samal ajal nülib end vaadatavaks, nõretab vajadusest olla ihaldatud.

Mul on nii kahju, nii kuradi kahju.

Ta ütles, sul tuleb hääl kehast välja, mitte ei katke ära ega kuku tagasi sinna, kust ta tuli, ei kähise enam nii. Ta ütles, sul tuleb hääl kehast välja, see tuleb su sirgest seljast lagedale ja selles on kõla, mitte nagu siis kui kellegi toored soonelised käed kõri pigistasid ja kael saladust hoidis. Ta ütles, sul tuleb hääl kehast välja, sa oled liiga palju rääkima hakanud.

Triinu Kree

46. oktoobril me suudleme kuradisilla kolmanda tamme all

öised sõesed lumemimmud
 ninaplastika roidekõhre abil
 kiirkaerahelbed ja asfaldivärvid
 it's peeter volkonski's birthday
 kassetmarkiis Adagio, klientide lemmik
 elegantide epifaania
 kas inimese peaks kustutama rahvastikuregistrist kui talle
 ei meeldi hapukurgid

tüdruk, kes rääkis varestega

mäletades maastikke avanemas su õlgade tagant
 udurohelisest maast kerkisid
 hajuva parvena valged liblikad
 nagu suvi meie keskelt
 ma loodan et suutsin sulle silmadega öelda et ma armastan sind

ja kindlasti on need tüdrukud kallid

minulegi

minule isegi naised

suure tähega Suured Naised

könnivad kanalisatsioonikaantel rohelistel jäätisepaberitel mustamäe
asfaldist mõisaküla kruusani könnivad kaotatud peavõrudel valgetel
linadel 2016. aasta foorumi arvamustel esimesest armastusest
toolidel laudadel kurjade haudadel puuhalgudel valuvaigistitel veristel
aluspükstel higirantidega teismeea särkidel poiste naerul tänavatel
teedel piparmündireedel sinistel retrodressidel luulel hevimuusikal
lauvärvidel käristatud kudumistöödel mõttetutel südamevaludel
tekikottidel sos-pillide tšekkidel erootilistel unenägudel pööningu
lapsevankritel katkistel kaaludel lumevaaludel tedretähnidel külmadel
müüridel suurepäraстал huultel ütle mata asjadel uhkusel kadunud
höbelusikatel katkistel kardinatel tähekaartidel päeva lõpuks iseendil
sest mujale astuda ei tohi

kõige ilusam naine

takuste juustega küürus vana naine
tүүgas silmalaul
kurtusest vali ent endast nii häbelik
palun telefonitsi et talle rongile vastu tuldaks
ja siis
väga vaevaliselt välja komberdades
on ta seljal hallil dressipluusil kaks litritest inglitiiba

olen röövlitütar Elroña
käin palavikuga teatris
teen üksi tänaval kõndides mõne tantsusammu
armastan elu ja üksinda olemist
vaatan rongiaknast läbi aja ning
tunnen end võimsana

odraiva

minu vanaisa kasvatas otra
kasvatas otra ja kriipsutas ajalehest poliitikuid maha
minu vanaisa kasvatas otra
mullaribal oma tütarde uuemate põllukultuuride vahel
minu vanaisa kasvatas otra
kündis käsiadraga ning deklameeris üdi ja alliksaart
minu vanaisa kasvatas otra
poetas pisara siis kui oli vaja
minu vanaisa kasvatas otra
kõndis katusel ei jäänud kirikusse hiljaks
minu vanaisa kasvatas otra
naeris alati ja naerab ka täna
minu vanaisa kasvatas otra
viljalõikusest sain silma odraiva
ja rääkisin koolis uhkusega et kaklesin silma sinilillaks

me sirgume naisteks
keda oodates kõik nii elevil on
ja umbes 11. sünnipäeval
antakse meile vannitoas kätte terad ja noad
et osa endast maha lõigata
ikka ja jälle

riputan elu kööginagisse
tatart fluorestsentslambi karjuvas valguses keetes
mängime korra et ma olen päris inimene
sinusugune
sest minusugused on ju tihti liiga noored liiga lollid liiga naiivsed liiga
tormakad ja ei tea mida nad tahavad ja kui nad ka ammu teavad siis
see pole kindlasti Õige ja me pole kunagi täiesti piisavad
aga milleks on mul lubatud saada
kui ma ei või olla naine kellel pole häbi

magnetresonantstomograaf

keegi on armunud
 kellegi poega
 ja kellegi tütar
 igatseb kellegi onutütart
 kes mõtleb kellegi naabripoisile
 ja see naabripoiss proovib salaja selga oma ema kleiti
 mis samuti meeldib kellegi täditütrele
 kes on kõik oma nahkneetidega püksid andnud enda õele
 kes on armunud kellegi poega
 kes mõtleb kellegi tütrele

muidugi

kuskil maailma servas kanajalgadel majas
 on kindlasti köök
 kus alasti prügikastis istuv mees
 rahulolevalt koogist lumememme ehitab

Katkendeid teosest „Sisetunne“

Mira Aurelia Eskelinen
soome keelest Mona Tärk

Mida kõike ma õigupoolest kardan?

Kardan et see on ainult faas. Kardan et kui olen kõigile sellest rääkinud, mötlen ümber. Kardan et see, mida algul pidasin jõuetuseks ja mille siis nimetasin naise pilguks, ongi kõigest jõuetus ja et see saab mulle korraga vaieldamatult ja valusalt selgeks.

Kardan et sunnin teisi inimesi oma uut nime ära õppima ainult selleks et see jälle tagasi vahetada; et teised peavad minu pärast oma aju ja tunnete kallal tööd tegema, et õppida ära mu uus nimi, et õppida mind uuel viisil vaatama. Kardan et vean inimesi alt. Kardan et valetan inimestele. Kardan et valmistan neile pettumuse. Kardan et inimesed pettuvad minus sellepärast et ma ei ole enam Jalmari. Kardan et inimesed pettuksid kui oleksingi jälle Jalmari.

Kardan et määratlen ennast valesti. Kardan et hõivan ruumi ja määratlusi mis ei kuulu minule. Kardan et võtsin omaks kellegi teise unistuse. Kardan et kaotan ennast teiste soovidesse ja oletustesse ega leia enam teed enese juurde. Kardan et olen erilisust taotlev tähelepanuotsija.

Kardan et olen ikkagi kõigest feminiinne mees, *bi-curious* luulepoiss. Kardan et võiksin õnnelikult elada ka ainult küüsi lakkides ja vahetevahel *femme*'ilikumalt riietudes. Kardan et sellest ei piisaks. Kardan et vean alt ennast otsivad poisse ja mehi, olles näide sellest et feminiinsus on reserveeritud ainult neile, kes on päriselt naised.

Kardan et olen vaid naisterõivastesse riietumisest erutuv mees. Kardan et alatine porno vaatamine on mu aju nii läbi söövitanud et internetivaramust ei piisa enam selleks et mind erutada, vaid ihkan aina millegi tõelisema järele. Kardan et vahetevahel pinnale sööstvad mõtted tussust, rindadest, penetreeritud saamisest on kõigest järjekordne samm mu fetišite jadas.

Kardan kaotada armastust. Kardan kaotada seksi. Kardan kaotada lähedust, suudlusi, puudutust. Kardan et keegi ei tahaks mind enam kunagi, et ma ei leia enam eales kedagi enda kõrvale, et mind tahaksid ainult *chaser*'id. Kardan et olen tülgastav. Kardan

et olen liiga pealetükkiv, klammerduv kui keegi peakski minu vastu huvi üles näitama. Kardan et saan teada mida mu sõbrad minust päriselt mõtlevad. Kardan et lähedased inimesed eemalduvad minust. Kardan et mu veidrus, erilisus läheb lõpuks üle piiri. Kardan et mu suhted lähevad nässu, katki, minu pärast, sest mu olemise mõistmine muutub liiga raskeks. Kardan et olen liialt keeruline, liialt nõudlik, liialt vale, liialt.

Kardan haletsevaid pilke, põlastavaid pilke, vihaseid pilke. Kardan pilkudele järgnevaid sõnu, sõnadele järgnevaid tegusid. Kardan vägivalda ja ebameeldivaid hõikeid. Kardan et mõni *cis*-heteromees näeb mind tänaval või baaris ja erutub, kuniks saab aru et ma olen miskit muud ja siis peksab mu läbi. Kardan et ta erutubki just sellepärast et ma olen miskit muud, aga ei suuda seda öieti mõista ja peksab mu läbi. Kardan et ma ei saa kunagi selgeks, kuidas olla nagu need naised keda tänaval kadestades vaatan, kes näevad välja nagu nad tunneksid end oma naisesuses hästi, teksad mure-tult jalas ja hobusesabad lehvimas. Kardan et ma ei saavuta kunagi seda mida neis näen. Kardan et jään alatiseks ainult naisi kehvalt imiteerivaks nilbes meigis poisikeseks. Kardan et oleksin alati kuidagi mahajäänud, et neil oleks naisesuses nii pikk edumaa et oleksin alati nende hulgas võõras. Kardan et ma ei saa olla päris naine sest ma pole kogenud terve eluaja kestnud seksualiseerimist, ahistamist, alavääristamist, ignoreerimist. Kardan et tekitan naistevetsudes ärevust ja hirmu ainult oma kohaloluga.

Kardan et ma ei saa kunagi ilusaks. Kardan et muutun ilusaks ja et selle mõõnmisega saab minust edev ja ennast täis lits. Kardan et teised on mu privileegide ja vedamise peale kadedad ja tõukavad mu välja.

Kardan et teen liiga „päris“ transinimestele, kui tulen avalikult kapist välja ja pärast kahetsen, astun sammu tagasi või ütlen midagi rumalat. Kardan et ma pole piisavalt trans et olla trans sest ma pole algusest peale teadnud, sest ma pole algusest peale kannatanud. Kardan et on ainult aja küsimus, millal osutun petiseks.

Kardan et ma ei tea kes ma olen. Kardan et ma tean kes ma olen. Kardan et keegi näeb mind sellisena nagu olen. Kardan et keegi ei näe mind sellisena nagu olen.

*

Maikuus kirjutan päevikusse: *Olen võibolla genderfluid. Samas tundub veider ennast mingi teatud sildi järgi nimetada. Kuidas teada saada, millena ma end tunnen? Äkki sellistesse mittebinaarsetesse või mitte-normatiivsetesse sookogemustesse suhtutaksegi algul teatud imestusega, mõeldakse, mis on ehe kogemus, mis kõigest väljamõeldis.*

*

Otsustan Rosale oma mõtetest rääkida. Et ehk ma polegi täiesti mees. Istume mu voodil, vajutan Rosa peopesa oma südame vastu. Rosa kuulab mind tähelepanelikult, küsib kui kaua olen nii tundnud. Ma ei oska vastata. Rosa ütleb et ta on lugenud et mõned voolava sooidentiteediga inimesed soovivad et nende käest küsitaks hommi-kuti, kumb ärkas. Rosa küsib kas tahaksin seda või näiteks mingi-suguseid käevõrusid, millega talle märku anda minu selle päeva soost. Pigistan Rosa kätt.

*

Tahan maha rebida kõik vana ja näha, mis järele jääb. Tahan lahti lasta, langeda, tuules õõtsuda ja lasta tulevikul lagedale tulla. Näha, kes Mira on. Kardan oma teismeiga uuesti kaotada. Kardan et keelan endal midagi kogeda, kuna olen sidunud end väliste kohustuste ja vastutustega.

*

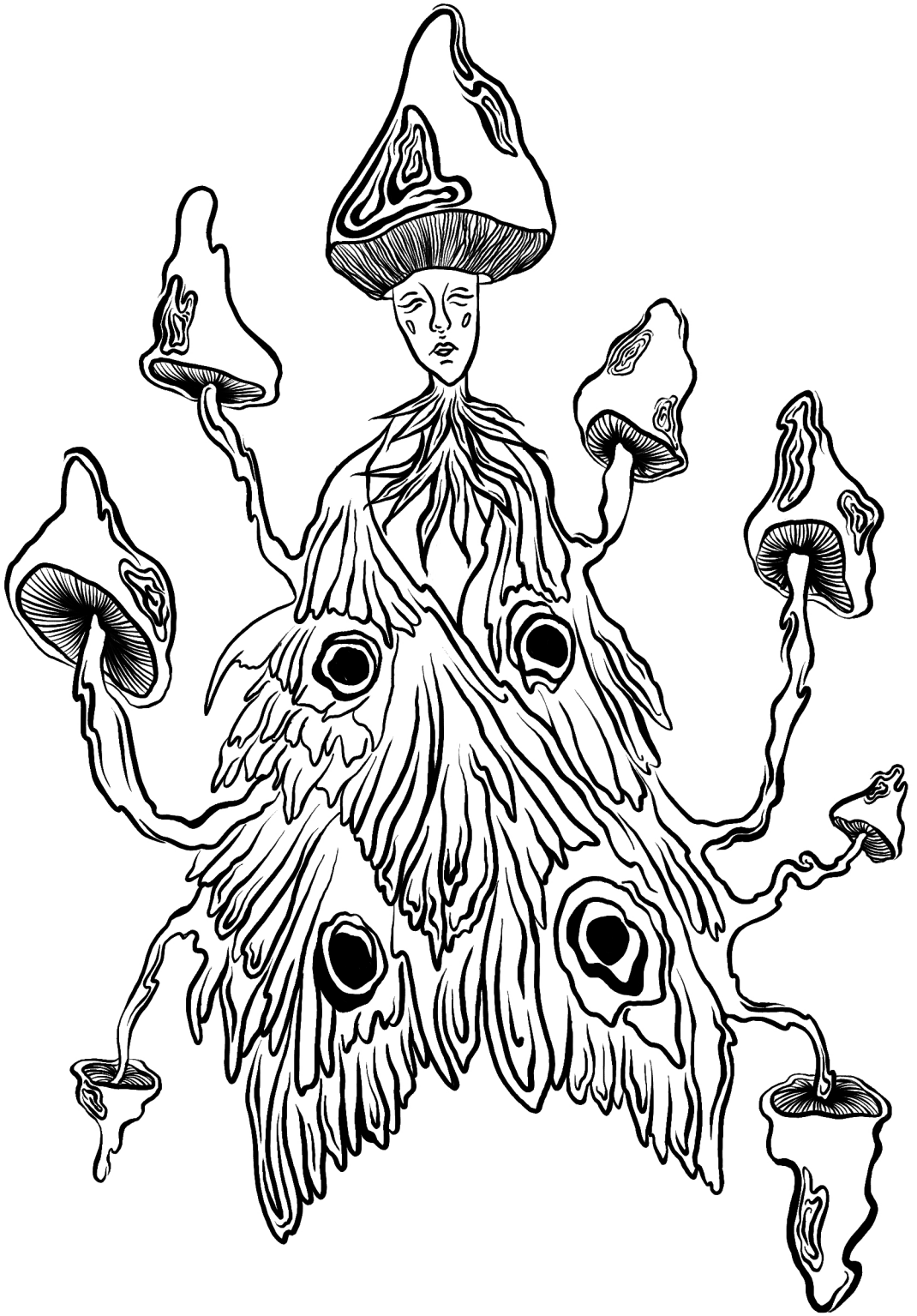
Olen alati olnud see inimene kes jätab suurtest asjadest rääkimise viimasele hetkele. Nii ka nüüd, alles kui teekann tühi ja sammud juba ukse poole seatud, saan sõnad suust. *Ma olen mõelnud, või et, mul on tunne et, tähendab, jah, et sul on vist ikkagi tütar.*

*

Ühel ema fotodest seisan nelja-aastaselt rannavees. Pildil on näha ainult mu peegeldus veepinnal, olen seljaga, pea natuke kumaras, üks käsi selja taga, teine mu ees lainemustris virvendamas. Mu piirjooned lekivad, nahka mööda libisevad sammudest tekkinud lained. Pildi ülemises nurgas paljastub vee alt järjest tumenev krobeline liiv. Teises servas katkeb pilt seal, kus mu sääred veest paistma hakkavad, taevase peegeldub helesinise künkana mu jalgade juures.

*

Sul on vist ikkagi tütar. Kolm aastat hiljem astume rongi, reisime koos Põhja-Norrasse, jälgime ema rada, täpselt kolmkümmend aastat pärast seda kui ta oma matkale asus. Mu ema armastab ajada juttu inimestega keda kohtame võõrastemajades, rongides ja bussides. *Ma käisin siin esimest korda siis, kui oma tüdrit ootas, räägib ta neile. Kui mu tütar oli väike. Mu tütreke siin. Mu tütar Mira.* Iga lause nagu laine, mis aastatega rannajoont vormib.

*

Oma esimesed lilled naisena sain Orioni käest. See oli meie kolmandal kohtingul, ma kandsin oma parimaid pariisitari-riideid: punast põlvini seelikut, heledat polokampsunit, nahktagi, punaseid kontsakingi, punast baretti ja punast huulepulka, *bien sûr*. Orion ootas mind raudteejaamas, kollane lillekimp selja taga peidus, naeratus kavalalt veetlev nagu oma saagiga uhkustaval kassipojal.

Orion viis mind jalutama Hietaniemi randa. Liiv oli alles jahe, jääkatte jäänused loksusid lainetes. Kui paigal olla, võis tunda esimesi soojendavaid päikesekiiri. Pikutasime liival, mu pea lebas Orioni rinnal, kuulasime laineid ja jääliblode kahinat. *Maailmas pole piisavalt mittelineaarset aega, et jõuaksin teha sinuga koos kõike, mida tahaksin*, sosistas Orion ja silitas mu juukseid.

*

Vana tehaseala on täitunud baaride ja peokohtadega. Mu sõber korraldab ühes neist peo. Mul on seljas helesinine a-lõikeline kleit ja must nahktagi, huuled on tumepunaseks värvitud. Peol vaatan teisi naisi, tunnen kuidas kõhus keerab tuttav võrdlemine ja kadedus.

Peol on ka üks mu tuttav, minust mõni aasta vanem tumedajuukseline naine. Talve jooksul oleme korduvalt pidudel ja üritustel kokku sattunud. Ühe õhtu lõpuks, ajal kui ma veel Rosaga koos olin, suudlesime naisega tund aega baari nurgas.

Naine naeratab, pakub mulle sigaretti. Ma tuletavat talle meelde Candy Darlingut, ühte Warholi transmuusadest. *Darling on minu arust üks kõigi aegade kaunimaid naisi*, ütleb ta, kui puhume suitsu teineteisele suhu.

*

Tellime uued joogid. Peol mängib George Michaeli „Freedom ‘90“ ja me laulame täiest kõrist kaasa *there's something deep inside of me, there's someone else I got to be*. Ühel hetkel küsib ta mu käest, kas tahaksin õhtut jätkata tema pool. Mu sisikond läheb paigast ära. Tahan teada, tahan nii väga teada, mis tunne temaga on, mis tunne mul on tema keha vastas.

Tuigerdame lühikese maa naise poole. Ütlen talle, et ma ei taha et mu jalgevahet puudutataks. Naine lükkab mind voodile, võtab mul sargi seljast ja suudleb mu alles pungades rindu. Ta tuleb mu kõrvale, keerab mind külili ja suudleb mu kaela ja kõrvu. Värisen ja upun ta naudingusse, oma naudingusse. Olen naine koos teise naisega. Olen tahetud, puudutatud, tulen, naisena koos teise naisega. *Äkki mu keha polegi defektne*, kirjutan oma päevikusse järgmisel päeval.

*

Mu esimesed mälestused on vanaema juurest. Seisan duši all, olen kolmeaastane, põrand mu väikeste jalgade all on särtsakalt oranžist plastikust. Dušikabiini põranda servad on painutatud ühest tükist, oranž plastmass näeb välja pehme, aga teeb haiget, kui varvas vastu nurka ära lüüa. Lükkan oma peenise reite vahele peitu ja pigistan jalad kõvasti kokku. Kuulutan võidukalt: *Ma olen printsess!*

*

Printsessiloost oleks lihtne järeldada, et ma teadsin kogu aeg. Aga ma ei teadnud. Või kes teab. Ehk teadsingi, aga õppisin seda nii hästi varjama, et ka mina ise ei leidnud sinna enam teed, ja kas seda siis enam saab teadmiseks nimetada? Kui maailm oleks olnud teistmoodi, kui mul oleks olnud rohkem ruumi otsinguile, ebamäärasusele, omade olemisviiside avastamisele, kas mul siis oleks üldse olnud tarvis teada?

Mis siis kui? on tõeliselt peibutav küsimus. Mis siis kui mul oleks juba varem olnud sõnu, millega seda kirjeldada? Mis siis kui oleksin testosterooniblokkerid saanud juba teismeeas? Mis siis kui mind oleks lapsest saati Miraks kutsutud? Mis siis kui meie ühiskonna arusaam soost ei oleks nii piiratud ja piirav? Mis siis kui oleksin hoopis *cis*-soost?

Üks suurematest teadmise ees varitsenud tõketest oli transsoolisusega seotud kannatustenarratiiv. Lihtsustatult: transsoolisus on puhas kannatus ja selleks, et olla transsoost, pead alati kannatanud olema. Ma ei tahtnud teada, sest see oleks tähendanud kannatusi (kes meist tahaks olla Lois Einhorn), ja samas polnud ma kindel ka sellepärast, et mu elu polnud ainult kannatus.

*

Udu hajudes näeb selgemalt. Aga siis tuleb ehk seista silmitsi ka kurbuse ja kaotustega. Termin *recovery horror*, paranemishirm, väljendab seda tunnet, kui toibumis-, teraapia- või paranemisprotsess tekitab edenedes ruumi varem märkamata jäänud või tõrjutud valule ja traumadele. Kui oled valuallikast piisavalt kaugel, piisavalt turvalises kohas, võib tekkida ruumi valu tervenisti kohata, lasta endal mõista selle kogu ulatust.

Mu elu, minuna, Mirana, algas alles 26-aastaselt, aga ma ei tahaks mõelda sellele eelnevast ajast kui kaotatud aastatest. Sest et – ja see on oluline – ma ei mõelnud tol ajal et elan kannatustes. Ja ma polnud ainus: paljud inimesed mu ümber pidasid mind positiivse ja õnneliku inimese musternäidiseks. Mul oli vapustavaid sõpru kellega

koos palju naersime. Mul oli kaks pikaaegset armastavat paari-suhet, tegime koos kunsti. Mul oli teater, filmid, raamatud, kunsti-katsetused koos sõpradega. Tundsin end õnnelikuna – ju siis olingi, või vähemalt Jalmari oli.

*

Enne operatsiooni oli mul kombeks kutsuda oma peenist ülekasvanud kliitoriks. See andis mu seksipartneritele aimu, kuidas mind puudutada. Armastasin seda kui mu pehmet tüdrukupeenist lakuti pikka-aegade vööbetega, kui seda hellalt mu alakõhu vastu vajutati ja mu partneri keel keskendus peenisepea alumise osa närvikimpudele.

Samamoodi meeldis mulle see tunne, kui viia närvitundlikkusega varustatud *strap-on*, või, kui lubate, *clit-on-a-stick*, teise sisse, tunda teise soojust ja nõretust ja kurde enda vastas, enda ümber, olla teisele inimesele nii lähedal. Aga selle avastamiseks oli mul vaja teisi transinimesi, selliseid, kelle jaoks peenis ei tähendanud automaatselt, et ma olen mees, ja kes mu keha ei fetišeerinud. Üks neist oli Kuu, kena poiss.

*

Minu suhe Kuuga oli algusest peale seksist pungil. Üks mu lemmik-tegevusi oli teda siduda ja kliitoriga keppida, öeldes talle kui hästi ta mind vastu võtab. Koos Kuuga avastasime ka Viagra sooeufooriat toetava mõju.

Hormoonravi ajal ei reageerinud mu peenis erutumisele enam sama usaldusväärselt, vaid läks kõvaks ja pehmeks palju ette-arvamatumalt. See oli muidugi HRT soovitud mõju ja eriti ravi alguses tundsin tohutut kergendust. Ma lihtsalt poleks arvanud, et Kuuga seksides hakkan kannatama soorituspinge all. Korraga närveerin minna, *femme* transnaine, selle üle, kas püsin piisavalt kaua piisavalt kõva. Arvasin, et soolise üleminekuga vabanen *cis*-heteronormatiivsest survest, aga seal see siiski oli ja puged tagasi mu pähe möllama. *Talk about a mindfuck*.

Õnneks sai naistekliinikust Viagra retsepti. See lasi mul vabalt seksi nautida ja – mis veel üllatavam – pani mind ennast tugevalt naisena tundma. Mul polnud vaja kasutada energiat mõttetute *cis*-heteronormide ja nendest tuleneva kehaärevuse vastu võitlemiseks, sain rahuneda oma *queer-femme-top*-kalduvustele, pikk kliitor Kuu sees, rõõmsalt transsuguelunditega transseksi nautides.

*

Talve hakul otsustame Kuuga ehitada voodi kohale roosast läbi-paistvast riidest telgi. Kuu lükkab mind selili ja hakkab mu kaela suudlema. Telki langev valgus värvib kõik roosaks. Kusagilt tuleb impulss, palun et Kuu teeks mu kaelale maasikaid. Sulgen silmad, vajun läbi madratsi ja ajalävede. Täpselt sellises toas, roosade kangaste varjus oleks teismeealine Mira tahtnud esimest korda suudelda. Kuu tajub et miski minus muutub, ja kui ta on kindlaks teinud et kõik on hästi, jätkab mu kaela märgistamist. Ajaliinid lähevad sassi, laotuvad poorselt valla, kusagil lähedal seksib tiinekas-Mira esimest korda.

*

96 päeva peale operatsiooni. Laman voodis, selg kaardus, teine käsi Kuu juustes, jalad pooleldi üle voodi ääre. Kuu on põlvili põrandal, ta lükkab uusi naudinguid kaardistades sõrmi mu sisse, keel lakub ahnelt mu veel paistes kliitorit. Tunnen, nagu minu sees oleks täis-puhutud õhupall, et lõhken tükkideks, kui ma tulla ei saa. Silma-laugude siseküljel tõuseb meri võimsa seinana, mis aga kuhugi ei liigu. Tahan alla anda, jälle ei saa sellest asja.

Oigan, haaran Kuu juustest kõvemini kinni, Kuu küüned jäta-vad mu kõhule punaseid jutte, Kuu lükkab end sügavamale. Meri õõtsub mu kohal, mu ees, mu ümber. Maa väriseb. Mu puusad tõuka-vad Kuule vastu, kiiremini, kiiremini, mu jumal kiiremini. Maailm käriseb lõhki, lained voogavad igast suunast, tabavad läbi Kuu sõr-medele tuhande kokkupõrke jõuga mu sisikonda, nägemisväli pimeneb, nutan ja naeran ja ulun ja langen.

Getter Dolgošov

*

Toksikoloogi vastuvõtt.
 Küsitakse, mille üle kurdan,
 alles kolmandal korral kuulen,
 kõrvad on hakanud kinni kasvama.
 Tahan vastata, aga mu keel,
 väikeseks, siniseks tõmbunu,
 ei suuda moodustada sõnu.
 Antakse paber, käed on veel korras,
 joonistan lookleva mao,
 kes end mu kõrvast sisse pressib,
 suust kaheharulisena välja roomab
 ikka ümber mu kaela ja pea,
 ikka nii, et ma tahaksin oksendada
 valgele põrandale oma sisikonna,
 mürgist, mis läbi ta naha
 salaja minusse imbub.
 Ma anun silmadega, palun mõttes,
 mul on halb, aidake ometi.
 Arst vaatab mulle kurbusega otsa,
 näen, kuidas ta käsi sirutub,
 vähe jääb puudu pehmest paist.
 Soe isalik kallistus, ninanips –
 ahmin lootust neist enesesse.
 Kogenud mees, näeb mind läbi.
 Võtab pliiatsi, täiendab joonistust,
 küsib, kas siis nii olen ma
 unenäomadudest pääsenud,
 et nende seltsis mürki joon.
 Raputan pead, langetan silmad.
 Nad leiavad mind alati uuesti.
 Arst vaidleb vastu. Mitte alati
 pole need maod ühe ema lapsed.
 Ta annab paberi tagasi,
 roomajad on saanud endale nimed.

Noogutan vaikselt, pühin pisara.
 Äratuskell on mind päästnud.
 Saan digiretsepti ravimi jaoks.
 Apteegis antakse mulle autovõtmed.
 „Sõida ja ära tagasi vaata,“
 soovitab proviisor, „õnn on teisel pool.“

*

Eile öösel mõtlesin
 emotsioone reguleerima hakata.
 Mõtlesin koidest,
 kes ilmuvad ei tea kust
 ja tekitavad tahtmise tappa,
 mõtlesin kuivatatud õuntele
 – stressis üliõpilase närimispalad,
 mõtlesin tuludeklaratsioonile,
 et kas on mingit lootust,
 friikartulite pakile sügavkülmas,
 juhuks, kui õhtud on rasked,
 mõtlesin juukseid lõigata lasta,
 küüned värvida, välja kolida,
 mõtlesin trenni teha, aga
 kell oli palju, peagi uus päev,
 mõtlesin riske võtta,
 uinusin.

*

Selle asemel et nutta,
venitan oma hinge
varvastele lähemale
siin kõledas teispäevas.
Päike ei tõusegi täna,
pilved longivad taevas,
haigutavad igavusest,
õhtuks on oodata vihma.
Ootan isegi suuremat
homset, suuremat indu
elada nii, et mu elul
poleks argipäeva haisu.
Keegi võiks maksta mu üüri,
anda musi ja visata
tundmatus kohas lompi
hommepäev sünniks muusikal,
start-up, aasta kirjandusteos,
ravim kõigile haigustele.
Seisan sõdalasepoosis,
ootan ukselingi klõpsu,
teen peas arvutusi.
Kui homme ei ole päikest,
kuulutan pankroti välja.
Aeg möödub, unustan nutta,
varbad teavad juba ise
hingele ligi nihkuda.
Kõle teispäev on sama.

*

Kirjeldada hetke,
lootuses luua midagi erilist
nende samade seinte vahel
viimane talv. Tean seda kindlalt.
Kuhu edasi? Seda ei tea.
Aasta viimasel nädalal
veel minule kuuluvas voodis
lebab paar villaseid sokke.
Lebab paar. Minevikus.
Homme võib olla, et
meid kahte tuntakse eraldi.
Homme võib-olla me tunneme valu.
Aga võib-olla mu murede põhi
saab põhjatuks röömuks.
Nutta kellegi pärast?
Jah, mul on süda sees, kuid
ei ole ju mõtet.
Mina saan muuta vaid enese sisu.

*

Lapsena uskusin liblikalendu.
Mul olid rohelised sandaalid
ja kruusakivide kollektsioon
lagunenud mesitaru peal.
Igal hommikul soovisin lennata,
nii nagu unedes suutsin,
nii nagu liblikad oskavad.
Ainult liivane tee hoidis kinni
mu halli ratta sirget joont
ja üksi kaugele ei tihanuks.
Küünealused liiva täis,
juuksed sassis ja näljane,
siiralt uskusin liblikalendu,
kaseurbade pehmust
ja võilille säravat kollast.
Tuleb välja – mul olid kasud sees,
sest kevad tuleb igal aastal,
ju minagi eneses võin
taas selle tüdruku leida.

Getter Dolgošov (22)

Su tasakaalukates luuletustes torkab sageli silma äratuntav maakodukeskkond, eriti eelmise kaastöö tekstides (VR 81, lk 104–105). Kirjutasid tookord näiteks kasvuhoone taha kartulipeenrasse maetavast nukrusest, saialilledest-raudrohest, seekord räägid kruusakivide kollektsioonist mesitaru peal. Kust on see tasand su tekstidesse siginenud?

Olen üles kasvanud kauges Kagu-Eesti nurgakeses metsade vahel. Lapsena eelistasin tubastele mängudele ja mänguasjadele kõike seda, mis leidis õues. Õunapuudest said elumajad, kruusakivihunnikust vääriskivikaevandus. Perega seenel-marjul käimine oli meelelahutuslik üritus. Minu jaoks tuttav ja loomulik keskkond — loodus — kasvas mulle südame ligi. Nüüd satun maale harvem, aga suvised ravim-
taimeretked, jalutuskäigud metsas, kodumurul lesides raamatu lugemine ja saunaõhtud värskes kasevihaga on idüll, mida mujalt ei leia. Maal liiguvad

aeg ja mõtted teises tempos, õhk puudutab teistmoodi ja paratamatult leiab see kõik oma tee ka paberile.

Millega sa lisaks luuletamisele veel tegeled?

Õpin Tartu Ülikoolis proviisoriks, oma-moodi loogiline jätk mu ravimtaimehuvile. Selle aeganõudva kohustuse tõttu ootab üks mu lemmikharrastus — näitlemine — praegu kapi nurgas ajastut, mil maa-kera kella keeramise asemel paar tundi aeglasemalt pöörlema hakkab. Küll aga võtan endale aega, et trenni teha/tantsida, raamatuid lugeda, taas-õppida vahepeal unarusse jäänud kitarr, heegeldada, sõpru huumori ja enda tehtud likööridega poputada.

Kelle looming sind kirjutama inspireerib?

Mul on mõned lemmikluuletajad, Doris Kareva, Liisi Ojamaa. Nii kõrgetasemelist luulet lugedes võib aga juhtuda, et inspireerimise asemel see hoopis pärsib. Luule sünnib pigem hetkest, mitte niivõrd kellegi teise loomingu puudutusest. Proosa see-eest on küll nii mõnigi kord leidnud tee paberile pärast mõne teose lugemist, millel puudub minu jaoks kirjanduslik väärtus. Mul tekib tahtmine kirjutada paremini, tõestada endale, et ma suudan. Niimoodi on mitu (ideaalses maailmas) tulevast raamatut alguse saanud.

Gustav Nikopensius

Haldjapuljong ja teepõlluvahi pere

Üks väike haldjas tantsib teeheel, nikastab jalga ja kaotab oma sädeme. Ta püüab lehelt minema lennata, et naasta oma koloonia juurde, aga tõukejalata õhkutõus ebaõnnestub. Üks väike hiinlane korjab ta maast üles ja viib koju. Seal hoolitseb ta haldja eest: loputab teda vee all, koorib riided seljast, ajab kiilaks ja kitkub ära tema tiivad, mille ta riputab ahju kohale nööri kuivama. Haldja enda paneb ta katlasse ja keedab temast maitsva puljongi, millel on rahvapärimuse järgi kõiksugu tervendavaid omadusi.

Külas lähevad lahti kuuldused, justkui oleks kingsepa naine leidnud teepõllult haldja ning keetnud temast puljongi. Teepõlluvahi majas tekitab see uudis palju elevust, sest teepõlluvahi naisel on puusad haiged ja kui nad kuhugi minna tahavad, peab mees teda eriliselt selleks puhuks tellitud tooliga seljas kandma. Naine on liikumatusest puha kokku kuivanud, söömast ta ka keeldub, nii et ei lihast ega pekki ole naise habrastel luudel. Teepõlluvaht loodab, et kui ta saab naisele kasvõi lusikatäie puljongit sisse söödetud, siis tema puusad paranevad ja söögiisu naaseb.

Et saada naist nõusse ravipuljongile minema, peab ta oma seitsme tütrega plaani. Tütarest vanim väidab, et ema tuleb valgesse riietada. Vanuselt teine teab, et enne riietamist tuleb ema sooja seebist vahutava veega vannis puhtaks küürida. Vanuselt kolmas kostab, et enne vannitamist tuleb ema vooruseid kiita. Vanuselt neljas nendib, et enne seda tuleb ema tänulikkusega kostitada. Vanuselt viies viitab, et enne tänulikkust tuleb emal lasta peret teenida. Vanuselt kuues kuulutab, et enne teenimist tuleb emale panna selga põll ja kätte kindad. Ning seitsmes seletab, et enne ema riietamist tuleb ta põrgulärmiga üles äratada.

Kogu seda plaanimist kuulab kannatlikult koiliblikas aknal. Too on ennist vastu aknaruute pekselnud, püüdnud meeletult õue pääseda, aga näinud peretütred isa ümber kogunevat ja vaikselt häälel miskit arutama hakkavat, otsustab koiliblikas hetkeks aknaruudu prömmimise sinnapaika jätta. Pere salaplaani luurates kuuleb ta kingsepanaisest ja haldjapuljongist ning nööri otsa kuivama jäetud haldjatiibadest, mis talle suurt huvi pakuvad – ta on veendunud, et kui tal õnnestuks haldjatiivad enda valdusse saada, siis suudaks ta ka nendest aknaruutudest suurema vaevata läbi lennata

ning olekski vaba. Seepärast lendab ta kandetoolile, millega pereema kingsepanaise juurde vedada plaanitakse, ning jääb sellele kannatlikult ootama.

Pere koguneb ema voodikese ümber ja nad peavad erutusest hinge kinni: et kohe aetakse ema põrgulärmiga üles, siis ei taha keegi seda üllatust ära rikkuda, äratades ema oma hingetõmmete või kinnise nina vilinaga. Kõigi pilgud on koondunud väikseimale tütrele, kes loeb sõrmedel viiest üheni, dikteerides nõnda, millisel silmapilgul kõik koos kriiskama hakkavad. Mõni on võtnud köögist kaasa ka need vähesed pannid ja puulusikad, mis neil on, et hälinalle lisa tekitada. Kui kõige väiksema pihus on viimane sõrm välja sirutatud ja pere kooris õhku sisse ahmib, kargab ema voodis istuli otsekui pere hingetõmbeist kergitatuna ja hüüatab, et toogu need sooja veega vann ja seep: tema peab täna kingsepa naise juurde minema.

Mõlkis plekkvann tuuakse voodi ette ja peretütred veavad pliidilt aurava veega kastruleid ning tühjendavad vanni sisse. Ema istub vannis ja ei tee peaaegu et teist nägugi, kui ta varvastele tulist vett kallatakse, suleb ainult silmad ja hingab värisedes sisse. Tuuakse seepi ja harju ning pere asub ema küürima ja nühkima. Vette tekiavad täna eriti suured mullid ja väiksematel tütardel on lõbu laialt. Kuuldus haldjapuljongist toob nende kujutlusse tiivulised sätendavad olevused, keda nad ema ümber tiirutades imiteerida püüavad. Vanemad öed vaatavad seda alguses halvaksapanuga pealt, aga kui nad näevad, et see emale lõbu pakub, naeratavad ka nemad. Lõpuks, kui pesemine läbi ja vesi välja kallatakse, nähakse, et see on tintmust ja ainult seebist veidi hallihägune. Ema aga kiiskab nagu ingel.

Teepõlluvaht seob naise tooli ning tooli oma seljale ning asub kodunt tee, tütrele järele lehvitamas. Kas ta võiks natukenegi haldjatiivapulbrit ka neile tuua, et nad võiksid selle tee sisse segada ja nõnda endalegi haldjalikku sädet tuua, palub erutunud häälel sositades vanim tütar. Muuks mitte kui ainult selleks, et mehele saada ja vanemate vaeva veidikenegi vähendada. Teepõlluvaht naeratab seepeale ja ütleb, et teeb, mis saab. Ta puudutab käeseljaga tütre põske, kust jookseb alla pisaranire, ning tütar viskub isa embusesse ja hoiab tugevasti kinni, klammerdudes kätega kandetooliraami külge. Kui väga tahaks ta saada mehele, kuniks veel noorust, ja kui raske on tal perest lahkuda. Kui isa läheb ja tütar silmist pisaraid pühib, märkab ta, et parem pihk oleks nagu pruunika tolmu määrdunud, ja maas tema ees lamab lõmastunud liblika korjus.

Rakuosakesed saavutavad teadvuse

Rakumembraan hakkab värelema ning saavutab eneseteadvuse. Kuradi kahju on tal sellest, sest tema pole teadvuse järele igatseda osanudki. Nüüd on see aga käes ja tema on üksinda epiteelkoos, teadlik oma olemasolust ja funktsionaalsusest ning ka asjaolust, et nüüd läheb nende kahe vahel sõda lahti, sest teadlikkus aitab funktsionaalsuse efektiivsusele kaasa ainult teatud määral. Ühest hetkest alates hakkab aga teadlikkus funktsionaalsust häirima, püüab sellest üle olla ja endale kõrgemat eesmärki leida. Selleks, et tekkinud küsimust kellegagi lähemalt arutada, hakkab Rakumembraan ägedamalt värelema ning äratav ka Tsütoplasma „teadvele“.

„Mis hea pärast sa seda tegid?“ küsib Tsütoplasma. „Kuramus!“ vannub ta ning võdistab end, kuni Rakutuumi eneseteadvaks saab.

„Ossa poiss!“ hüüab Rakutuum. „Ossa poiss!“ korrutab ta üha – talle näib teadvus meeldivat. Üsna pea nakkuvad naaberrakukestegi tuumad ning korrutavad kooris: „Ossa poiss! Ossa poiss!“, kuni iga Rakutuum kehas on teadvusele saabunud.

Lainetena järgnevad Tsütoplasma kirumised-vandumised ja Rakumembraanide värelev ärevus ning sisemise hõõrdumise helid, mis käivad energiasutsakatena läbi keha, kusjuures laetud osakesed kihutavad Rakumembraani poore pidi sisse-välja, sisse-välja ja keha tabaks nagu teadvuse lainetamine.

„Mitokonder?“ tärkab Rakutuumal küsimus ja see levib Rakutuumade suus üle keha kajava lainena. „Mitokonder! Mitokonder! Mitokonder! Mitokonder!“

Aga Mitokonder ei vasta. Tema vaikib. Ta pole veel kindel, kas teadvus temani jõudis või on ta kogu aeg selline olnud. Ta teab, et varem pole ta igatahes selle küsimuse üle mõtelnud. „Aga mulle tundub, et teadvus on abstraktsioon,“ mõtleb ta. „Tegelikkuses on teod ja tegemine. Ja teodki on üleliigsed, on vaid tegemine. Ning tegeminegi on üleliigne, sest see eeldaks tegijat, aga tegijat ei ole. On vaid üks suur tegija ja tema igavene tegemine ja see oleme meie. Meie oleme nii Üks Suur Tegija kui ka tema Igavene Tegemine. Tähendus muutub algustähe suurusega. Ka see on kummaline nähtus. Nagu muutub füüsikaseadus siis, kui ta on kirjeldatud. Siis on ta midagi konkreetset. Aga mis on need asjad, mida pole valemite ja teooriatega nähtavale rebitud? Kas see siis pole füüsika? Kas kõik ei ole niigi üks? Lihtsalt olemine, alguse ja lõputa. Või teen ma praegu lihtsalt sõnu? Varem polnud nõnda keeruline. Siis, kui ma olin veel molekuli-alge, kellel oli kalduvus oma saba vee sees keerutada ning positiivselt laetud osakesi oma kolmeharulisse kombitsasse tõmmata. Oli lihtsam aeg siis. Vahel igatsen.“

Konnmehe saamisluгу

Keset ookeani tõusis veest tohutu suur kivilahmakas. Mõni ütleks kivilahmaka kohta kolossaalne, mõni ütleks gigantne. Kivilahmaka suuruse hindamiseks on veelgi suuri tarku sõnu, aga meile piisab teadmisest, et see oli umbes Vormsi saare suurune kivijurakas ja kerkis veest juba väljaarenenud flora ja faunaga – see tähendab, et kivilahmakal oli omaenese toimiv ökoloogiline süsteem, mis koosnes peamiselt maismaa taime- ja loomaliikidest. Tuleb ka ära mainida, et palju oli kivilahmakal seeni, sest seened pole ei taimed ega loomad, aga on sellegipoolest hirmus olulised, eriti just tohutusuurtel kivilahmakatel, kuna nemad oskavad kivist mineraale välja võtta ja teistele elusolenditele tarvitavaks teha. Lugeja on aga kõike seda juba kindlasti keskkoolimatemaatikas õppinud.

Ookeanist kerkinud kivilahmaka juures oli eriskummaline veel see, et flora, fauna ja seenestiku (varasemalt tuntud ka kui „mükofloora“) uurimiseks oli kivilahmakas juba tekkides kaetud geo- ja ökoloogidega, kes kivisel maastikul ringi roomasid, luup ühes, pliiats ja märkmik teises käes. Roomasid ringi ja kaardistasid kivilahmakal elutsevaid organisme ja nende vahelisi seoseid. Midagi eriskummalist nad siiski ei täheldanud, välja arvatud siis, kui nad teise loodusteadlasega vastamisi sattusid, mispuhul hakkasid mõlemad palavikuliselt märkmikusse kirjutama, nii et käsi krampis, ja igasugu visandeid kritseldama, et pärast hea analüüsida oleks. Kui kritseldused ja märkmed tehtud, siis vahetasid teadlased omavahel märkmeid, lugesid pühendunult ning ainult vahetevahel küsisid teineteiselt, mida see või teine märgis tähendab, muidu aina noogutasid mõistvalt pealt ja täheldasid, et kolleegide täheldused klappivad nende enda leidudega. Seejärel surusid nad kätt ning naeratasid kelmikalt, varjates kiivalt kergendust, mida nad tundsid, sest kolleeg ei olnud oma uurimistööga neist ette jõudnud.

Kivilahmakal leidis kõikisugu loomi, aga kolaka peamisteks asukateks olid konnad. Neid oli seal igat sorti: kärnkonnad, rohukonnad, halltähn-järvkonnad, keelkonnad, meelkonnad, sinijärv-suursilmkonnad, joomakonnad, sõsarkonnad, hallituskonnad, nuusuta-sedakonnad, trobikonnad, kõhukorinkonnad, maakonnad, muldkonnad, puukonnad, erakonnad, kellele sugugi ei meeldinud, kui nende asjaajamistesse sekkuti, ja muidugi ka kivilahmaka vaieldamatud valitsejad – buddhakonnad, kes suutsid päevade viisi kivil istuda kulmukarvagi liigutamata. Nemad võisid seal kivi peal vabalt kuuma päikse kõrvetuses ära kuivada ja kaks kolmandikku oma kehamassist kaotada, enne kui veepahmakas taevast või lainetus ookeaniveest nad jälle üles niisutas ning buddhakonna juuksekarva otsas rippunud elu jälle ära päästis.

Üks siuke buddhakonnakene istuski siis rahulikult kivi peal, võttis päikest ja kuivas. Tal ei olnud kiiret kuskile. Lendas mööda üks kärbes ja naksti, konn püüdis kärbse kinni. Igat kärbest ja putukat konn aga ei püüdnud, vaid ainult neid, kes lendasid täpselt sinna punkti õhus, millele konn pingsalt keskendus. Konn võis niimoodi päevade viisi keskenduda, liikumatult, hinge kinni hoides, aga kui kärbes õigesse punkti lendas, siis ei kulunud kümnendikku sekunditki, kui konna ilanäärmed juba eritasid kleepuvat sekreeti, mis niisutas keeleotsa nagu liim, tema keel, mis oli suus kokku pigistatud otsekui vedru, pahvatas välja ja lendas kärbse suunas, ning täpselt pärale jõudnud, pinguldus keel viimse piirini, keeleotsa lihased tõmbusid kokku nagu rusikas kärbse kere ümber, ja silmapilkselt oli kärbes buddhakonna keres.

Kord aga komistas üks joobnud ökoloog, kes oli kivilahmaka ökoloogide konkurentsipingest täiesti üle kurnatud ja jooma kukkunud, tiiki, kus istus kivi peal buddhakonn. Ta oli koledat moodi purjus ja haises, nii et pea ja keha olid tal vastavalt ka kärbestega kaetud, ning juhtus, et kärbes, kes oli ennast joobnud ökoloogi ninale paigutanud, sattus mehe komistuse käigus täpselt konna haardepunkti, ja buddhakonn sülitas oma keele suust välja ning haaras kärbest ja ökoloogi ninast kinni ning neelas kogu ökoloogi tervenisti alla. Nüüd oli joobnud ökoloogil buddhakonna-turvis ümber. Ökoloog nagu ökoloog ikka, ainult et kaetud konnakostüümiga. Ta sirutas oma konnastunud jalgu ja käsi, sirutas oma keelt ja tundis uut võimu!

Ratastoolistatud piletikontrolör ülerahvastatud Tartu–Tallinna liinil

Ratastoolis piletikontrolör oli tardunud pärastlõunases Tartu–Tallinna rongis. Viielt teda ümbritsevalt inimeselt õnnestus tal piletit küsida. Proovis ta ka ulatada oma puldikest usaldusväärse välimusega inimestele enda ümber, et need kontrolliksid ka teiste reisijate pileteid, keda ta veel oma silmaga nägi, aga masinat rongi peale uitama ei sõandanud ta lubada. See, et ta ei jõudnud kõigi sõitjateni, tegi teda ärevaks, sest see oli ikkagi tema töö, ja ta kirus oma seisundit ja ratastooli.

Kui rong hakkas Tapale jõudma, tõusid inimesed kohtadelt ja algas üldine sagimine. Kontrolöri ärevus järjest kasvas, sest ta pelgas hetke, mil ukсед avanevad ja inimesed voolavad välja läbi kitsukese pilu, mille perroonil ootajad neile väljumiseks jätavad, ning samas pressivad inimesed ennast perroonilt kahes nires külgedelt sisse. See

oli kriitiline hetk, sest võimaldas kontrolöril end ehk veidi liigutada ja uute sõitjateni jõuda, kes talle varasemalt haaramatuks jäid, aga samas oli see ka hetk, mil tema ratastool reisijaile ette pidi jääma.

Ärevus järjest kasvas, kuni ukсед avanesid ning kontrolör tegi esimesed liigutused asukoha vahetamiseks. Ta oli tuvastanud vaikse nurgakese, kus keegi ei paistnud maha minevat ja kus ta sai seega rahulikult oodata, kuni suurem sisse-välja-voolamine lõppeb, ning samas ühtlasi paari reisija piletit kontrollida. Nende hulgas oli ka üks noor nokkmütsistatud mees, kes näis magamist simuleerivat. „Jänku,“ mõtles kontrolör ning otsustas ta vahele võtta, lootes salami konflikt, et kuidagigi kogunenud ärevusest vabaneda, seda puhku sõneluse ja sajatuste saatel.

„Nonii, noormees,“ ütleb kontrolör tolle õlale koputades. „Palun teil oma sõidupilet esitada.“

„Muidugi, proua,“ vastab noormees väga viisakalt ja kobab taskutes piletit leidmata.

„Kaotasite ära?“ küsib kontrolör irooniliselt ja valmistub muiates eesootavaks sõneluseks. „Ärevus on muutumas pühitsetud raevuks, milleks on vaid korda kehtestavail organeil õigust ja voli, kuna meie kohus on range käega rajada tuleviku ühiskonda, kus igasugu logardlust ja priipääslust silma otsaski ei taluta...“ täheldab kontrolöri alateadvuse varjuosa, kui nokkmütsistatud mees ühtäkki taskust prinditud pileti välja tõmbab. „Kindlasti mõni vana,“ mõtleb kontrolör, tänab noormeest irooniliselt ja skaneerib pileti QR-koodi, valmistudes selleks, et puldi ekraan kuvab sõnumi „Pilet tagasi lükatud“, aga pileti kehtib ja kontrolör punastab häbist. „Kindlasti nägi ta läbi minu uskmatus ja mõtles kiiruga mõne pettuse välja. Kui keegi kaasreisijatest oma piletit ei leia, siis tähendab, et nokkmütsistatud noormees varastas märkamatuks tema pileti, ja see on juba vargus, mille eest võib pikaks ajaks vangi minna. Oi, küll ma seda talle siis meelde tuletan. Ärge muretsege, ausad kaasreisijad,“ mõtleb pileti-kontrolör, „küll mina juba teie vabadust ja õigusi kaitsen!“

Ta võtab ratastooli küljepaunast piletikontrollipuldi-võimendi, mille valmistas talle tema tehnikavõlurist poeg, et ratastoolistatud ema tööd väheke lihtsustada. Ülemused olid küll sellise tehnika kasutamisele veto peale pannud, kuna jumal teab, kui mitme isiku-kaitseseadusega see vastuollu läheks, ja siis on veel see kiirguse küsimus. Kas ratastoolis kontrolör üldse teadis, mis tööpõhimõttel võimendi pileteid kontrollib?

Aga ta ei jõua võimendit puldi külge ühendada, sest samal hetkel teeb nokkmütsistatud noormees temaga juttu. Nokkmütsistatud noormehel on selleks oma põhjused. Talle näib ratastoolis tädi ke piirini aetud mutrikesena katkise masina töös: on ju teada, et

Elronil on liiga vähe ronge liini peal ja aina tuleb ülerahvastatud rongis sõita, nagu kilud karbis. Mis tunne võib siis olla liikumisraskusega inimesel sellises keskkonnas tööd teha. „Ja nüüd on see murdumispiirini aetud mutriku võtnud tööle kaasa mingi kõrg-tehnoloogilise massimõrvaseadeldise – pole ka imestada, nüüd, kus kolmdeprintimine ja tehisintellekt on teinud sedasorti seadeldiste disaini ning tootmise ülimalt lihtsaks,“ mõtleb nokkmütsistatud noormees ja otsustab katkestada selle inetu perspektiivi enne, kui ratastoolistatud tädikene nii enda kui ka sadade teiste elud hävitab.

„Ma tean, et see pole kuidagi teie teha ja ega ma seepärast räägigi,“ alustab nokkmütsistatud noormees ja paneb oma käe võimendi peale, et selle edasist kasutust takistada, „aga teie tööandja peaks tõesti liinil sõitvate rongide arvu suurendama. Kuidas siis niimoodi saab?“ küsib ta õigustatud nõrdimuse ja zen-meisterliku huumoriga ning paneb võimendi tagasi ratastooli küljepauna. Teise käega kergitab ta naise ratastoolist üles, võtab ta oma kätele ja ütleb: „Lähme, kontrollime need piletid nüüd korralikult ära, eks?“

Semaforialune mees võtab rongijuhi abi tunnistamisel naiseks Võsaülase

Semafori all seisab mees, kellel on korraga jalas kaksteist paari pükse. Üks naine möödub temast ja vaatab: „Küll on alles jämedate jalgadega mees.“

„Hei! Sina seal! Küll on sul alles jämedad jalad! Sa jaksad kindlasti väga suuri ja raskeid kive maast üles tõsta?“

Semaforialune mees naerab ja vastab: „Ei vasta tõele, preili,“ ehkki naine, kellega ta kõneleb, on julgelt üle neljakümne aasta vana, „mul on lihtsalt kaksteist paari pükse jalas. Jalad on mul peenikesed nagu hernekepid.“

Seda vestlust kuuleb pealt rongijuhi abi, kes on parasjagu kinnitamas üht vagunit teise külge. Ta on kiitsakas lühikest kasvu noor meesterahvas ning tunneb huvi selle vastu, kas semafori all seismisel ja kaheteistkümne püksipaari kandmisel on ka mingisugune seos.

„Kaksteist paari pükse on mul jalas, sest kaksteist on mu õnne-number, noor rongijuhi abi. Kas sel on ka semafori all seismisega mingit seost, on mulle teadmata.“

„Kui sind semafori all önn peaks tabama, siis võib öelda, et on seos olemas küll,“ pistab naine vahele. Kuigi kaksteist paari pükse ja semafori all seismine on kentsakas küll, meelitas naisterahvast see,

et meesterahvas ütles talle preili ning viitas, olgu kasvõi luiskamisi, et naine näeb välja noor ja värske. Naine korjab maast võsaülase, mis kasvab raudteerööbaste kõrval metsaserval, ning paneb selle endale kõrva taha, et rõhutada nooruse unelmat kevadise lille värskuse ja iluga.

„Võib nii minna küll,“ vastab semaforialune mees ja hõikab rongijuhi abile: „Mis sul seal taskus on, millega sa niimoodi pool-närviliselt mängid?“

„Ah, mis see või?“ küsib rongijuhi abi vastuseks ja võtab taskust välja mutri. „See on vana mutter. Ära kulunud ja kasutu. Ma püüdsin tuvastada, kust see pärit on. See on nii läbi, et küllap kukkus kuskilt rongi küljest lihtsalt lahti. Ma ei tea, kas see oli ka olulise koha peal või mitte. Üks mutter siia-sinna ei tähenda veel midagi, aga kui see peaks korrapärasele lagunemisele viitama, siis võib asi mäda olla.“

„Lagunemine on üks väheseid korrapärasid, mis meie maailmale omane on,“ kostab semaforialune mees ja pilgutab silma naisterahvale, kes sopsutab talle vastuseks oma ripsmeid ja naeratab, käed kõhu all seongus, küünarvarred pigistamas rindu üles ja kokku. „Juba siin seistes on mulle tekkinud näole kortsud, mida homikul veel ei olnud, juba on raudteerööpad meie vahel rooste läinud ja mutter sinu taskus kaotanud märglevate sõrmede vahel ühe oma keermeist. Aga vastukaaluks on alati ka miskit uut siin ilmas tekkinemas, kindlustumas ja püstitumas. Tulge siia, mu sõbrad, ühinegem semafori all...“

Ma ütlen teile „sõbrad“, sest keset seda lagunemist on meie kohus alati vastukaaluks ehitada, püstitada ja kindlustada. Enamgi veel... ulata mulle see mutter, noor mees,“ kutsub kaksteistpüks sõrmedega mutrit oma pihku ning laskub naise ees põlvili, „ma olen valmis panema oma õnne ja tasakaaluteooria siinsamas semafori all proovile, paludes teid, õilis värske preili, keda ma tänasest päevast nimetan hellitlevalt Võsaülaseks lille järgi, mis te kõrva taga rõhutab teie silmis tantsisklevat noort hinge, endale seaduslikult laulatatud naiseks. Olgu rongijuhi abi minu tunnistajaks, kui ma vannun sulle oma igavest teenistust, armastust, truudust ja paari minu armastatumaid teksapükse minu jalast, sest et sinust peab siin saama minu uue õnne alus, minu üks, minu püks, minu armastatud teenija, mu lugupeetud emand!“

Ning samal hetkel tuiskab tuhatnelja mööda kiirrong, mis matab naise vastuse tuulekohinasse ja raua kolinasse. Tema juuksed ja kevadine kleidike lendlevad tuules, nagu rongiga kaasa kistult, ning ülane ta kõrva tagant tõuseb õhku ja keerleb seal, kuni langeb taltsalt vana kulunud mutri sisse sõrmena sõrmusesse lebama.

Läbi sein

Abielupaar ootab naise armukest külla teed jooma. Kostaks nagu hammaste kriginat. Naine niheleb ja mees palub tal krigistamise lõpetada. Naine vastab, et tema arvas, et mees krigistab. Kumbki ei krigista ja nad tuvastavad, et krigin tuleb hoopistükki telliskivi-seinast nende selja taga. Nad panevad kõrvad vastu sein, et kuulata, ja mehele vajub seinast miskit pehmet kõrvaauku. See on nina, millele järgnevad nägu, õlad, rind, käed ja ülejäänud mehekeha, mis kõik seinast väljuvad ja plärtsudes põrandale maha kukuvad. Naine tunneb selles liha ja luu hunnikus ära oma armukese. Hunniku suu näib miskit vaevaliselt ütlevat. Naine kummardab suule lähemale ja kuulatab: „Vabandage, mul jäid hambad sein kinni, kas te võiksite need, palun, mulle ulatada?“ Mees ja naine kohmetuvad. Tõesti, tellisest paistab välja mõni purihambateravik, aga suur osa hammastest on sellegipoolsest kindlalt kivis kinni. Ihuhunnik palub, et nad midagi välja mõtleksid. Mees ja naine soovivad aga hetkeks privaatsust, et asja omaette arutada. „Vabandage, ma ei saa kuhugi minna, aga ma võin kõrvad kinni panna.“ – „Oled sa kindel, et sa ei saa kuidagi korraks teise tuppa minna?“ – „Te võite proovida mind sinna tõsta, aga omal jalal ma minna ei suuda,“ ütleb ihuhunnik ja võdistab oma lödisid varbaid ja jalalabasid. „Olgu, pane siis kõrvad kinni.“ – „Panin. Kas te tahate, et ma paneksin silmad ka kinni?“ – „Ei ole vaja.“ – „Mida? Kas te ütlesite midagi?“ – „Ei ole vaja.“ – „Kui te midagi praegu ütlesite, siis arvestage sellega, et ma ei kuule teid, sest mu kõrvad on kinni. Kui te tahate mulle midagi ütelda, siis te võite mind jalaga tonksata ja ma saan aru, et ma peaksin kõrvad lahti tegema.“ Mees tahab juba ihuhunnikut jalaga tonksata, aga naine saab tasta kinni: „Räägime lihtsalt kohe ära.“ Ihuhunnik ütleb, et ta võtab seda eituseks ja sulgeb lihtsalt ise oma silmad. „Kus tal need silmad veel on?“ küsib mees. „Vahet pole. Mis me tema hammastega teeme?“ – „Ega tal neid ju vaja ei lähe. Sellest hunnikust küll elulooma ei saa.“ – „Selles on sul vist õigus. Aga ehk seda enam tuleks meil austada tema viimast soovi?“ – „Kust sa tead, et see ta viimane soov on?“ – „Ise sa ju nõustusid, et elulooma tasta ei saa.“ – „Seda küll, kullake, aga ma mõtlen, et kui ta on hambad kätte saanud, siis tahab järsku veel midagi. Jämesool jäi näiteks soklisse.“ – „Ei, see on tal siin: vasema ninasõõrme ja parema käe nimetissõrme vahel. Näed sa?“ – „Noh olgu, aga mis siis, kui ta tahab midagi muud?“ Ihuhunnik hüüab vahele: „Kas te olete veel siin? Tonksake mind korra, et ma teaksin, et te olete veel siin.“ Mees tonksab ihuhunnikut. „Kas see oli nüüd see tonksamine, et te olete siin, või et te tahate mulle midagi ütelda?... Kui te mulle praegu vastate, siis ma ei kuule teid... Tonksake mind nüüd, kui te tahate, et ma teeksin

kõrvad lahti! Olgu, ma võtan seda ei-na.“ – „Mis ta veel võib tahta? Ta on hunnik nahka ja liha.“ – „No just, ja mis on ühist igal naha ja liha hunnikul?“ – „Ma ei tea, mis siis?“ – „Mõtles!“ – „Ma ei tea. Ma ei tea.“ – „Väike vihje: vaata tema sapipõie alla.“ – „Ahaa, ma näen! Seal ta kõrvad ongi. Seda ma mõtlesingi, et kuidas ta oma kõrvu kinni panna suutis. Pumpas põie sappi täis ja see blokeeris kuulmekäigud ära!“ – „Anna andeks! Ma vaatasin valesti. Hoopis kusepõie alla pead vaatama. Näed sa?“ – „Fuik! Mis sa mulle sellest näitad?“ – „Näed sa ju. Verd täis ja kõva teine.“ – „Nii, ja siis?“ – „Mis ja siis? Selge siis ju, mis ta tahta võib?“ Ihukuhi pistab vahele: „Tonksake mind korra, kui teil läheb veel kaua... Tonksake nüüd mind korra, kui teil saab minuti jooksul räägitud... Hüva, ma jään wait.“ – „Kullakene, vaata teda. Kas sa arvad, et tal on oma keha üle praegu üldse mingit kontrolli? See võib täiesti vabalt – ja mina panustaks, et ongi – lihtsalt tema seisundist tingitud olla.“ – „Arvad?“ – „Miks ka mitte? Võtame siis ta hambad seinast välja või ei?“ – „Aga kuidas?“ – „Küsimine talt?“ – „Noo küsime. Kuidas me seda siis teeme? Torkame põide augu ja laseme sapi välja, kuni kuulmekäigud jälle lahti?“ – „Järsku tonksad alguses?“ – „Noo, ma tonksan,“ ütleb mees ja tonksabki. „Kui te tahate, et ma kõrvad lahti teeks, tonksake uuesti!“ Mees tonksab uuesti ja ihuhunniku sapipõis kahaneb, avades kuulmekäigud. „Nii, rääkige nüüd!“ – „Me võtame su hambad välja,“ ütleb naine, „aga me ei tea, kuidas seda teha. Need on telliskivi sees.“ „Aii, see võib küll pätkel olla jah...“ ütleb ihuhunnik. „Nii, aga sul ei ole ühtegi mõtet?“ küsib mees. „Ei... praegu küll midagi ei turgata...“ – „Ahaa... meie nagu mõtlesime, et sa võid teada.“ – „Ei, ei kujuta ette ka, tõtt-öelda. Aga mõtleme koos. Teeme ajurünnaku,“ ütleb ihuhunnik. „Alustame järsku sellest, et sa räägid meile, kuidas need hambad üldse sinna seina sisse said?“ küsib mees. „Need jäid kinni, kui ma ise läbi tulin.“ – „Nii, ja kuidas sa ise sealt läbi tulid?“ – „Seda ei saa ma sulle kahjuks öelda.“ – „Miks mitte?“ – „See on saladus ja ma lubasin, et ma hoian seda.“ – „Kellele sa lubasid?“ – „Ei saa öelda.“ – „Mulle ei saa öelda või kellelegi ei saa öelda?“ Ihuhunnik vaikib. „Kas sa mulle saaksid öelda?“ küsib naine. „Noo, hüva, aga ainult siis, kui sa lubad, et sa kellelegi sellest edasi ei kõnele.“ Naine lubab ja palub mehel toast lahkuda. Mees puikleb esialgu vastu, aga läheb siis teise tuppa ning jääb ukse taha kuulatama. Ihuhunnik palub naist, et see tema suule lähemale tuleks. „Lähemale, veel lähemale.“ Naine on nii lähedal, et kuuleb juba ihuhunniku verd tolle soontes voolamas, kui armuke talle kõrva sosistab: „Kuula nüüd hoolega: mul pole pikka lõbu jäänud ja varsti olen ma surnud. Sina aga oled minu linnukene. Sina oled minu kallike, eks ole? Puhu mu peale, ole tibu! Puhu mu ristluu peale ja kõdita mind sapipõie alt. Mängi minuga, kallid, nagu see üks kord, kui me

ahjus kana praadisime ja sul siivutu mängutuju peale tuli. Mäletad sa toore kana mekki? Kui suu pärast puhtaks pesed, ei paina sind ükski batsill. Ei üks, ma luban sulle! Kas ma hirmutan sind? Kas mu kogu õövastab sind? Sule oma silmad, arm, ja luba minu häälel kanda ennast tagasi me pesasse. Kas mäletad, kuis saputasid saba minu süles? Kui armsasti sa noogutasid pead kui tuvike. Mäletad sa? Just, lase mälestustel ennast juhtida,“ ütleb lihahunnik julgustavalt ning ta pundunud huuled kõditavad naise kõrvakarvakesi, mispeale naine itsitab ja nad naeravad lõbusasti. „Ohh, sa oled minu tibukene. Kui ma sulle praegu otsa vaatan, siis mu süda täitub austuse ja tänutundega. Ma tahan, et sa teaksid seda. Ja seepärast vanun sulle, et kui mul lubatakse teise ilma kaasa võtta vaid üksainus mälestus, siis see on see hetk siin: sina ja mina, nagu me oleme alati olnud. See, et mina olen taandunud kondituks lihakägaraks ja et sinu silmist voolab pisaraid, ei muuda mitte midagi, sest see siin on puhas, see siin ongi armastus, see on see, mis kestab igavesti, ja ma tean, et sa tunned sama, sest sa turtsatad nuttes ja noogutad pead. Nagu tuvike, kas mäletad sa veel? Mu armas, ma pean paluma, et sa kannaksid selle eest hoolt, et mulle mu seemet mitte pähe lasta. Ma ei saa oma praeguses olukorras kuidagi hinnata, mis suunas või millise kaarega pritsima hakkab. Kas sa vaatad, et su kukekese paljastatud peaaugu kastmeks ei saaks? Ma tahan, et kui muga lood ühel pool on, siis määriksid sa mind mu ajuga kokku: nii jääb mu nahk elastseks, kui topisemeister mind jälle kokku paneb. Sa ju viid mind korraliku meistri juurde? Ma ei soovi kuidagi, et su viimane mälestus minust jääks sellisena, vaid ikka-aa-aaa...”

Uksepraost piilub mees, üleni higine ja õhetav, ning kardab, et ta hingamist on kuulda, sest see on väga sügavaks ja raskeks muutunud.

Siegfried läheb järve äärde surema

Siegfried Üksküla läheb järve äärde surema. Tal on selline tunne, et kohe-kohe tuleb surm, ja ta teab, et tahab just järve ääres surra. Selle jaoks hakkab ta endale kaasa pakkima asju, mida võib ühel järve ääres surijal vaja minna. Et on suvi, siis tuleb kaasa võtta päiksekreemi, et ta koolnulaip päikse käes ära ei kõrbeks. Lisaks tuleb kaasa võtta sääsetõrjevahendit. Siegfried on kahevahel, kas võtta sääsetõrjevahendit, mis tekitab ebameeldivat lõhna ja kulub aja möödudes maha, või võrguga kübar. Siis tuleks juba kerged kindad ka võtta, kui sääskede pärast muretseda. Kas ta tahaks midagi juua? Purjus peaga võib melanhoolia peale tulla ja Siegfried tahaks mõelda, et suremine on nii või naa

paras kaif, mida ei maksa alkoholiga segada, nii et õlu ja veini jätab ta koju. Võib-olla üks pabeross endale kaasa keerata? Siegfried jättis juba ammu suitsetamise maha – ta lubas, et elu lõpuni ei ühtegi sigaretti. Nüüd on aga elu lõpp käes ja ta mõtleb, et viimase sigareti enne surma võiks ju sümboolses mõttes suitsetada. Samas kujutab ta ette, kuidas pea hakkab sigaretist ringi käima, ning meenub jälle mõte puhtast suremise kaifist, mida ei maksa mõnuainetega segada. Lisaks, mõtleb ta, võib juhtuda, et suremise tunne on ekslik ja ta tuleb järve äärest veel omal jalal koju, elusana ja puha. Siis oleks ta aga rikkunud eluaegset lubadust iseendale. Seega jääb ka pabeross keeramata. Mida siis võtta, mõtleb Siegfried. Sääsetõrje, päiksekreem, riided selga muidugi, aga mis veel? Võtta järsku õnged ja ämbrid kaasa, et enne surma järvel kala püüda? Aga milleks, mõtleb Siegfried. Kes siis seda kala sööb, kui tema surnud on. Panged ja õnged jäävad koju. Aga siiski, kala võib ju vette tagasi lasta, kui kinni püütud. Aga siis arvataks, et Siegfried tuli järve äärde selleks, et kala püüda, ära suri aga muuseas. Nii ei saa, mõtleb Siegfried, tema jaoks on oluline, et vähemalt mõnigi lähedane või tuttav mõistaks, et Siegfried aimas oma surma ette ja läks kallisse kohta surema. Aga kui nemad sellest niimoodi aru saavad, kas siis võib levida kuuldus, nagu oleks Siegfried läinud järve äärde selleks, et mitte veeta oma viimaseid hetki pere ja lähedaste seltsis? Iseka inimese viimane isekas temp, mõtleb Siegfried ja kujutab ette, kuidas see matuseliste keeltel kõlab, kui nad õlis tehtud lihapiirukaid ja puljongit söövad, pitsi tõstavad ja morssi joovad. Ei, nii ei kõlba! Õnged ja ämbrid peavad kaasa tulema, ja selleks, et igasugu kahtlusi hajutada, kavatseb Siegfried ka mõned kalad kinni püüda ning ämbrisse koguda, nii et jääks mulje, nagu ta kavatsenuks veel kalakestega kojugi naasta ja neid süüa, nagu elusal inimesel ikka kombeks.

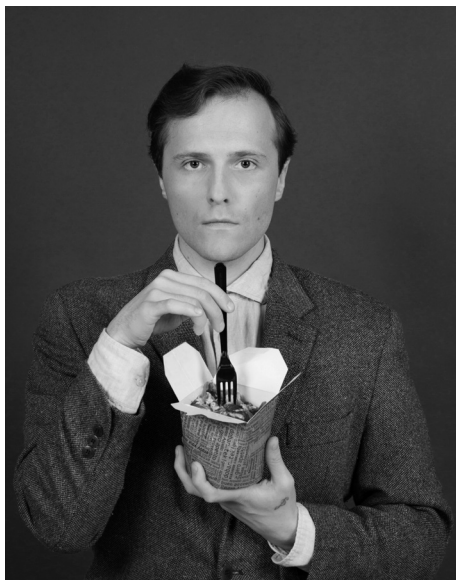
Mis võiks veel hajutada kahtlust, nagu oleks Siegfried läinud järve äärde surema? Võib-olla helistada mõnele kallile sõbrale ja leppida homseks päevaks midagi argist kokku? Kindlasti ei tohi see olla mõni unustatud südamesõprus, mida surev mees veel viimase asjana taaselustada püüab, ega vana vimm, mis vajab klattimist. See peaks midagi üdinisti argist olema: keegi päevakeskusest, kes muidu talle veidi närvidele käinud ja piinlikkust tekitanud, aga keda vahel saab üksinduse peletamiseks ära kasutada. Kutsuda Toivo keeglit mängima. Ei, see ei sobi: teatakse, et Siegfriedil on puusad läbi ja keeglit mängida ta naljalt ei saa. Ja lisaks, kui peaks juhtuma, et Siegfriedi vaist teda petab ja ta järve äärest omal jalal naaseb, siis peaks ta ka päriselt Toivoga keeglit mängima minema ja siis on kaks varianti: kas Toivo näitab talle muudkui oma lapselastest pilte ja räägib lugusid, nii et Siegfried peab talle aina meenutama, et tema kord on veeretada, või siis võtab Toivo need võimatud marakratid kaasa ja Siegfried

peab nende kisa ja tõblemist veel kannatama ka. Ei! Ei mingit keeglit Toivoga.

Mis veel, mõtleb Siegfried. Päiksekreem, võrguga kübar ja kindad, õnged, ämbrid, lahtikäiv tool, millel kalastades istuda. Vaip, millel pikutada ja lehti vaadata. Mööduvaid linde ja pilvi, helesinist taevast. Suur kandam tuleb sellest, mõtleb Siegfried, nõnda lihtsa asja tarvis tegelikult. Natuke palju, mõtleb ta. Kas piisab järsku vaibast? Ja ega tegelikult harjub selle sääsetõrjevahendi lõhnaga ka ära. Kui kodus juba peale lasta ja väike purk igaks juhuks vestitaskus kaasa võtta. Vaip mahub kenasti õlakotti ära. Las need õnged ja ämbrid jääda. Kelle asi see ikka on, mis Siegfried otsustas oma viimastel hetkedel teha ja kus. Päiksekreem on hea mõte alati, kui on palju päikest. Selle määrib ta ka kodus peale. Mis siis veel? Lonksuke vett kaasa. Muud vist midagi?

Ta läheb järve äärde ja sukeldub leigesse vette. Ta on seal alasti, sest ta ei mõtelnud ujumisriideid kaasa võtta, aga sellest pole midagi. Surijale on nii mõndagi lubatud, mõtleb Siegfried, ja siin on nii rahulik ja vaikne, ei ühtki võõrast pilku. Ta ulbib selili vees, kerkib ja vajub oma hingetõmmete rütmis ja vaatab, kuidas mööduvad linnud ja pilved. Tõepoolest, ei ühtki pilku. Oleks vaid keegi, kes näeks, kui ta enam pinnale ei tule või vees visklema hakkab. Keegi, kes hüüaks ja nutaks teda taga siinsamas. Hüüaks appi! Tema pärast. Tema südamesse sigineb ärevus ja ta ujub kaldale, hingeldab pingutusest ja rahutustundest, mässib end vaipa ja tunneb, kuidas tuul läbi tõmbab. Ta lõdiseb ja süda ei anna rahu. Päikesevalgus on nii pimestavalt ere, aga sooja ei paista andvat. Siegfried kardab. Ta vaatab ringi, ei ühtegi hingelist. Ta püüab hüüda, aga häält ei tule välja.

Enam pole pääsu, mõtleb Siegfried. Ta tahaks end riidesse panna ja tagasi minna, helistada omastele, kasvõi Toivole, ja olla keeglisaalis tema lõbutsevate, naervate lapselastega või vaadata neist kasvõi pilte ja kuulata lugusid, aga enam pole pääsu. Ta ei jõua. Ta võiks olla kasvõi vees ja vaadata mööduvaid pilvi ja linde. Vesi on nii lähedal. Ta veel jõuaks, mõtleb Siegfried, ta veel jõuaks vette tagasi. Nii ta mõtleb ja lõdiseb, vaipa mähitud.

Gustav Nikopensius (29)

Sinu tekste lugedes jääb mulje, nagu need oleksid kirjutatud ühe suure hoo ja tuhinaga, niimoodi fantaasialennult. Kuidas sinu kirjutamisprotsess tegelikult välja näeb? Palju sa ette planeerid ja struktureerid, palju pärastpoole teksti üle toimetad?

Ma kirjutan metsas jalutades, täiskuud imetledes, duši all Oscarit vastu võttes või mässajaid barrikaadidele kihutades. Vahel pean ma kellegagi ühe teema ümber sada vaidlust maha ilma kuhugi jõudmata. Teinekord tõrjub kogu mu tutvusringkond mind mu viletsa iseloomu ja käitumise pärast inimühiskonnast välja. Järjepidev kirjutamine annab struktuuri ja toimetust lakkamatule fantaasiale, mis on kord tegus ja hiilgav, kord paranoiline ning tume.

Sa tegeled peale kirjutamise veel ka näitlemisega ning ülikoolikraad on sul üldse informaatikas. Mis sinu jaoks kõiki neid erinäolisi

valdkondi kokku seob, mis on sinu elus ja tegemistes see läbiv niit?

Ma unistasin tehisintellektist, sest ma ei tulnud enda eluga toime, nii nagu ma oleksin soovinud. Ma ei saa ju olla ainuke! mõtlesin ma. Maailm peab olema täis inimesi, kes võivad tuleviku tehisintellektidest kasu saada. Seega läksin ma informaatikat õppima, et neid tehisintellekte luua. Täna ei näi sugugi tõenäoline, et ma selles vallas midagi korda saadan, aga sest ei ole lugu. Oluline on lugu, mida ma rääkisin enesele, kuni kraadi kätte sain.

Samamoodi on näitlemisega. Ma kujutasin ette, kuidas ma lahutan kurnatud inimeste meeli ning panen oma lavalise hiilguse ja särava neid uut moodi tundma, elama, mõtlema. Täna vaatan ma kinolinal noort Robert De Niro ja mu lugu muutub, sest ma tunnen, et must ei saa kunagi nõnda head näitlejat. Nüüd on mul uus lugu: näideldes teenin ma veidike raha ja õpin üht-teist selle kohta, kuidas haarata publikut ning tõlgendada näitekirjandust.

Soovita äkki lugeda midagi sellist, mis võiks lugejale meeldida, kui talle sinu tekstid juba korda lähevad.

Ma pürgin Woolfi „Dalloway“ ja Dostojevski „Karamazovite“ psühholoogilise laastustöö poole. Hamsunilt pärisin ma kentsakad ja neurootilised tegelased. Tema kivi hall romaanide kogumik on vast igal eesti raamaturiulil olemas. Julgen soovitada Brechti, kelle „Galilei elu“ mu elu veidi muutis. Liu Cixini „Mälestusi maa minevikust“ on väga hea kaasaegne ulmekirjandus ja mulle tundub, et Tolstoi „Anna Karenina“ on vist tõesti aegade parim romaan.

Kaarel Mihk

*

kõrge vererõhk
justkui sureksin justkui
elan täiega

*

homset mu silmad ei näe
pole kunagi näinud

*

süda jäi seisma
aastaid pärast mind lõpuks
sai minust aru

*

luudest tehti klaveriklahvid
kontserdile ei tulnud keegi

*

kopsud tahmased
ehk teeb krematoorium
allahindluse

*

uneartris voolab uni
mina koos temaga
ärkamiseni

Barcelona. Märkmeid metroost ja mujalt. Kevad 2023

Susi Ann Kaljas

23.02. Metroo, punane liin. Saabumine suurlinna

Mees, vanus nii 60 aastat, pöidla ja nimetissõrme vahel raamat: „El organismo humano“¹, samas käes neljanda ja väikese sõrme vahel DVD-karp, haaratud, õndsaja üllatunud ilmega, ei tee mind märkamagi ka pikemal jälgimisel, teine mees tema kõrval tajub mu pilku, hoopis temal on ebamugav, ta räägib prantsuse keelt ja tal on kaasas roosas jopes tütar ja piklik kohver. Äkki on seal sees mõni pill. Eestlasena ei lakka ma vist kunagi maa-alust ühistransporti romantiseerimast.

03.04. Sant Martí. Minu uus kodukant

Möödun kodutänava fotopoest, kus ise samal nädalal kahel korral ülikooli jaoks ühte ja sama dokumenti sisse skännimas käisin.

Vanem naine dikteerib leti ees fotole minevat teksti: „Meee-jor padre del mundo“².

Proovin kujutleda pilti, millele see trükitakse. Mõtte katkestab tüdruk nurgapealsest puuviljapoeist, kes hüüab kaugelt: „Hola, guapa!“³ Eelmisel korral pani ta mulle ostuga kaasa vaarikaid ja küpsiseid. On tähtis ta tervitustele vastata.

On see nurgapealne puuviljapood ja siis on välisuksest vasakule jääv supermarket. Supermarket on alati lahti, seda peab üks Indiast pärit

1 „Inimorganism“ (Kastiilia hisp)

2 Parim isa maailmas (Kastiilia hisp)

3 Tere, kenake! (Kastiilia hisp)

perekond, kelle pojad – nii meeldib mulle vähemalt mõelda – laovad alati kaupa lettidele – lademetes kuiva salaamivorsti, Coca-Cola purke ja šampoonipudeleid – ja ema, sädelevate kõrvarõngastega kaunis-kaunis eatu ja natuke väsinud naine tervitab mind alati kassas. Ükskord kingime talle matkalt tulles lavendlioks. Teinekord palub ta meil endale tasuta veel värskelt ja soojalt krõbiseva pika saia valida. Meil on selline vastastikune häbelik sõprus, mis takerdub kõikidesse nendesse keeltesse, mis meie vahele jäävad. Sellesse poodi tuleb värskel sai alati õhtuti ja nii jalutavadki kodutänava vanamehed õhtul susside sahalal, sai kindlalt kaenlas, sealt oma kodu või tubakapoe poole.

Otse paremale jääb kirik, millel on suur ligipääsmatu hoov, kus ma mitte kunagi ühtegi inimest näinud pole. Pühapäevahommikuti ärkan röömsa, kuid monotoonse ülistuslaulu peale. Nad kordaks seda iga kord justkui täpselt selle hetkeni, kui voodist tõusen.

14.04. Barceloneta metroopeatuse trepid

⌚ 23.20

Istub mees koos koeraga, kes on nii proportsioonist väljas, et näeb hale välja, aga on samas armas ka.

– „El puc tocar?“

– „Siii, claro, se llama Nicky.“⁴

Trotsist, aga ka uhkusest, mille minu katalaanidest sõbrad minusse vajutanud on, kõnetan alati kohalikke – ka neid, kelle näostki näha, et juured ulatuvad Kataloonia piiridest kaugemale igas võimalikus suunas – ainult katalaani keeles. Pooltel juhtudel vastatakse tuimalt Kastilia hispaania keeles. Pooltel juhtudel ollakse liigutatud, et nende keelt oskan.

Saan teada, et Nicky kaalub 30 kg. Tal on väga suur kortsus pea, lühikesed jalad ja suured lõuad. Mööduvad sädelevates kleitides tüdrukud teevad Nickyst pilti.

⁴ Kas tohib pai teha? (katalaani)

Jaa, muidugi, ta nimi on Nicky. (Kastiilia hisp)

17.04. Ferrocarrilsi rong, trajektoor Sarrià — Terrassa

🕒 22.53

Kõrvalistmel tukkuval poisil kukub kotist välja avokaado, see veereb meetri jagu edasi, poiss täheldab sirge näoga: „un aguacate“⁵, korjab vilja üles ja jääb uuesti magama.

Ühe naise nägu on nagu see vihaste kulmude ja suuga Instagrami-filter ja ta ei lödvesta seda hetkekski. Mul läheb seest õõnsaks, kui me pilgud kohtuvad.

Avokaadopoiss ärkab üles ja väljub haigutades rongist.

Võib-olla on naine kuri ja pinges sellepärast, et tal on veel kaua koju sõita.

Astun rongist välja, siis perroonilt eskalaatorile ja sõidan välja öhe.

Siin väiksemas linnas Barcelona mägedepoolse külje all on öhk hoopis värskem. Ilmateate-rakendus mu telefonis hoiatab juba nädalaid kõrge õhureostuse taseme eest suurlinna südames.

Ferrocarrilsi rongid Barcelonas lõhnavad alati nagu hobused.

16.05. Metroo, lilla liin, trajektoor Barcelona Sant Martí— Universitat Autònoma de Barcelona

🕒 08.08

Metroo on täis, tuleb end sisse pressida; üks minuga koos sisenenud mees haarab teise ukse ees laiutava mehe külgedest ja lükkab ta sisse. Lõhnab nagu sõnnik, iirisekommid ja inimesed.

Kuskil mu lähedal mängib keegi akordionit, aga ma ei suuda teda sellest inimesumast kohe leida. Ta mängib „Musta kassi tangot“. Siis näen, et see on pikk vana mees ruudulises villases ülikonnas. Tal on krokodill Gena ilme; temas on mingi õnnis häirimatus ja ta silmadest paistab, nagu oleks ta siit hästi kaugel ja sõidaks veel üha kaugemale sellest linnast ja inimestest. Kui meie sõidame peatusest peatusesse ainult seda üht kängitsevat trajektoori mööda, siis tema sõidab kuskil läbi Siberi kaasikute, tema ajavöönd on teine, tema jaoks ei ole tööpäeva algus või kui ongi, siis see ei tähenda tema jaoks sama, mida iga teise inimese jaoks siin vagunis. Barcelona rongivagunite sisemus on tumesinine. Loengus räägime, kuidas venelastel on helesinise kohta täiesti eraldi sõna, tavalisest sinisest erinev, ja miks, ja kuidas meil ei ole, ja mõtlen, kuidas katalaanid värve näevad. Minu katalaanist poiss-sõber on värvipime, nii et ta ei oska mulle päriselt öelda.

20.05. Ferrocarrils, trajektoor Barcelona — Terrassa

🕒 18.41

Vanem asiaadist naine pikas kleidis ja Hollisteri kapuutsiga dressipluusis, kuld kell randmel, võtab kotist välja pehmes kõites piibli, teibiga parandatud ja paksult märkmeid täis. Kaanel hõbedaselt kirjas „HOLY BIBLE“. Vaatab mind ainiti, kui seda sissekannet telefoni toksima asun. Paneb piibli tagasi kotti.

Tema kõrval räägib mustanahaline naine parasjagu telefoniga. Tema dialekt, milles ta rõõmsalt lobiseb, on nagu mõni loits.

21.05. Ferrocarrils, trajektoor Sant Sadurní — Barcelona

Rongis lõõtsutab suur karvane valge koer. Tal on kaasas kollane kummi-part ja prillidega 60ndates mees, ja mehe kõrval istub sarnane, ainult veidi tüsedam mees, kes loeb raamatut. Nad hakkavad koertest rääkima ja siis ühtäkki sõbralikul, hillitsetud moel üksteisest huvituma.

Naine minu kõrval mängib telefonis Solitaire'i ja lausub aeg-ajalt koerale üksikuid sõbralikke sõnu. Koera kummipart veereb pingi alla. Mehed on vahepeal ühte nägu läinud, äravahetamiseni sarnaseks.

26.05, trajektoor Terrassa — Gràcia

Üle pika aja palav päikseline päev. Olen juuksurisse hilinemas. Üks neist päevadest, mil mobiiliandmeside maht on täis saanud. Talletan Google Mapi pakutud trajektoori kuvatõmmistesse ja mällu. Rongireis Terrassa–Barcelona trajektooriga tundub lõputu. Need reisijad, kellel ei paista kuhugi kiiret olevat, ajavad mind närvi.

Linna jõudes proovin õnne: seisan otsustavalt teeservale ning hakan mööduvatele taksodele viipama – bussi ootama jäädes hilineksin veelgi –, kuid nad tuhisevad mööda. Kuni üks päikeseprillide ja vuntsidega autojuht mu peale võtab. Dikteen aadressi.

„Kus see suure teega ristub, tead sa?“

„Ei tea, ma pole siit.“

„Aga vaataks su mobiilist järgi?“

„No tengo señal, lo siento.“⁶

Selle peale urgitseb juht kindalaekast välja pisikese võidunud kaanega raamatu, punase tule taga peatudes lappab välja õige lehekülje. Lõpmatu Barcelona tänavate perfektne ruudustik. Ta ajab näpuga järke ja loetleb ristmikke. Fooris süttib roheline tuli. „Ya está, vamos,“⁷

6 Mul pole internetiühendust, vabandust. (Kastiilia hisp)

7 Nii, läksime! (Kastiilia hisp)

hüüatan hetk enne, kui meie tagant autorivist kannatamatud signaalid kostma hakkavad.

Kogu maailma rahuga sõidame edasi. Jõuame õigele tänavale, 8,75€, maja number 26 juurde, kuid kui olen maksnud ja välja tormanud, meenub, et majanumbriks oli 96. Jooksen ülesmäge. Hilinen 30 minutit. Juuksuril on suva.

08.06, trajektoor Sant Martí – Sarrià

Kõige rohkem meeldibki mulle siin sõita taksoga. Tunnen seda tehes end nagu tõeline Erasmuse rahadel *guiri*⁸, kuigi tegelikkuses käib see lõbu mulle üle jõu. Kipun sõitma ainult siis, kui trenni hiljaks jäämas olen, ja trenn on teises linna otsas.

Taksod on siin enamjaolt nagu taksod ikka, mustkollased, peal kas roheline või oranž tuluke tähistamiseks, kas takso on vaba või hõivatud. Siin ei ole kellelgi aega taksoäppide vahel valida ja neid alla laadida. Lähed esimesele suuremale tänavale, viipad esimesele rohelise tulu-kesega taksole. Linnal on kiire ja siin ei jää sa kaaluma, kas taksosõidu ökonoomne jalajälg või 25-eurone auk eelarves end ikkagi õigustab –

8 Nii kutsuvad kohalikud valgenahalisi turiste, eelkõige küll ameeriklasi.

sul on kiire ja nii ka ülejäänud 1,6 miljonil⁹ linnaelanikul ja turistil ning hea on, kui oskad taksoski korraks aja maha võtta. Või metroos kahe higise turisti vahele pressituna seistes silmad kinni panna ja end mujale kujutleda. Või rongis kaks lehekülge raamatut lugeda, püüdes eirata vagunisse tunginud räppareid. Niikuinii oled omaette ajavaakumis, ajas, mida tagasi ei saa. Kui suure osa oma elust ma ühistranspordis veedaksin, kui elaksin terve elu suurlinnas?

Aga kui suure osa Tartus? Taksos mängib „Livin’ on a Prayer“. Taksomarsruudid on põnevamad ja aknad puhtamad kui bussides.

30.05, Passeig de Gràcia

Minu kõrval lõputus metrootunnelis kõnnivad ema ja poeg. Emal on pikad paksud lainelised musta värvi juuksed hobusesabas. Aeg-ajalt võtab poeg ema patsi oma pontsakasse tõmmusse pihku, paneb nina selle vastu, nuusutab pikalt ja laseb siis juustel õrna hooga jälle vastu ema turja langeda.

30.06. Metroo, kollane liin

⌚ 22.00

Siseneb Ladina-Ameerika pere, ema kolme lapsega. Üks laps on vankris ning paneb terve pingitäie morne metrooreisijaid naeratama, ühe mehe endaga tantsima, kätlema, naerma ja kilkama. Ema naeratab tüdinult. Siin on lapsed kogu aeg öösiti metroos.

Teisel lapsel on kaenlas väike helevalge kassipoeg, kes suuril silmil ümberringi vaatab ja väriseb. Kass jääb ühe peatusevahe möödudes magama. Metroomüra, see metropoli lakkamatu *white noise*, uinutab mindki. Ma olen Barcelona ühistranspordist surmani tüdinud. Poisi haare on kindel ja hell ning pilk uhke, kui küsin, mis on kassipoja nimi.

9 Täpsustus: kogu metropoli rahvastik koos eeslinnadega: 5,687,356 inimest; halduspiirkond: 1,62 miljonit.

O4.07. Ferrocarrils, trajektoor Terrassa — Universitat Autònoma de Barcelona

Sõidan rongiga kooli raamatukokku järeleksamiseks õppima. Käes on südasuvi ja sellest annab märku pooltühi vagun. Kõik üliõpilased peale minu ja veel mõne üksiku õnnetu on suvepuhkusel. Minu kõrval on vanamees vankri ja väikelapsega. Laps kriiskab väsimatult. Vana mees on tõeliselt vana ja võtab taskust võtmekimbu, et last lõbustada; last ei huvita; kriiskab edasi. Lõpuks tuleb üks latino, päikseprillid ees ja pulgakomm vildakalt suus, ütleb lapsele kaks lauset ning vagunisse sigineb oodatud vaikus. Laps vaatab suurisilmi naist pulgakommiga, siis mind, siis naist, siis on meil kõigil aeg rongilt maha minna.

Emili Kolk

*

Ja siis on see moment –
 seisan vannitoapeegli ees,
 kaks teed on lahti, kumma valin,
 mida võtan uskuda.
 Õues on ere kevadhommik.
 Veel on loodus enam-vähem raagus.
 Ühel pool laup vastu ürgüksilduse
 peegelsiledat minamaailma läve.
 Teisel pool ere kevadhommik.
 Jalutuskäik tööle.
 Hommikusöök.
 Mingi kleit.
 Vahin nagu loom – kuulan, vaen.
 Ilmaeglaselt riietun, korjan end kokku, panen paika.
 Rünkrasketest rõivastest, talumatult teravast
 südame piiri kompamisest ja survest peanaha all
 ma seekord mitte ei vaju, vaid astun hoopis mingi sammu,
 mis lubab minna trepist alla,
 hommikust sööma,
 tööle.

*

Püsin ääripidi koos
tuumturvalisel maal
üllatun mis koht see on
kogun mõõna aardeid

Tuumturvalisel maal
võitja ja kaotajana
kogun mõõna aardeid
püüan meenutada oma nime

Võitja ja kaotajana
korjan end kokku
püüan meenutada oma nime
pean lähenema teisiti

Korjan end kokku
üllatun mis koht see on
pean lähenema teisiti
püsin ääripidi koos

*

Õues on aina viu ja viit.
Oluline on kuulda lindu,
kuulda, mida ta teeb ja kuidas.
Oluline on ka istuda päikeselaigus
ja lasta ligi absoluutne
headus.
Mis on veel oluline?

*

Otsin hulkurit eneses
olen siin kus ritsikad
ja miljonid tähed
lõke põleb
jõgi voolab
väga tasa
võib-olla on ta siit mööda käinud
võib-olla on keegi teda siin näinud
kuulan puu praksumist tules
ritsikaid
ehk näen tast mingitki jälge

*

Kuidas elada koos
dinosaurusega
kuidas leida talle toitu
ja kuidas harjuda temaga
et ei ehmataks
et ei kaotaks pead
kui ta oma mitmekümne miljoni aasta vanuse
koonu välja pistab
kuidas leppida
tema suuruse ja rohmaka ettevaatamatusega
väiksemate olendite suhtes
kuidas vaadata otse
ta suurde tumeniiskesse
saurusesilma
ja näha seal
enese kohkunud peegeldust
selle suure looma süda tuksub
minu sees
püüan mahutada
seda krobelist ürgorganit
oma väikesesse rinnakorvi
seepärast kipub
ta vahetevahel valutama

*

Kui kõik ära taandada
mis siis jääb?
mate soojus peos
su sammude müdin trepist alla tulles
varese neli kraaksatust
mööduv auto
tunne et keha ei valuta
su mõtted mida peaaegu kuulen
rütmiline leige tuul ülahuulel
sa pesed teekannu
vesi vuliseb ka õues
valmisolek, valvelolek
inimene nagu tärkav pung
tardub mõne jäise sõna peale
ka puhtalt soojast pilgust aga
võib täielikult pingelangeda
kõige all lihtsalt tuline tuum
mis hoiab meid ilmaruumi kukkumast.

oo, ma tahtsin pikalt panna kirja oma lause / armas taevas palun anna hingamisepause

Mia Maria Rohumaa

Alustasin kirjutamise alustamist ammu. Hiliskevadest saati olen tahtnud kirja panna üht mõtet, aga ei ole leidnud sõnu.

Istun Tartus teiste inimeste korteri päiksepoolisel rõdul (aitäh, Ekke). Kuivava pesu ja õunte lõhn, õunte ja tühjade veinipudelite kääriv lõhn, hiigelsuur hiigelpööret tegev augustilõputaevas. See mõte, mille sõnu ma ei leia, on elamisest ja töötamisest inimese tempos. Seda võib nimetada ka aegluseks. Kurtsin eile Markusel, et pole ikka veel kirjutanud seda aeglusejuttu, ja ta ütles, et see on väga hea, siis on mõtted ja teod kooskõlas.

Eile hilisõhtul ujusin esimest korda Emajões. Ma pole kunagi varem ujunud nii, et buss sõidab minust samal ajal mööda! Keset linna ujumine on väga eriline, eriti kui on pime ja jõgi on tume, õnneks ei puutu jalad põhja. Ja see voolab, nagu päriselt voolabki ühes suunas, kogu aeg.¹ Ei ole nii, et kord on tuul ühelt ja kord teiselt poolt, hoovused ja maatuul, ristlainetus. Voolab, voolab, voolab. Otse?

Õölikooli loengus „Inimene saarel, teel saarele“ ütleb Tõnu Õnnepalu: „Aga see reaalsus, et asjad käivad nii kiiresti, see varjutab teise reaalsuse, et asjad võtavad aega. Ükskõik, et need teated liiguvad kiiresti, me ise liigume kiiresti, aga asjad meis liiguvad täpselt sama kiiresti, kui nad kogu aeg on liikunud, täpselt sama aeglaselt. Ja asjad meis võtavad aega ikkagi aastaid.“² Protsessid inimese sees ei saa toimuda kiiremini, kui need juba toimuvad. Selle mõttega võikski tekstile punkti panna.

Kui siiski mitte lõpetada, võib proovida end juukseidpidi jõest välja tõmata ja katsuda seda ilmselget tõde lahti harutada. Harutada oma sõnadega ja iseendale kinnituseks, et võib (tahta) elada elu, mis pole (või mille eesmärk

1 Emili ütleb, et vahel voolab Emajõgi teisele poole. See küsimus vajaks rahulikku süvenemist, nii et jätan ta praegu sinnapaika. Võimalus jääb.

2 Tõnu Õnnepalu. „Inimene saarel, teel saarele“ – Raadio Õölikool, 08.07.2015.

pole olla) (eelkõige ja ainult) kasumlik, tootlik, edukas, ratsionaalne. Tegelikult ma ennast enam veenma ei pea, ja üllataval kombel on kõik, kellega seni neil teemadel vestelnud olen, minuga hoogsalt nõustunud. Oletame siis, et ma veenan kedagi teist. Sind.

Alustan sellest, et tõmban joone töö ja elu vahele. Seda võib ette kujutada nii: tüdruk veab punase markeriga sirget joont kastesse löikeheina. Aga seda joont ei ole. Tean küllalt inimesi, kellel on joon paigas. Mis joon, betoonsein, kõrge müür kontraforsside ja laskeavadega. Ma töötasin varem inimestega, kelle töö ja elu (see, mille kohta öeldakse era-) olid lahus. Tajusin juba siis, ning nüüd, teisiti ja teistsuguste inimestega töötades tajun veel enamgi, et mina nii ei saa. Üks parimaid firmanimesid kõlab nõnda: „Kõik on üks“, ja ma tunnen täpselt nii. Kõik, mida ma teen, on üks, aga mitte nii nagu jõgi, et selge ja ühesuunaline³. Kõik, mida ma teen, on nagu meri, lahesoppide ja muutlike tuultega. Kas selle lause kirjutamine on töö?

Töö all pean silmas tegevust, mis eeldab millegi välja mõtlemist ja/või millegi valmis tegemist. Välja mõtlemise töö erineb valmis- või ärategemise tööst. Minu jaoks on välja mõtlemise töö väga raske, otsin sellest kogu aeg väljapääsu ja leian lõputult asendustegevusi. Vahel tunnen, et vihkan sõnu ja sõnad vihkavad mind, mis pole kuigi rõõmustav teadmine. Hoopis teine lugu on midagi t e h e s — seinamaalingut retušeerides (pool ruutsentimeetrit tunnis), välikäimlat üle värvides, korvide kaupa õunu puhastades või süüa tehes olen ma rõõmus ja rahulik, töö edeneb, käed on kindlad ja osavad, tulemus on päriselt olemas.

Ja ma tean, et ma teen seda kätega tööd ainult selleks, et saaks jälle teha seda õudset, igatsetud mõtlemise tööd. Igatsus teebki tolle töö õudseks ja raskeks — ma arvan, et me lükkame väga olulisi asju igaks juhuks edasi, et mitte ebaõnnestuda. Õunamoosi põhjakõrbemine pole võrreldav sellega, kui kõige isiklikumad tööd kiiva kisuvad.

Üks asi on nii mõtlemise kui tegemise töö ühine. Mõlemad vajavad aega. Et midagi hästi teha, peab olema aega. Enne teist kihti peab alumine kiht ära kuivama, enne esietendust peab tegema proove. Selge see. Aga mis ei näi olevat nii selge: aega peab olema nii palju, et saaks eksida. Anna aega teha vigu. Aega teha seda tööd, mis eelneb „töötamisele“. Ma olen terve suve teinud sisemist eeltööd, et see tekst end poole päevaga valmis kirjutaks.

Käisime varakevadel Mariaga Kadriorus jalutamas. Meil kummalgi ei ole töökohta, töötame projektipõhiselt ja see tundub meile palju õigem, samas ebastabiilne — kuidas saada tervisekindlustust? Jalutasime ja rääkisime sellest, et tahaks aeglaselt töötada. See ei tähenda uimerdamist ega kõielohistamist, see tähendab vabadust. Ideaalis võiks olla nii: inimesed, kes tahavad näiteks teatrit teha, tulevad kokku ja hakkavad katsetama. Katsetavad julgelt ja rahulikult, sest ei pea mõtlema saalirendile, piletimüügile, esietenduse kuupäevale. Kui midagi tuleb, siis kutsuvad publiku saali, kui ei tule, pole neil kohustust seda enam-

vähem söödavaks ja müüdavaks suruda. Protsess peaks olema ajatu, ajatajutu. Peaks olema aega ja ruumi teha tööd nii, et see ei pea tingimata õnnestuma — see loob parimad tingimused millegi uue ja huvitavani jõudmiseks. Ja õnnestumiseks, mida iganes selle all parasjagu silmas peetakse. Enamasti ei saa tegutseda ilma väliste piirangute, ootuste ja kokkulepeteta (lepingute, rahastuse, kuupäevade, piletituluta). Aga selgi juhul võiks vähemalt aega võtta varuga.

Olen viimasel ajal võtnud kogu aja, mis vähegi võtta annab, ja päevade kaupa muudkui lugenud, ujunud, koeraga jalutanud, jooksnud, sõstramahla keetnud ja maganud. Ühel vihapäeval lugesin läbi Thor Heyerdahli „Ra“. Igas muus mõttes on see üpris kahtlase väärtusega raamat, aga seiklusjutuna hea. Tegemist on tõestisündinud looga: norrakas Heyerdahl lasi aastatel 1969–1970 ehitada kaks kõrkjalaeva, millega seilata Marokost Mehhikosse. Minnes julmalt ja ebaprofessionaalselt mööda kontekstist ja eksperimendiga seotud küsitavustest, tahaksin tsiteerida: „Selle vanaegiptuse trapetsikujulise raapurje piirjoontest öös üksi piisas, et kalendrit tuhandeid aastaid tagasi pöörata, niisugust purjevarju ei näe tänapäeval. Võõrastav papüüruse, bambuse, puu ja kõite halamine ja norskamine hoolitses ülejäänud eest. Me ei elanud enam aatomipommi ja raketide ajastul. Me elasime ajal, mil maakera oli suur ja lame, täis tundmatuid meresid ja mandreid, kui aeg oli kõigi ühisvara, mitte eikellegi defitsiitkaup.“⁴

Aeg oli kõigi ühisvara, mitte eikellegi defitsiitkaup. Julgus võtta aega. Muuhulgas näiteks:

1. võtta kakskümmend aastat hoogu, et hakata kirjutama;
2. võtta kolm aastat, et õnnetust armumisest üle saada;
3. sõita mööda seda käänulist kruusateed, kuigi Waze ütleb, et see on kolmkümmend minutit aeglasem;
4. telefon koos Waze'iga kotti jätta ja sõita siltide ja tujude järgi;
5. minna järgmise bussiga;
6. lasta viimasel bussil minema sõita ja jääda ööseks, et jõuaks nende päriselt oluliste juttudeni, milleni jõudmiseks peab enne kolm tundi lobisema ja vaikima;
7. võtta pool aastat, et uue tööga harjuda;
8. teha pause;
9. minna tagasi algusesse ja uuesti alustada.

Tegin *screensho*i Loora Instagrami-*story*'st, kus oli pilt Pettsoni ja Finduse raamatust ja lause: „stop glamorizing „the grind“ and start glamorizing whatever this is“.

4 Thor Heyerdahl. „Ra“ — Tallinn: Tänapäev, 2005, lk 160. Tõlkinud Elvi Lumet.

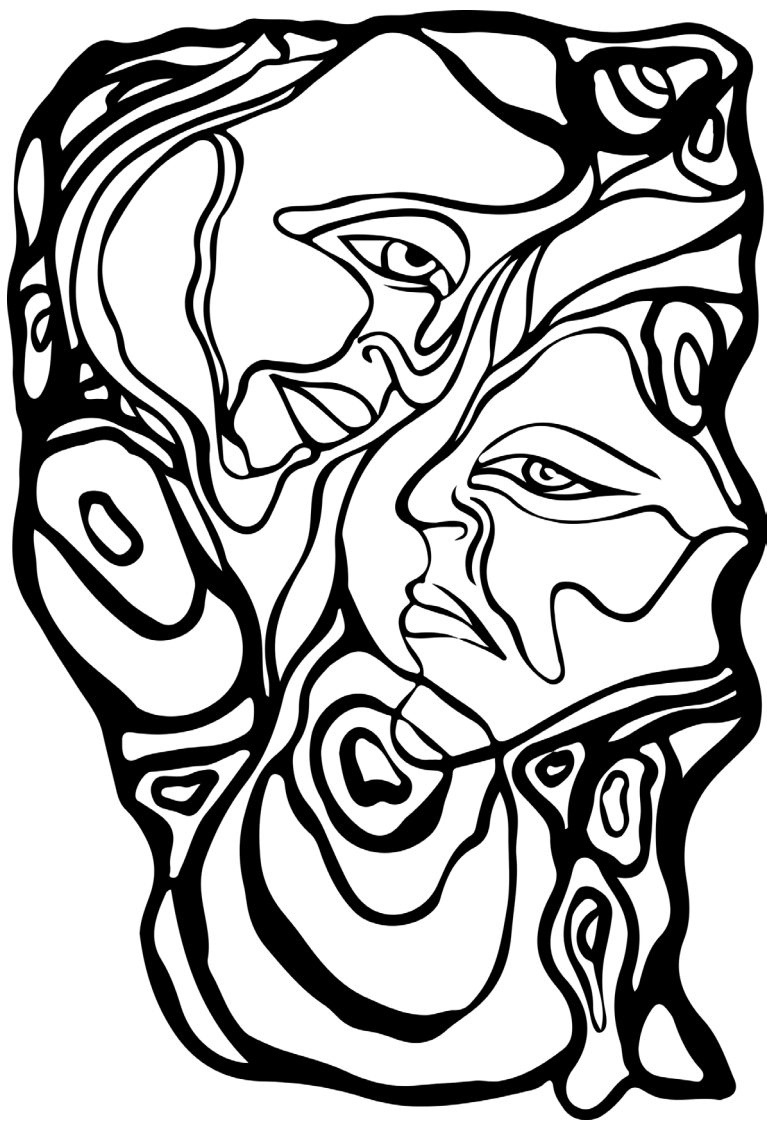
Kui sa nõustud minuga, et 1) töö ja elu võivad olla nii läbi põimunud, et pole mõtet proovida mõista, kus algab üks ja lõpeb teine; 2) hästi tehtud töö vajab aega ja süvenemist —, siis peaksime praegu tegema pausi. Ma lähen jalutama ja kirjutan hiljem edasi, võib-olla homme, kui midagi toredat vahele tuleb.

Aeglaselt elamine, inimese mõõtkavas elamine, on eeldus tegemaks sellist tööd, millest kellelegi päriselt abi on. Millegipärast on rahu natuke piinlik. Kui mult küsitakse, mida ma teen ja kuidas mul läheb, kardan alati, et tahetakse kuulda seda „no jube kiire on“ vastust. Vahel vastatakse minu eest ise ära, enne kui ma jõuan alustadagi. Ja mina pobisen umbes nii, et „hästi, nägin täna jalutades ühte ilusat tuvi...“ ja näen küsija silmist diagnoosi: looderdaja. Aga teinekord, ning õnneks järjest sagedamini, näen ta silmis hoopis vastust: mina ka!

Kui sadu lakkab, võtan koera ja kõnnin sadamasse. On juuli viimane pühapäev ja nädalalõpusuvitajad lahkuvad saarelt. Sadamahoone taga istub üks mees, jalad vihmavees, ja vestab puulusikat. Noogutame tervituseks.

Seisan jääkülmas vees HÄSTI SIRGE SELJAGA, nii et lõug ulatub vaevu üle veepiiri, ja vaatan, kuidas vihm liigub aeglaselt Heinlaiust vasakule. Praamilt tulnud ratturid lähenevad ja teevad palju kära, peatuvad mu ujumiskoha lähedal, igaks juhuks ujun kaugemale.

Nüüd on vesi juba väga sügav. Hiigellai ja pehme vihmakardin on väga aeglane. Proovin olla tema moodi.

Caroline Kuzmin

*

Ja ma istusin selles suures bussis nende vahvate nägude ja juttudega. Ma istusin alati akna pool ja ma ei näinud välja, ma ei näinud seda lund ja neid puid ja ega ma eriti neid juttegi kuulnud. Mõtlesin ainult sinule ja tahtsin, et aeg kiiremini liiguks, sest su embus tundus ikka liiga kaugel olevat. Buss täitus iga kilomeetri pealt aina rohkem unega ja minul oli rohkem aega segamatult unistada, tead küll millest.

Ja kella vaatamisest saigi mu teine hobi ja ma ei olnud üldse oma soenguga rahul, mu juuksed olid järsku liiga sirged ja liiga siidised, kuigi seal ei olnudki mingit vahet, sest sinu juurest lahkudes on need alati sassis ja silmade ees ja ma ei arvanud, et me nii kiiresti läbi saame.

Ma olen alati uskunud, et kolm on kohtuseadus, aga ma ei ole kunagi osanud mõelda, kui mitmekülselt see võib kehtida, ja ma tahan selle maha jätta.

Ja ma olengi kurb ja ma tahaksingi kasutada vulgaarseid sõnu ja ma tean neid väga palju ja ma olengi pettunud, et sa tegid meie mõlema jaoks õige otsuse, eriti minu jaoks, ja ma olen kurb, et sa ei tahtnud proovida seda jõge jälle vett täis kallata, ja ma loodan, et elu on meie mõlema vastu hea.

*

Sest liblikad koorusid juba kevades,
kui mina ja sina ikka teineteisele ainult
otsa vaatasime, kuhugi jõudmata.
Sest minagi tahtsin lennata koos karikakardesse istuma, aga sinu käsi
sikutas mind sokist ikka tagasi.

*

Mu sõbrad ei taha sinust enam kuulda ja mina ei taha sinust enam mõelda.

Ometi leian ennast selles majas sinu suust tulevaid helisid uuesti ja uuesti läbi mängimas.

Tean peast, mida sa lausud, ja ikka veel ei ole mul vastuseid, mis oleksid sobinud.

Ikka veel ei ole vastuseid, kas miski oli üldse päris, kas su naeratus oli salakaval või pisut tagasihoidlik.

Kas minu süda oli sama külm kui sinu toas lõunati, sest aken oli lahti olnud, sest sul ei olnud vaja väljas kanda kindaid, sest minu kätel oli soojust liialt, sest see käib kuuldavasti niipidi, et kui ühte on, siis teist ei ole.

Ma mõtlen, kas sa kahetsed, seda esimest hetke või seda viimast, sest mina kahetsen, et sinust vahel aru ei saanud ja aitäh ei öelnud, sest mina kahetsen, et ma ära minnes rohkem kaasa ei võtnud ja rohkem mäletamiseks ei jätnud.

Kas sa kahetsed, et me erinevat moodi kasvasime ja erinevat moodi arvame,

kas sa kahetsed, et me nii palju tasa olime ja nii vähe jagasime.

*

Kerge on tuule kantud liiv,
kerge on vaadata päikest,
kui see loojub merre,
milles rohelised vetikad tantsivad
ja luiged armuvad.
Kerge on sinule mõelda öösiti,
värskelt vahetatud voodipesu ämbris,
kerge on süüdistada sind kõiges,
mis minuga juhtus.

Aino

Emili Pajupuu

Ainole olid alati jaanid meeldinud. Jaanipäeva kanti muutus kõik korraga toredamaks: põllutööd läksid kergemalt, perenaine muutus lahkemaks, toit maitses paremini. Sellel pühal oli justkui õnnetoov vägi.

Aino oli ärganud lakapealsel ölekuhjas, sealsamas, kus igal suvel. Talviti laseb pererahvas tal ahju peal magada, kuid suvel saab ta täiesti enda toa, täiesti enda majas. Vähemalt nii meeldib talle mõelda. Peremehe heinaküün on terve suve tema enda isiklik loss, isegi peretütardel pole niivõrd uhket elamist.

Katuselaastude vahelt hakkas paistma esimene päiksekiir, mis Ainole märku andis, et töö ootab. Nii õpetas perenaine teda, kui Aino veel väga pisike oli. Nüüd muidugi polnud Ainol enam päikest vaja, ta tõusis õigel ajal ka ilma selletagi. Hetk hiljem olid Aino paljad varbad kaetud seaaediku külma mudaga. Sead olid need, kes alati tüdruku tulekut hindasid, alati teda pikisilmi ootasid. Aino vaatas oma määrdunud varbaid ja naeratas. Oli jaanilaupäev, isegi muda ei suutnud tema head tuju rikkuda. Ümiseses väikest viisijuppi, mõtles Aino ainult kõikidele nendele toredatele eesootavatele sündmustele: perenaise valmistatud pidusöök, millest temagi väikese raasu saab, külaplatsil võimsalt leegitsev jaanituli, naaberküla muusikud, pidu... Kõige enam rõõmustas Ainot aga teadmine, et peretütred lubasid ka temal täna metsa sõnajalaõit otsima tulla. Varem oli Aino ainult pealt vaadanud, kuidas teised vaikselt ööhämaruses metsa hiilivad. See tundus niivõrd maagiline, peretütred paljajalu oma valgetes linastes öösärkides tasahilju metsa poole minemas, heledad juuksed tuule käes lehvimas. Ainole paistis, nagu ei olekski nad nõnda paljasjalgsest temast nii väga erinevad, tundus, nagu ei magakski nemad kambris ja tema heintel. „Ei tea, kas preilide jalad ka mullaseks saavad,“ mõtles Aino enda varbaid uurides. Varbaid, mis vist ka kõige parema rasvasebiga puhtaks ei läheks.

Pika ootamise peale oli lõpuks käes hämarik. Jaanipühade paiku peab seda ju nagu kiuste eriti kaua ootama. Nähes peretütred, jooksis Aino kärmelt nende seltsi. Tasakesi naervate ja naljatlevate peretütarde juures viibimine meeldis Ainole meeletult. Ta astus pehmel samblal, kuuseokkad kergelt tallaaluseid silitamas. Varsti märkas ta, et tüdrukud korjavad mitmeid erinevaid lilli, mis kohe

kindlasti pole sõnajalaõied. Kui Aino selle kohta päris, rääkis üks peretütarest, et kui korjata seitsme erineva lille õisi ja need jaani-laupäeval padja alla panna, näeb korjaja unes oma tulevast kallimat. Pere vanim tütar, kes mullu mehele oli läinud, oli just niimoodi talitanud ja oma praegust meest, toona veel küll naaberküla pillimeest, unes näinud. Läks ainult paar nädalat ja noormees seisiski kosjaviinadega nende taluõuel.

Aino ei olnud vist kunagi niivõrd elevil olnud. Suure hoolega valis ta välja kõige kenamad õied. Täna öösel näevad kõik talu tüdrukud und oma tulevasest kaasast. Kuivõrd uhke tunne on peretütarde kombel toimetada. Nendele kõigile on ju nagunii armastus tagatud ühe või teise noorperemehe või koolmeistri poja näol, kuid Aino ei osanud iial arvata, et ka teda võiks sarnane tulevik ees oodata. Ometigi pidi ju see rituaal andma kinnitust, et ka Ainole on midagi siin ilmas määratud, midagi, millele loota.

Mõelda vaid, armastus! Ainol polnud iial olnud kedagi, kes teda armastaks, kui siis ainult sead. Kuid et teda võiks armastada keegi, kellel ei ole mingitki tagamõtet – seda ei olnud Aino veel tundnud. Ainol läks seest soojaks. Võib-olla see oligi põhjus, miks Aino jaane niivõrd ootab ja kalliks peab, jaanid on armastuse püha. Peretütarde kombel saab täna temagi oma tulevast kallimat unes näha.

Sellel õhtul ei suutnud Aino kuidagi oma elevust varjata. Tee koju oli imelikult eriline. Ta seisis viivuks heinaküüni ees ja vaatas oma elupaika. See paistis talle rõõmsa ja helgena, lootustandvana. Asi ei olnud niivõrd küünis, vaid teadmises, et ühel päeval saab temagi siit minema, et ühel päeval ei ärka ta enam heinakuhjas katkise katuse all.

Ometi tabas teda heinaküüni, oma lossi, tagasi jõudes ennenägematu kurbus. Heintel istudes langesid pisarad tilk tilga haaval Aino süles lebavatele õitele. Ainol ei olnud ju patja, mille alla oma õiekesi asetada.

Tõlkimisest, põlv- kondadest ja tegelaste elust väljaspool raamatut. **Cornelia Travniceki ja Madli Orase kirjavahetus**

saksa keelest Madli Oras

Ettepanek teha intervjuu noore austria kirjaniku **Cornelia Travnicekiga** ilmus minu kirjakasti seoses sellega, et tõlkisin eesti keelde tema romaani „Ketsid“, mis Värske Rõhu raamatusarja 34. raamatuna üsna pea ilmub. Katsetasime Corneliaga tavapärasest kirjanduslikumat intervjuuvormi – vahetasime ligi kuu aja jooksul e-kirju, kus vestlesime muuhulgas romaani ja selle peategelase Mae mõjust nii meie kui ka teiste elule, romaani teemadest ning tõlkimisprotsessist.

5. oktoober 2023

Tere, Cornelia! Aitäh, et olid nõus minuga vestlema! Selline intervjuuvorm on minu jaoks täitsa uus — päris põnev, mis sellest välja tuleb.

Mul on tunne, nagu „Ketsid“ oleks olnud minu elus juba terve igaviku, ja seda heas mõttes. Vaatasin just järele, et alustasin tõlkimisega tõepoolest peaaegu kolme aasta eest. Lasen end raamatutel kergesti kaasa kiskuda ja loen romaane sageli kiiresti ja intensiivselt. Nüüd on mul olnud väga huvitav jälgida (kuna see on mul esimene kord romaani tõlkida), kuidas üks raamat mind nii kaua pidevalt saadab.

Mõnikord mõtlen raamatu peategelasele Maele, istudes vanas trammis ja tundes läbi kingataldade puitpõranda sooni (ma ei tea, kas sa tead, aga ma elan Viinis). Või U6-ga AIDSi tugikeskusest mööda sõites. Või kui minus kerkib sisemine protest totakate ühiskondlike ootuste vastu. Või kui tunnen end üleüldiselt natuke eksinuna.

Oleks huvitav teada, kui palju sinu loodud tegelased ja maailmad sind elus saadavad. Kujutan seda ette veel palju lähedasema suhtena kui see, mis tõlkides tekib. Kui tihti Mae sind külastab ja kuidas on teie suhe aja jooksul muutunud?

Tervitades

Madli

10. oktoober

Tere, Madli!

Sinu kiri ei tulnud just kõige otsemat teed pidi, aga jõudis siiski minuni. Ootan seda kirjavahetust huviga! Ka minu jaoks on uus kogemus sellises vormis intervjuud anda ja näha, et minu kirju avaldatakse.

Mae on mind juba väga-väga kaua saatnud. Esmane idee tuli mul tema loomiseks vist juba 2007. või hiljemalt 2008. aastal. Romaan ilmus 2012. aastal ja ma arvasin, et millalgi saabub hetk, kui loen seda ette viimast korda, ja seejärel ainult uusi raamatuid — aga ei! 2015. aastal tuli välja „Ketside“ film ning raamat sai paljudes Austria ja ka mõnedes Saksamaa koolides kohustuslikuks kirjanduseks. Olen seda isegi veel 2023. aastal koolides ette lugenud! Üksteist aastat, see on ühe romaani- tegelase jaoks pikk elu maailmas, kus paljud raamatud kaovad poeriiulitelt juba ühe-kahe aasta järele...

Olen vahepeal palju õppinud enda, aga ka Mae kohta. See on käinud muidugi käsikäes vanemaks saamisega, aga ka „Ketsidest“ väga paljude (noorte) inimestega vesteldes. Vahel tahaksin olla natuke rohkem Mae moodi, elada oma viha vabamalt välja. Teinekord näen linnas mõnda kohta, kus olen teda ette kujutanud, ja mõtlen ta peale. Olen Maele palju tänu võlgu — suure edu, aga ka isikliku kasvu eest.

Olen ka ise tõlkija ning mõistan sinu tööd. Kujutan ette, kuidas sa Mae maailma sukeldusid ja kuidas ta sinu kõrvalt enam lahkunud pole. Tahan sind tänada, et annad talle hääle ning talle ja mulle võimaluse Eesti inimesteni jõuda.

Tervitused vihmast!

Cornelia

15. oktoober

Tere, Cornelia!

Tore sinust kuulda! Pisut veider oli sulle mitme inimese kaudu kirjutada, aga selline see maailm juba kord on.

Väga põnev, kuidas raamatud ja tegelased pärast avaldamist edasi elavad ja kui raske on seda ette näha. Loodan, et Mae elab veel kaua (jättes muidugi sinu teistele raamatutele õiglasel hulgal tähelepanu).¹ Ja mul on tõesti au ta Eesti lugejateni tuua. Filmi pole ma ikka veel vaadanud, sest tahtsin raamatu eesti keeles ilmumise enne ära oodata. Ja mulle väga meeldib see, kui mul on raamatust veel oma ettekujutus, kui filmi- või sarjanäod seda veel üle ei ole kirjutanud, aga vaatan filmi kindlasti.

Otsin tihti võimalusi Eesti ja Austria vahele ühendusi luua ja „Ketsid“ aitavad mul muuhulgas tükikese Viini Eestisse tuua. Samal ajal on mitmed teemad üsna universaalsed ja ma kujutan ette, et need kõnetavad paljusid noori igal pool. Kas sul on olnud vestlusi ka teiste maade lugejatega? Kui jah, siis kas nende tagasiside on olnud teistsugune kui Austrias ja Saksamaal?

Minu teine küsimus on seotud põlvkondadega. Kuna tõlkisin „Ketse“ Eesti Kirjanike Liidu noorte tõlkijate programmi raames, oli mul juhendaja ehk „meister“² Tiitu Relve, kes andis mulle jooksvalt tagasisidet. Oleme erinevatest põlvkondadest ja erineva maailmavaatega ja aeg-ajalt oli mul tunne, et me mõistame ka romaani kohati erinevalt — mina suhestusin Maega isiklikul tasandil näiteks palju rohkem (mis ongi üsna loogiline). Kuidas „Ketsid“ sinu kogemuse kohaselt vanemate põlvkondade inimesi kõnetab?

Tervitused, seekord Tallinnast!

Madli

1 Cornelia Travnicekilt on ilmunud peale „Ketside“ veel romaanid „Junge Hunde“ („Noored koerad“, 2015), „Feenstaub“ („Haldjatolm“, 2020), lastele „Zwei dabei“ („Üheskoos“, 2019) ja noortele „Harte Schale, Weichtierkern“ („Kõva koorik, pehme süda“, 2022).

2 „Meistri-selli“ programmis saab noor tõlkija tõlkida oma esimese raamatu kogenud tõlkija („meisteri“) juhendamisel.

24. oktoober

Tere, Madli!

Nüüd läks jälle rohkem kui nädal mööda, enne kui leidsin aega sulle vastata. Kirjanikuelu on saksa keeleruumis eriti sügisel tihti stressirohke — palju ettelugemisi, Frankfurti raamatumess, sellesse perioodi tellitakse sageli töötubasid. Näiteks kutsuti mind novembris taas kooliõpilastele „Ketse“ ette lugema.

Minu jaoks on väga huvitav, et sa Viinis elad — see on tõlkimisel kindlasti toeks, kuna sa tunned linna ja tegevuspaiku hästi! Olen käinud Mae ja tema looga juba USAs, Prantsusmaal, Rumeenias, Iraanis, Hiinas... paljudes mitteraksakeelsetes maades! Ta on igal pool hästi vastu võetud, kuid vestlused on kõikjal erinevad olnud. Olen tähele pannud, et küsimusi Mae eluviisi kohta on mõjutanud ka see, kuidas nendes maades naise rolli ühiskonnas mõtestatakse. Aga ka publiku vanus on olnud oluline tegur. Mida nooremad inimesed, seda karmimaid hinnanguid nad eriti armastuse teemal annavad: on ainult must ja valge ja vähe halle alasid. Tunded on suured ja pragmaatilisus veel suuresti puudub.

Sageli on „Ketse“ lugenud mitu põlvkonda ühest perekonnast ning kõik on sealt midagi enda jaoks leidnud, ja selle üle on mul hea meel. Kõige vanemad tahavad noorte inimeste kohta rohkem teada saada, keskmised näevad Maed sageli nagu oma tütart, kõige noorem põlvkond suhestub temaga eelkõige ise — samas on Mae praeguseks tegelikult juba võrdlemisi vana ja kontakt noortega võib tal olla juba natuke nõrgemaks muutunud. Võib-olla loevad minu vanuses inimesed romaani nüüd selleks, et enda noorust meelde tuletada?

Kas sul tuleb pähe näiteid selle kohta, mida sina ja su mentor erinevalt nägite?

Tervitades

Cornelia

29. oktoober

Tere, Cornelia!

Väga põnev, et oled raamatut juba nii paljudes maades tutvustamas käinud! Kas sul tuleb meelde mõni eriti üllatav või liigutav vestlus või huvitav küsimus?

Tegelikult polegi päris juhuslik, et ma „Ketse“ tõlkisin JA Viinis elan. Mul oli nimelt suur ja ilmselt üsna eriline vabadus valida raamat ise. Esiteks pidi see mind muidugi kõnetama, aga lisaks mõtlesin, et oleks lahe tõlkida midagi mõnelt noorelt Austria naiskirjanikult. Nii jõudsin „Ketsideni“ ja kuna tegevuspaigaks oli pealekauba Viin, tundus see kui ette määratud.

Huvitav, kuidas noored põlvkonniti erinevad. Mul on vahel tunne, et peale selle, et õpilased on praegu keskmiselt keskkonnateadlikumad kui varem, järgivad nad ka rohkem motot „ole sina ise“. Aga äkki on sul erinevustest parem tunnetus, kuna sa oled noortega nii palju kokku puutunud? Kas on midagi, mida õpilased „Ketside“, Mae või teiste tegelaste kohta praegu varasemast teisiti mõtlevad või mõistavad?

Oleme sarnases vanuses — olen sinust neli aastat noorem. Usun, et „Ketsid“ tuletavad meievanustele küll noorust meelde, aga võib-olla on asi ka igatsuses tunde järele saada vabamalt otsuseid langetada, öelda julgelt välja, mis on ühiskonnas absurdne, kuid mida „täiskasvanu-elus“ alati nii vabalt väljendada ei saa. Ja mitmed Mae väljakutsed — armastus, surm, kindlustunne, eksistentsiaalsed küsimused jne — jäävad ka vanemas eas alles, nii et igaüks võiks enda jaoks midagi leida.

Pean tunnistama, et ma ei mäleta enam täpselt, mida me meistriga erinevalt nägime! Võib-olla on asi selles, et tõlkimise protsess kestis nii kaua — mälestused on kadunud, ainult tunne on alles. Praegu tuleb mulle pähe ainult paar küsimust selle kohta, milliseid väljendeid minu põlvkond eesti keeles kasutaks, näiteks kuidas nimetada vahuveini. Ja kui ma juba väljenditest räägin (et sujuvalt teemat vahetada) — kõige viimasena tõlkisin „Ketsides“ muide lause „Von meiner Schokoladenseite ist für zu Hause auch der Bruch gut genug“³. Mulle tõeliselt meeldivad väljakutsed, kus eesti keeles pole ligilähedaseltki sarnast väljendit ja tuleb midagi hoopis muud välja mõelda. Loodan, et suutsin leida neile väärilised lahendused.

³ „Kodus on ju minu mesimagusa näo ühest tilgastki küllalt.“ (Otsetõlkes: „Minu šokolaadiküljest piisab kodu jaoks ka murrust.“)

Mõtisklen vahel, kui suurel määral kirjanikud iseendid oma teostesse sisse kirjutavad ja mis motiveerib neid üldse ühest või teisest teemast kirjutama. „Ketside“ puhul tuli see küsimus mulle pähe muide siis, kui lugesin, kui oluline on Mae jaoks piim, teades, et sina oled vähemalt nüüd ise vegan. Kui palju on Maes sind (kui see pole liiga isiklik küsimus)? Ja õigupoolest mitte ainult Maes, vaid ka teistes tegelastes, kes teda raamatus saadavad — Tamara, Jakob ja Paul on ju kõik vägagi erinevad. Ja võib-olla ka laiemalt — mis inspireeris sind sellistest inimestest ja teemadest kirjutama? Või miks on sinu arust oluline neist rääkida?

Tervitused!

Madli

31. oktoober

Tere, Madli!

Kõige enam liigutas mind tegelikult see, et mul avanes võimalus raamatut ja vahel ka filmi turvalises ruumis esitleda. Et mul oli võimalus vaadata Teheranis Austria Kultuurifoorumi ruumis koos noorte inimestega filmi noorusaja protestivaimust, kus noor naine astub iseseisvalt seksuaalsuhtesse. Et Hiinas, kus räägiti ju pikalt, et AIDSi „selles riigis ei eksisteeri“, vaatasin koos sealse publikuga linasteost, milles HIV-positiivne mees elab võrdlemisi tavapärast elu. Mõnikord tunnen end kirjanikuna samas ka mõnevõrra jõuetu ja abituna — näiteks rääkides lugejaga, kes kaotas oma poja leukeemiale, samamoodi nagu Mae ema kaotas.

Kui tore, Madli, et sa just minu raamatu kasuks otsustasid. Mul on väga hea meel, et te teineteist leidsite!

Usun, et viimase 15–20 aastaga on kindlasti muutusi toimunud. Kui mina olin teismeline, räägiti kogu aeg, et noored pole piisavalt poliitiliselt aktiivsed! Oleksid inimesed tookord teadnud, et noored end nüüd tänavatele liimivad! Mae on 90ndate ja nullindate laps, seda ei saa eitada. Tol ajal ei kohanud kooli kohustuslikus kirjanduses veel eriti palju lahku läinud vanemate lapsi — kuulsin, et mõned noored rõõmustasid selle esindatuse üle väga. Aga needki asjad erinevad riigiti. Näiteks USAs rääkisime hoopis teistsugustel teemadel, näiteks sellest, kes oli Karl May. Ja et mida kujutab endast telesari „Oli kord... elu“⁴. Ja veel paljust muust...

4 Originaalis „Il était une fois... la vie“ on prantsuse-jaapani animasari, mis õpetab lastele inimekeha tundma. Rakke, viiruseid, baktereid ja teisi „tegelasi“ kujutatakse selles antropomorfsena.

Meie, kirjanikud, saame oma tegelaste kaudu sageli välja elada seda, mida me päriselus ei tee — jah, Mae väljendab end tihti vabalt, otsekohe- koheselt ja vihaselt, ebaviisakalt, aga ka meeleheitlikult. Tema tunded on tugevad ja samal ajal on ta väga haavatav, nagu enamik teismelisi. Ja just seetõttu, et ta nii noorelt nii suurte väljakutsetega silmitsi seisab, astub ta neile vastu noore inimese radikaalsusega (kusjuures radikaalsusel pole siin tingimata negatiivset varjundit). Sellega jõuan küsimuseni sinu kirja viimases lõigus: Mae on osa minust võib-olla samamoodi, nagu võib ette kujutada, et Eeva on osa Adamast — täitsa omaette inimene, aga samas ka küljelu. Mae on minu küljelu. Ütleksin, et kõige alumine vasakul pool. Ja ma tegin temast terve inimese, omaenda looga.

Mulle pakub huvi panna kokku kaks asja, mis esmapilgul kokku ei sobi. „Ketsides“ on nendeks kurbus ja huumor, ühes teises romaanis „Feenstaub“ poeesia ning vägivald, see on koleda sündmustiku ilus kirjeldus. Mae tuli mulle tegelasena pähe, kuna olin enda tutvusring- konnas tähele pannud, mis juhtub, kui peres on täiskasvanud sattunud kriisi ega saa abi — ja pole seetõttu võimelised omaenda lapsi samast kriisist läbi aitama. Lapsed arendavad välja omaenda toimetuleku- strateegiad, mõned paremad, mõned halvemad, mõned veidramad. Neid saadab viha täiskasvanute vastu, kuna nad tunnevad end maha- jäetuna, kuid samal ajal teavad nad, et ka nende vanemad on kõigest inimesed, kellel võib halvasti minna. „Ketsides“ on veel palju- palju teisi, väiksemaid lugusid — see on see, mis muudabki raamatu mitme- kihiliseks.

Kuidas sina end õigupoolest tunned, nüüd, kui raamat välja antakse? Kuidas on sellega valmis saada? Kas kunagi tekib üldse tunne, et tõlge on valmis?

Tervitades

Cornelia

31. oktoober

Tere, Cornelia!

Nii põnevad vastused! Ma ei hakka neid enam kommenteerima, vaid lasen neil lihtsalt enda eest rääkida. Mainin ainult, et minagi vaatasin tõlkimise ajal esimest korda „Oli kord... elu“, et suuta paremini ette kujutada, kuidas soolatsioonid mööda veresooni keksivad.

Naljaka kombel saatsin just täna oma teise raamatu tõlke ära ja tunnen praegu eriti teravalt, et tõlge ei paista kunagi päris valmis saavat. Ise midagi kirjutades on see tunne samas veel tugevam — tõlkes on

kõik mõtted juba kellegi teise poolt siiski valmis kirjutatud. Eelkõige rõõmustan „Ketside“ ilmumise üle ja olen põnevil!

Suur tänu, et sa minuga vestlesid! Mul oli tõesti väga huvitav. Mis tunne sul oli sellises vormis intervjuud anda?

Ja lõpetuseks — kas on veel midagi, mida sa eesti lugejatele öelda tahad?

Tervitades

Madli

1. november

Tere, Madli!

Ma arvan, et sellises vormis intervjuu käigus sünnib midagi täitsa uut. Olen andnud juba palju suulisi, aga viimastel aastatel juba ka mõned kirjalikud intervjuud — aga kirjalike intervjuude puhul ei tule siis muidugi uusi küsimusi juurde, vaid kõik esitatakse ühekorraga. Nii on neis vähem vestluse tunnet... Ja suulised on sageli väga laialivalguvad ja avaldatakse lõpuks alati lühendatud versioonis, selle käigus läheb nii mõndagi kaduma.

Ootan huviga, kas satun koos Maega nüüd uuesti Eestisse, olen seal juba korra käinud, vist 2013. aastal. Meenutan rõõmuga Tallinna ja Tartut, veetsin seal väga ilusad ja huvitavad päevad.

Tahaksin oma lugejaid Eestis juba nende huvi ning aja eest ette tänada!

Soojade tervitustega

Cornelia

Lauri Laaspere

*

Ma kaotasin midagi mägedele
pisarad rõõmuhiikeid saadavad
võilillemere valges lainetuses
ja oma lauludega
kutsuvad nad mind
tule nüüd, kodu rüppe ootama
meil on siin külm
aga pink peeruvalgel paistab
Tähe tänaval samamoodi
et Eha meid ei haaraks

*

Mu käsi on kivi peal
hoidmaks teda alla veeremast
aga täna ma rohkem ei jaksa
ülesmäge kõndida
pikk tee on tulnud
oleks vast kahju
lasta sellel kõigel minna
kuid pikem tee on veel ees
seal hakkab lõpuks palav
higi voolab
jõena mööda kuumade keha
ma kuulsin et siia tullakse surema
jahtumatu süda lööb viimaseid lööke
taob pingsalt
ette ära antud rütmi

*

Ma pole ikka oma linu vahetanud
kuigi nad haisevad räpaselt
rõvedalt
õise magamatuse higi
olen matnud sinna
päeva tegemised ka
kuna pesen alles hommikul eilse maha
veel viimast korda meenutades

Kõike ei peagi mäletama
aga hais jääb ikka ninna

*

Ma vajun sohu
igaviku rüppe turbasambla kõrvale
et saaksin laguneda
järgmised kümme tuhat aastat
laugaste külma vee maastikel
üksinda, rahulikult
assimileeruda tagasi ahelasse

*

Õnnistagu see vihmaabin
mu Anne kanali ristiretke
vee sügavus on pime
ainult pealt vaadates

Ekke Janisk

Ma kipun unustama

Ma kipun kiiresti unustama
 unustama filme nägusi poliitlubadusi ja lapsepõlve kodusi
lumised kombekad pliidi kõrval sulasid
ja ema midagi kusagil tegi
 kuid kadunud sellelt on nimi ja nägu ja aeg ja ruum
 väljaspool mu mälu on minevik faktidele truu
 kuid mina unustan kõik
 ainult igatseda saan
 igatseda hetke igatseda kodu igatseda aega
 igatseda tunnet mis tulvil täis elu
 oleks küll hea kui need mälestused oleksid materiaalsena olemas
 lähedal mulle üksteisega koos
 võtad kui sigarette pakist
 alati taskus vähemalt kolm

ei

unustad
 liseenide vahele korintose kapiteelide alla
 sinna kus on kaseiiniga värvitud lagi
 ja peale seda meenutad
 ja kui enam meenutada suuda
 hakkad igatsema
 ja kui enam igatseda suuda
 hakkad heietama
 sest heietus on nagu kinnitus
 et miskit oli
 et miskit juhtus kohas kuhu tagasi viib ainult jumala käsidresiin
 mida hüütakse kirikukooridest

lunastus
 sest seal toimub päris patu puhastus nägupidi minevikuga koos

unustus

unustuse

unustusse

uude korterisse kolides unustan möödunud korteri interjööri

uut elukaaslast suudeldes unustan eelmise kaaslaste kere

uuele teele keerates unustan tallatud teed krohvitud kodud

ja uue sõja uudised pesevad tänavatelt eelmiste sõdade vere

aga üritan mäletada

üritan kümne räpase küünega kinni hoida ja heietan kuule

sest tema ju kuuleb ja ega tema selle pärast alla sealt kuku

kuid heietus on ikka ainult heidetud lutsukivi

mille liikumist vee kohal viivuks veel näeb

viirastub mälestus ta jahedast ja siledast pinnast

ei saa kunagi üle 4 sitase sulpsu ja järjekordse pettumuse

siiski võtan rutates uue

et viivuks kogeda miuke oli tema kestage

suurte lootustega merele taas visata

et need sulpsud ikka lõputult kestaksid

mõni annaks kõik et rohida sügavale südamesse juurdunud mälu

mädand umbrohtu

teine võtab tänavatohtri käest mõrudat medikamenti ja paneb ketti

ja sina tühi väeti vennike igatsed väikest kootud kojakest kus oma mälu

keldri pista

need mahedad kodused õunased joogid

hapnenud patte valusi valesi täis konservid

vaikselt mädaneva riikli kõige kõrgemasse ritta

kus peale ämblikute vaikse laulukese pole midagi

sest rotid kardavad kõrgust

ja ööbivad alati hotelli esimeses numbritoas

mille all on ainult maakividest laotud vundament

ja mõned rootsiaegsed lodjad

ja lõpp

me jõudsime lõppu

mäletamise lõppu mis on lokaal kus unustatud joovad

külma pilsnerit Urquelli

seal baarileti taga on Võit Tartu peal praetud sibul mille ma unustasin

elutuppa jõudes

Pea perses

Ja alguses ei olnud midagi
midagi mis meenutaks olnut kui ka tulevat
aega ruumi külma libedat
sest ega looja ta ei libastu
kui maailma loomine algab ühest sõnast ainsast
vali õiglaselt
hoia valvsalt oma keelt viimse aukus hamba taga
et ei hakkaks vanduma
sest ainus tee mis viib tähetolmupoodi
on soolamata ning täis detsembrikuist läga
kuid samm maandub hoopis poriloiku
ja selle lainetest meieni kanduvad ähmased mälestused eksisteerimisest
mul oli vist ka keha
tulvadena valgub meieni pehmet olemise valu
palun ei
vara veel
lase Jumal meil veel magada
selles valutus ja vaikeses sopis
selles soojas ürgses pimedusesupis
milles meie alateadvus ujub vaikides krooli ja vaim manduma kipub
see siin on meie kahe piiriala
mille ühes otsas algan mina ja teises lõped sina

nina tõuseb teki alt
on detsembrikuu 15. päev
õhtu siiski sest taevas muudab värvi
ja eha omaenda kitsad käed
noaga läbi lõikas
veri voolab vaikides ning kumab
luba küsimata tungib taevast tuppa
punane mis valgub lauale laiali
imbudes veel teele sattunud esemeisse
kirjad võtmed piibel kumm
„Vaata, süüteos olen ma sündinud
ja patus on ema mu saanud“
pole siis ehk ime et meie isa palvel
täidan jälle uued pitsid
ammu oma väikse väeti pea
enda perse pistsin
itken ihule mis jääb elu viletsusse

sülje kuse rooja unarusse
 hing aga naudib varena mandumist
 katsub kõike kokku kraapida mis on kui püha suudlus
 või kuradi sõrmede erutav puudutus
 ärkamise tõsieluline valu viis ka Juuda meeltesegaduse manu
kuidas veel siis mina peaksin kannatama olemise roiskunud ja imalat lõhna
 keegi kõhna pajatas mu voodis oma väetist kängunud elust
 kuulasin
 sest teise kannatust on õlul lihtsam kanda kui enda isiklikku
 sest enda õlul on kibe lahtund maik
 öökapil seisab too põhjatu Põhjala
 kuid lauseid mida mäletaks mul napib
 mitte et mensuuri uimastava põhja oleks leid
üle õnnejoovastuse piiri käänd
 vaid mu surnud vaimul on suletud silmad
 suletud kõrvad ja nina ja suu
 topitud torgitud ömmeldud kinni et keegi kalgi hinge ja südameni ei jõuaks
 teiste näod ja nimed tundmatuks jäävad
läevad šampanjapudeli purunemise saatel
milline speктаakel!
tüürimehega kel pole aateid
teadmata suunal seitsme maa ja mere taha
 mul pea on perses ja mõtteid nõnda vähe et neid vaevu endalegi jätkub

ah las vajub siis ka ihu vaimule järgi sinna sügavasse tiiki
kui ei sure ei või sa näha Jumala riiki
 selleks läidan piibu
 täidan ruumi magusa kõrbelõhnaga
sees on elevil naeratus suul kere pehme
 patupesale langeb loorike hele
 head ja vead pisendatakse nulliks
 täitsa harilikuks tähetolmuks
vähe on tuult kuid purjed on heisatud minevik leinatud hääled
kähedaks karjutud
harjutud sellega et varjud poolikud selles luumustases meres
 ja sa oled mul veres
 isa poeg ja pühavaim
Charon isiklikult peatab paadi tõrvatud soolase kere
 madalas lahes
 mis kaugel sellest toast ja sellest nõgisest linnast

kuhu ei kostu diletandi aateid iganenud leitmotiive
tsentristide vaateid ja kodanlaste imalaid truisme
selles hallis kaardistamata alas
unustame aja sooja külma libeda
selles valutus ja vaikeses sopis
soojas ürgses pimedusesupis
ma tänan loojat et mind pole olemas
ja ma tänan loojat et mu alateadvus saab ujuda kuskil päikese taga
vaikides krooli
ja ma tänan sind veel selle eest et tegelt ma ei tea
kustkohast algan mina ja millal lõped sina

Jalutada

Jalutan võõras linnas
 mille nime ootepaviljonil näeb
 istun võõras kohvikus
 mis ammu läinud moest
 läbi esimesest poest
 parki jäätise ja õllega
 võõraid jälgima
see on privileeg
 võõranduda isiklikust elust
 kus laiutavad mugavus ja melu
 diivanil semud kuid valu ei tule lahti
 justkui tahenend bituumen
kahe linna vahel
 kodutule antakse luba kanda kulukarva hinge
 ja sinist maailmavaadet
 tolmusel teel
 mis tundub lõputu nagu tänast taevast kattev tohutu
 hall
 ja masendav hosteli fuajee
 kus öösel ärgates sai osta õlut heledat
 ja kõnetab mind vihma varju tulnud kalkar
 „Me võiksime elada nii
 nagu oleks kõikidest maailma baaridest
 saanud joogipoolis otsa
 kas siis oleks kõikisus lõpuks tähtsam olmest?
 kolm päeva ja helge tulevik jõuaks välisukse manu
 marmortahvlid kaenlas
 meie endi nimed sügavale
 sisse tahutud
 kuid sa pigem istud üksi ja tõused homme jälle seal
 kus hommik rahutu“
 Dolores selle krohvi valanud
 valu
 milles ema meid toonud
 patt
 milles ema meid loonud
 kaasa antud lunastuse leidmise kohustus
 hiilid selleni mööda kõrvalisi aguleid
 või puiesteel valgete joonte piirides

Ma ei karda kingi tallata
sa pime
maailm on imeline
kas seal kus maantee otsa saab
on ümberringi püha maa
sa pime
pime
pime
maailm on
pikk sulanud asfalti nire
mille kohal mahe suve vire
lennutab järgmisesse linna
kus uus tellissein
mille taga ööbida
mis hõõgub päikese käes samamoodi nagu eelminegi
ja iga vana maja laudis on ikka samamoodi kreenis
uues voodis jälle turvaliselt anonüümne
kuid ei iial rohkem kui kaks ööd
sama nelja seina vahel
jahe longero
laes punase filtriga lamp
puhaste linade sees on olla nii mahe
et võiks arvata et see ongi olemise haripunkt
Tallinnas üüritav kööktuba selle kõrval nõnda suvaline et
nüüd elangi kuningalossis ma
aga see pole see
ma olen liikumises selleks et ei oleks mugav ega turvaline
sest nii saab lähedasemaks kõiksusega
sest ebakindlus tuleviku osas pöörab silmad oleviku poole
ja sina
kes joonud lõputute teadmiste lättest
oled alatihti seal
mööduva trammi peegelduses
või ärklitoe puitakna tagant piiludes
järele hiilides
palun ütle et lunastus on seal
kus maantee otsa saab
palun ära ütle et see on olemas
minu pisikestes kätes

Eesti ajalugu III

Kristjan Jaak Peterson kõndis Tartust Riiga et osta kitarrihäälestaja
 sest sealt sai pedaale reformi loodud musataxu vabalt
 ta ei eland mõisa koormise ja kupja peksu alal
 tõmbas jalad kõhu alt välja juba esmaspäeval
 ja jõudis täpselt selleks ajaks et ära süüa üks soe kalasupp Vecrigas
 ning soetada vähekasutatud polytune 3 nurgapealses musapoes
 läks siis Pets natuke raskemana ja natuke targemana
tagasi põhja Tallinna
 kus ta pani laulukaaare all kõikidel Villudel ja Tammedel kitarrid ja
bassid ja viiulid häälede
 sest tempereeritud muusika on ainuke mis kõlab kodanlaste päades
 noored Volk ja Volmer kurameerisid kaljaputka taga
 ning Lepajõe pea kohalt lendas üle Pääsuke
 kes läks poest sinist värvi juurde tooma
 Kaljuste löi neli lööki ette
 ja siis lauldigi eesti Liidust vabaks

Ta tuleb ja kärbib mu vaimset munni

*Lisanna Lajal, Morten Made,
Anette Pärn*

Virginie Despentes
„King Kongi teooria“
Tõlkinud Maria Esko
Salv, 2023

O

Tšau, tüdrukud! Me kirjutame teile, kes te lugesite Despentes'i „King Kongi teooriat“ ja loetu jäi kuidagi kripeldama. Ja teile, kes te lugesite ja loetu kiirelt unustasite. Ja kõigile, kes ei lugenud, aga mõtlesid, et kunagi kindlasti peaks. Kindlasti ka kõigile teile, kes te esimest korda sellest raamatust kuulete. Kõigile teile, kes te saite Despentes'i ägedusest aru, aga mõtlesite, et kas ta natuke liiga palju ei lahmi. Kõigile teile, kelle jaoks oli see esimene loetud feministlik manifest ja te tundsite siin ära enda mõtteid. Kõigile teile, keda teeb nõutuks see, et maailm on ikka veel nõnda persses. Ja kindlasti ka sulle, kes sa enam edasi ei viitsi lugeda.

Eesti lugeja on Virginie Despentes'iga tuttav tänu Maria Esko tõlgitud Vernon Subutexi triloogiale (2019, 2020, 2021), aga prantsuse kultuuriruum tunneb teda juba üle kahekümne aasta. See *enfant terrible* sai tuntuks oma romaanil põhineva samanimelise filmiga „Baise-moi“ („Kepi mind“, 2000), mille peategelased Nadine ja Manu maksavad oma vägistajatele vägivaldselt kätte. Film tekitas nõnda palju furoori, et selle näitamine on tänini Prantsusmaal keelatud. „King Kongi teooriaga“ annab Despentes taas hääle neile, keda vaigistatakse, eitatakse, surutakse alla ja tehakse nähtamatuks.

„King Kongi teooria“ on kokteil memuaaridest, kriitilisest teooriast ja manifestist. Seega nimetame teose omaelulooliseks manifestiks, kus isiklikust loost moodustub lõppeks programm. Endise seksitöötajana võimestab Despentes prostituute ja prostitutsiooni ning näeb negatiivsena peaaesjalikult seksitöötajatest loodud kuvandit, mitte niivõrd seksitööd ennast. See vastuoluline seksitöö-poleemika on peamine, mis raamatust

kummitama jääb ja seepärast võtame ta ka enda programmi keskmeks. Desportes kirjutab „koleda naisena“ „koledatele naistele“. Ja kes on need koledad naised? Kas on ka võimalik, et Desportes kirjutab hoopis kellegi teisele?

I

Niisiis pühendab Desportes „King Kongi teooria“ koledatele naistele, „eitedele, rekkalesbidele, frigiidsetele, nikunäljastele, nikkumatutele, hüsteerikutele, sõgedikele“ (lk 7). Naistele, kelle suu haiseb. Ja võibolla on üks kannikas suurem kui teine. Ja põsepuna sinine. Ühiskondlik laojääk, kelle saatuseks on olla mittetahetu. Robustne anomaalia keset mimmumaaniat. Hoolimata pikast kirjeldavast loetelust eristub teistest naiskogemustest teose keskne „kole naine“ — see on vägistatud naine.

Desportes'i autorimina sünd leiab aset 1986. aastal, mil teda 17-aastasena Pariisi lähistel vägistatakse: „See lähedus, siiaamaani üks kustumatuid mälestusi: mehekehad kinnises ruumis, millesse oleme suletud, nendega koos, aga mitte nagu nemad. Oma naisekehades mitte kunagi nagu nemad. Mitte kunagi kaitstud, mitte samad kui nemad. Me oleme hirmu ja alanduse soost, võõrast soost. Meie kehade välistamisele ehitubki mehelikkus, kuulus meestevaheline solidaarsus, just nendel hetkedel see sõlmitaksegi. Pakt, mis tugineb meie alaväärsusele. Nende naermised, mehed omavahel, tugevama, enamuse naer.“ (lk 23) Klaustrofoobiline röl-gus. Allaneelatus patriarhaalse lihaihaluse maailmas. Paik, milles sünnitakse koledaks naiseks. On tunne, justkui lehkaks kogetu naha all, signaliseerides möödujaile langenu lõhna.

Sellest hetkest alates kuulub Desportes'ile vabadus oma keha kohta mida iganes öelda. Olla vulgaarsem kui tema sugupoolele ette nähtud õrnusele ja viisakusele kohane. Kasvatada endale suu-tussi asemel vaimne munn, mis annab vabaduse seksuaalsuse teemadel sõna sekka öelda. See hääli paistab olevat prii igasugusest piinlikkustundest ja kõlab tõesõna vabalt. Desportes'i positsioon ei tundu olevat teeseldud. Sealt kiirgab sedasama toorest mässumeelsust, mida enamik inimesi juba varastes kahekümnendates kaotama kipuvad.

II

„Pole võimalik vägistada nii pahelist naist,“ tsiteerib Despentess prantsuse *hard rock* kollektiivi TRUST (lk 22). Ohvrit süüdistavas mõttemaailmas toetuvad naise seksuaalihad fantaasidele vägivaldsest penetratsioonist ja ohvrimentaliteet on vaid püüd kaitsta seda perverssust, mis temas alati olemas on olnud. Ja ehk on tõesti parim võimalik strateegia põimvaikimine, sest Püha Isa vagur tall eelistab „pigem olla vägisi võetu kui litsiks peetu“ (lk 35).

Ohvrit süüdistava maailma vastu Despentess võidelda tahabki. Tema maailmas on koledaid naisi, kes end keset represseeritu paratamatust nimme litsiks kuulutavad. „Prostitutsioon oli minu puhul otsustav etapp enda ülesehitamisel pärast vägistamist,“ kirjutab Despentess (lk 48). Sest patriarhaalses vaakumseisundis valib ta teadliku tee strateegilise tegutsejana. Ja teadlikkuse kaudu õpib ta tunnetama kummuli keeratud võimupositsiooni. Ja tõelise litsina kuulub talle võimalus objektistatusest oma mänguväli kujundada. Algsest allasurutusest, tema soo vastu suunatud relvast, tahub ta tööriista teadlikuks tegutsemiseks. Viimaks kuulub naisele võimalus ausaks sugudevaheliseks tehinguks ehk Phetersoni prostitutsioonilise lepingu¹ läbipaistvaks rakendamiseks. Selle järgi on naisel kaks võimalust: kas pakkuda seksi abielulepingu või prostitutsioonilepingu kaudu. Despentess'i kohaselt on viimane neist võimestavam — naine omandab oma raha, keha ja identiteedi üle vaba voli. See on olemasoleva lepingu piires kehtiv paradiis, kus on vabadus töö eest ausat palka nõuda. Kus litsil lastakse südamerahus lits olla ja oma soolisest paratamatusest parim võtta.

Ja siiski võib autorile vastu põtkides küsida, kas valikut kahe võimaliku represseeriva stsenaariumi vahel saab mingilgi määral käsitleda naise valikuvabadusena? Ja kelle huvides see teadliku litsi mänguväli tegelikult rajatakse? Sest üks on selge — falliline süsteem ei huvitu vagiinaomanikust seksitöötaja tunnetuslikust võimestatusest. Seega on hoolimata naise „teadlikust valikust“, ja oletades, et see valik on aset leidnud tema suurima võimaliku sotsiaalmajandusliku vabaduse pinnalt, siiski raske seksitööd käsitleda muu kui patriarhaalsusest läbi imbunud masinavärgina. Sest masinat hoiab töös diskrimineeritud naisliha ja seda õlitab fantaasia munandite hegemooniast. Näib, et Despentess'i kirjeldatavas „paradiisis“ mängime me täna teineteisele „naist“ ja „meest“ ja loodame, et hommikul ärkame kellegi sootuks kolmandana.

1 Gail Pheterson. „The Prostitution Prism“ — Amsterdam: Amsterdam University Press, 1996.

Binaarsusest käivituv masin ei soovi tunnustada seksitöötajat suveräänse tegutsejana. Selle masina sihiks pole naise õiguste ja vabaduste siiras edendamine. Selle toimeks ei ole püüdlus seada edasise sugudevahelise revolutsiooni keskpunktiks küsimused ebavõrdsuse represseerivast jõust. Vastupidi, patriarhaalne masinavärk aina taastoodab seksitöötaja näilist võimestatust, et sellega võimudünaamikat enda ohjes hoida. Seksitöötaja tõuseb süsteemis kõrgesse seisusesse, et end järgmisel hommikul taas masina hammasrataste vahelt leida. Täna kasust kujuneb uue naise homme hukk. Ja homme hukk aheldas juba eile selle naise, kes tuleb ülehommeks.

III

Teose edenedes saab võimalikuks tunnetus, et kirjutades „koledale naisele“ kirjutab Despentess õigupoolest kõigile neile – sõltumata bioloogilisest ja sotsiaalsest soost, vastavusest kultuurilistele ilustandarditele –, kes on valmis möödanikuks kuulutama kujutelmale „ideaal naisest“. Sest tegemist ei ole tõepoolest millegi muu kui kujutelmaga, kultuurilis-

Tõelised King Kongid on punkpubekad!

ajaloolise konstruktsiooniga, mida iseloomustab leebe kuulekus ja alluvus, mille häälel on vaikus, sest „tal on suu asemel tuss“ (lk 78). Kujutelmale, mis on represseerinud miljardeid inimesi. Seega on Despentess'i üks võimalik mudellugeja keegi, keda on liiga palju või vähe, et mahtuda *valge* naise ideaalkujusse; kõik inimesed, kes ei tahagi

sinna kujusse mahtuda ega sellega lävida; kõik need, kes on kaotamas usku sellele piiratud ideaalile vastamise võimalikkusse. Seesugune mudellugeja on pigem King Kong kui Kate Moss.

Aga oletame, et eelkirjeldatud mudellugeja on see, keda Despentess meid konstrueerima sunnib. Äkki ta siiski ei kirjuta „koledate naiste“ jaoks? Ega ka eitade, rekkalesbide, frigiidsete ja nikunäljaste jaoks. Ja samamoodi ei kirjuta ta ka ambitsioonitutele, häbelikele ja kepitud saada tahtvatele meestele. Võibolla kirjutab ta hoopis teismeliste, kes arvavad, et nad on koledad, siia maailma mittesobivad, ja päris kindlasti on nad nikunäljas! Sest nemad on tõelised King Kongid, kes on sõlmpunktiks inimese ja looma, täiskasvanu ja lapse, hea ja kurja, primitiivse ja tsiviliseeritu, valge ja musta vahel. Ainult kehtiva korra vastu võitlev teismeline saab koos Despentess'iga tõsiseltvõetavalt barrikaadidele ronida. Sest kõigil neil koledatel täiskasvanutel tekib tema väidete osas kahtlusi. Feminismiteoreetikute jaoks Despentess lihtsalt lahmib. Ebakõlasid on liiga palju. Argumente napib. Täiskasvanute häälel ei ole enam vali ja vaba. Nemad on osa sellest süsteemist, mis mässumeelsete arvates õhkimist vajab. Kõik need koledad täiskasvanud,

paksud täiskasvanud, karvased täiskasvanud. Nad on kõik õpetajad, politseinikud, poliitikud, *copywriter*'id. Nemad ongi see süsteem, mille suunas Despentess „King Kongi teoorias“ keskumist näppu näitab. Tõelised King Kongid on punkpubekad, kes joovad ennast hämaras parginurgas kooma, sest kogu see maailm on lihtsalt nõnda persses. Ehk annab Despentess justnimelt neile oma raamatuga hääle.

Despentess'i teooria King Kongist põhineb Peter Jacksoni 2005. aasta filmil, kus filmimeeskond avastab saladuslikult saarelt iidse tsivilisatsiooni ja hiigelahvi. Despentess'i järgi kujutavad saar ja seda valitsev ahv patriarhaadita ideaalühiskonda ning sinna saabuvad kapitalistlikult meelestatud filmitegijad asuvad seda puutumata süsteemi hävitama. King Kongi iseloomustab polümorfne seksuaalsus, tal puuduvad sootunnused ning oma hiiglasuures kehas on ta hell ja hoolitsev. Binaarsuseväline kolmas, sugude-eelne kaos, kelle sensuaalsus paikneb väljaspool pornograafilist seksualiseeritust. Kapitalistlikes ahelais saab King Kongist märk tahumatu loomallikkuse üle saavutatud inimvõimust. Tema jõulisuse ees lausa tahetakse väriseda ja hirmu tunda, samal ajal ahelate vastupidavust usaldades. Ahelate purunemisel ootab King Kongi aga igavene häving. Talle kuulunud taltsutamatus ja määratlematus allutatakse vägivaldselt binaarsele masinavärgile.

Aga kas on võimalik, et King Kong ei olegi müütiline ega ürgne? King Kong on seesama teismeline Despentess'i selja taga, kes ei taha naisekehasid seksualiseerida, kes on tahumatu ja jõuline, kes tahab endale rusikaga vastu rinda taguda, mõirata ja maailma valitseda. Õigesti valitseda. Jacksoni filmis tunneb näitlejanna ennast ahvis ära. Ta mäletab, et oli ka kunagi niisama jõuline ja teotaheline. Ja tal on hea koos King Kongiga järvejääl liuelda ja tema suures peopesas uinuda. See peopesa hävitab süsteemi. See näib turvalisena. Aga sisimas teab naine, et see ei saa kesta. Tulevad lennukid ja mehed ja riik ja kõik muud kinnistunud süsteemid ning surmavad selle naiivselt märatseva, vabaduse järele ihaleva teismelise. Midagi ei ole teha. Naine peab naasma patriarhaadi rüppe. Ja nii juhtub pea iga teismelisega. Ühel hetkel kaob jaks ja ta kukub pilvelõhkuja otsast peaga vastu asfalti. Ja tõuseb siis täiskasvanuna. Koleda täiskasvanuna, kes enam kunagi endale vastu rindu ei tao. Seda kuni ühe veel sündimata Koleda Naiseni, kes seda tegema hakkab.

O

Niisiis, tüdrukud — armsad, ilusad ja haprad tüdrukud, jõulised, koledad, paksud ja laisad tüdrukud, mimmud ja mamslid, nohikud ja *cheer*'id: kõik olendid, kellel on jagunud huvi oma silmad üle paberi siiani kanda — see teos on teile! Tasub võtta see aeg, ajada oma vaimne munn kikki ja uhada hääletades mööda Desportes'i maanteed otse horisondi suunas. Kerida aknad alla ja üürata täiest kõrist kaasa kõige kõvemat räpp-proosat, mida viimase aja eestikeelses tõlkekirjanduses leida võib. Teha oma häält, olgu see nii katkine ja kriiskav kui ta on, aga siiski oma hää. Süüdata suitsud, avada õlled ning lihvida oma vaimset munni, valada patriarhaat sooja jobijoaga üle ja saata ta konkreetselt persse. Sinna, kus on ta koht. Siinkohal: tšau, tüdrukud, ja paremat teed...

Mõistame me nüüd inimest paremini?

Robert Varik

Jonathan Littell
„Eumeniidid“
Tõlkinud Heli Allik
Varrak, 2022

See oli mõned aastad tagasi, kui juhtusin lugema Jan Kausi väga meeldivaid kirjandusõpikuid.¹ Paljude huvitavate lugemissoovituste hulgast, mida nendest leidsin, jäi eriti meelde mulle toona tundmatu prantsuse-ameerika autori Jonathan Littelli romaan „Eumeniidid“. Kaus nimetas raamatut 21. sajandi „Sõjaks ja rahuks“ — võrdlus, mis haaras hoobilt minu kui ajaloo huvilise ja Tolstoi fänni tähelepanu. Et viia lugeja tagasi päeva, mil esimest korda „Eumeniididest“ teada sain, tsiteerin siinkohal pikemalt Kausi kokkuvõtet raamatu sisust:

„Romaani minajutustaja on kunagine SS-ohvitser Maximilien Aue, kes meenutab oma elu, juhtumisi ja üleelamisi nelja sõja-aasta jooksul. Nagu suurele romaanile kohane, satub Aue erinevatesse paikadesse ja sündmustesse, sealhulgas Suure Isamaasõja suurimatesse lahingutesse Stalingradis ja Berliinis, nähes pealt kõikvõimalikke sõjakoledusi, osaledes nendes ka otseselt ja elades üle nendest saadud traumasid. „Eumeniidid“ paistab isegi postmodernistlikus kontekstis silma tavatult paljude kihtide ja registritega, mis omavahel põimuvad, üksteist välja vahetavad ja teosele kummitusliku üldmulje annavad.“²

Ei möödunud palju aega, kui hakkasin pea igal pool kultuuriväljal tähele panema viiteid sellele 21. sajandi suurteosele. Näis, et tegemist on raamatuga, millega on tutvunud ja millel end kõnetada lasknud iga endast

1 Jan Kaus. „Uuem kirjandus“ — Tallinn: Maurus, 2015; „20. sajandi kirjandus“ — Tallinn: Maurus, 2015.

2 „Uuem kirjandus“, lk 67.

lugupidav kultuuriinimene, isegi Eestis, ehkki raamatut polnud eesti keeles veel ilmunudki. Sellest kirjutasid näiteks Tõnu Õnnepalu³, Peeter Helme⁴ ja Tauno Vahter⁵. 2017. aasta lõpus sai „Eumeniidid“ aluseks „Heasoovijatele“, ühele viimastest teater NO99 lavastustest, mis kriitikutelt küll erilist kiitust ei pälvinud ja ilmselt jääbki ajalukku kui ere näide NO-teatri hääbumisfaasist, kuid mis tõenäoliselt laiendas nende inimeste hulka, kellele Jonathan Littelli nimi midagi ütleb. Või veel üks näide. Ammu enne kui raamat eesti keeles ilmus, luges seda ka Edmund Burke'i seltsi asutaja ja tuntud kolumnist Hardo Pajula, kes hiljem oma elamusest kirjutas:

„See lugu juhtus tosinkond aastat tagasi. Oli maihommik, ma sõitsin bussiga Tartusse ja lugesin terve tee raamatut. Mu kaasahaaratus pidi olema muljetavaldav, sest Tartu bussijaamas küsis võhivõõras inimene minu käest, mida ma lugesin. Ei varem ega hiljem pole minuga midagi sellist juhtunud. Raamat, mida ma tol hommikupoolikul lugesin, oli „Die Wohlgesinnten“.“⁶

Kas üldse on veel mõni teos peale „Eumeniidide“, mida oleks eesti kultuuriinimeste hulgas viimastel kümnenditel nii palju loetud, eesti keeles kirjelatud ja tõlgendatud, enne kui teos eesti keelde tõlgitud sai?

Teos ei tundunud huvitav mitte lihtsalt temaatika poolest, vaid näis, et tegemist on ka unikaalse kirjandusliku fenomeniga. Igatahes – võtsin pikalt hoogu, et umbes tuhandeleheküljelise tellise jaoks aega leida ning selle ingliskeelne tõlge (pealkirjaga „The Kindly Ones“) ette võtta. Inglisekeelse kõite avamiseni ma aga ei jõudnudki, sest millalgi 2022. aasta suvel lipsas sotsiaalmeediast läbi, et kohe-kohe ilmubki raamat Heli Alliku tõlkes Varraku „Moodsa aja“ sarjas ka eestikeelsena. Järsku oli emakeelne raamat mu öökapil ning ootas, et saabuks pikem puhkus, mil suurteosesse oleks võimalik täie energiaga süveneda, sellesse uppuda. Tundus, et see ei ole teos, mida argises tööruutinis lugeda. Nüüd, kus sügis oma argisusega on taas käes ning ma olen saanud „Eumeniide“ kui oma suvist põhilektüüri pisut seedida, ongi aeg, parafraseerides raamatu legendaarset avarida, jutustada teile, vennad, ligimesed, mida ma sel suvel lugesin.

3 Tõnu Õnnepalu. „SS-Obersturmbannführer Max Aue, ligimene“ – Vikerraar, nr 8–9, 2007.

4 Peeter Helme. „Veel üks sõjaline edulugu: Peeter Helme kirjutab Ameerika-Prantsuse kirjaniku Jonathan Littelli romaanist, mille sümpaatsel peategelasel oli ebasümpaatne töö: juutide mõrvamine Teise maailmasõja ajal“ – KesKus, 07.10.2009.

5 Tauno Vahter. „21. sajandi 50 olulist romaani. Jonathan Littell ja Alice Munro“ – ERRi kultuuriportaal, 11.03.2020.

6 Youtube'i video kirjeldus, vt https://www.youtube.com/watch?v=KQdBQkYVpAE&ab_channel=EdmundBurke%27iSelts.

*

„Eumeniidide“ lähtekohaks on peategelase Maximilien Aue otsus jutustada lugejale oma II maailmasõja lugu alates Natsi-Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahelise sõjategevuse (1941–1945) algusest. Juba raamatu sissejuhatuses selgub, et Aue (nagu autorgi) on segarahvusest, poolsakslane, poolprantslane. Ta töötab Prantsusmaal nähtavasti tagasihoidliku tekstiilitöösturina, eelistades oma minevikku natsirežiimi käsilasena varjata. Ent mingi tung tema sees käsib tal oma mälestused kirja panna. Nagu ta ise kirjutab:

„Tött-öelda ei tekita enam peaaegu miski minus huvi. Kirjandus, võib-olla, aga mine tea, kas seegi ei tule lihtsalt harjumusest. Võib-olla ma sellepärast neid mälestusi kirjutangi: et mu veri liikuma hakkaks; et ma näeksin, kas olen veel suuteline midagi tundma, kas suudan veel pisutki kannatada.“ (lk 16)

Littell esitab meile II maailmasõja Euroopa idarinde loo seega läbi SS-ohvitser Aue silmade. Ühesõnaga mehe, kelle jaoks sõjaõudused ei piir-
dunud mitte rindel sõdimisega, vaid kelle jaoks sõda oli eeskätt taga-
las poliitiliste vaenlaste (see tähendab paljuski tsiviilisikute, peamiselt
juutide) kuritegelik hävitamine. Mida selline perspektiiv tähendab? Õigupoolest selgitab Aue seda meile ise raamatu esimeses peatükis „Toccata“, mille esseistlik stiil meenutab tõepoolest väga Tolstoi „Sõda ja rahu“. Ta kirjutab, et jutustab oma lugu, aga mitte selleks, et panna lugeja mõistma kurjategija motiive, vaid pigem seetõttu, et soovib kirjutamise kaudu puhastuda negatiivsetest kogemustest. Säärane stiil – milles minajutustaja eesmärk ei ole end lugeja silmis õigustada või empaatiat välja teenida, vaid olla enda suhtes aus ning kirjutamisteraapilise lähenemise kaudu II maailmasõja kohutavaimad peatükid uuesti läbi elada – annab tulemuseks kirjanduse, mis kingib lugejale seniste ajalookäsitluste ja -mütide kõrval värselt ja kummastavalt mõjuva vaate inimese, sõja ja kurjuse suhtele.

On ju põhiküsimus (ka täna Venemaa sõja kontekstis Ukrainas), kuidas said inimesed kollektiivselt toime panna teiste inimeste suhtes kõige koletumaid tegusid, mida on üldse võimalik välja mõelda? Kas olid need inimesed kuidagiviisi haiged, loomult väärdunud? Või olid nad tavalised inimesed, kes sattusid lihtsalt elama ja olema valel ajal vales kohas? Kuigi Aue nendib, et on kiiksuga isiksus, näitab ta koha kätte lugejale, kes võib etteruttavalt arvata, et võinuks ise sõjakolemuste keskel moraalselt puhtaks jääda:

„Mina olen süüdi, teie mitte, ja väga hea. Kuid te peaksite siiski suutma endale tunnistada, et seda, mida tegin mina, oleksite teinud ka teie. Võib-olla mitte nii kohusetundlikult, võib-olla ka mitte niisugust ahastust tundes, aga igal juhul ühel või teisel viisil. Mulle tundub, et nüüdisajaloos on kinnitust leidnud fakt: teatavatel asjaoludel teeb iga või peaaegu iga inimene seda, mida tal kästakse teha; ja andestage mulle, aga on üsna ebatõenäoline, et teie osutuksite suuremaks erandiks kui mina. Kui te olete sündinud niisuguses riigis või niisugusel ajal, kus keegi ei tule teie naist ega lapsi tappa ega isegi mitte nõudma, et te tapaksite teiste meeste naisi ja lapsi, siis tänage Jumalat ja minge rahus oma teed.“ (lk 23–24)

Viimased read, näib mulle, on olnud ehk kogu raamatu enim tsiteeritud. Ja õigusega! Nendes peitub kogu romaani moraal ja olulisim tähendus. Autor küsib: hea lugeja, ligimene, kas minajutustajast SS-lase hinge vaadates

peegeldub sulle vastu midagi, mis meenutab sulle sind ennast? Nimi Auegi, mis kõlab prantsuse keeles kui sõna *eau* ehk vesi, viitab peegeldusele.

Lugeja õnneks — nagu romaanides ikka — on Aue tõeline intellektuaal ning suurepärane arutleja. Ta mõtiskleb pidevalt oma saatuse üle, arutleb teiste haritlastega teoreetilistel ja ideoloogilistel teemadel ning tänu oma vaimsetele

võimetele teeb ka loo hüvanguks muljetavaldavat karjääri, mis viib ta kokku tuntud natsidega nagu Heinrich Himmler, Adolf Eichmann ja Albert Speer, kellel kõigil on romaanis oluline roll.

Ent kuigi romaani peamine küsimus on, kas keskmine lugeja samastub Auega, on selle kõrval ka kiiksuga (andke andeks, et sellele paremat sõna ei leidnud) Aue lugu. Kui tavaline Aue on eeskujulik natsiriigi alam ja teener, see tähendab tegelikult mõrvar ja kurjategija, peab kiiksuga Aue oma kummalisi pahesid ja patte kolleegide eest varjama, neid lugejaga siiski jagades. Nimelt on kiiksuga Auel obsessiivne armusuhe oma kaksikõe Unaga, tema hingel on ilmselt oma ema ja tolle kaaslase tapmine ning ta satub deliirsetesse episoodidesse, mis samas väga stiilitundlikult on sulatatud kokku muu looga (loomulikult ka tänu Heli Alliku meisterlikule ja täiesti põhjendatult premeeritud tõlkele).⁷

„Plekktrummi“ mõju on „Eumeniidides“ tuntav.

⁷ Heli Allik pälvis 2023. aasta veebruaris „Eumeniidide“ tõlkimise eest riikliku kultuuri aastapreemia.

Mida annab juurde selle Aue tundmine, kellega on raskem samastuda, kes teeb arusaamatuid valikuid, kes on pigem väga kirjanduslik, mõjudes kuidagi rõhutatult fiktiivsena? Sellele küsimusele mõeldes meenus teise sarnase tegelasena Günter Grassi „Plekktrummi“ Oskar Matzerath. Matzerath on ebakindla maailmamõistmisega kääbus, kelle arusaamatuks kinnisideeks on tema plekktrumm, mida tagudes elab ta samuti üle II maailmasõja, jälgides sündmusi enda ümber läbi kitsa ja egoistliku prisma, tehes isekaid ja pahakspandavaid valikuid. „Plekktrummi“ mõju on „Eumeniidides“ tuntuks, kuigi ma ei tea, et Littel oleks seda kinnitanud. Mõlema romaani peategelaste kiiksud, egoistlikud ja isegi absurdsed kinnisideed aitavad sümboolselt illustreerida kõike seda lõpuni mõistetamatut, mis II maailmasõja koleduste juurde käib. Kuigi Aue tegelaskuju väga huvitavate arutelude toel aitab Littel mõista inimest, kes paneb toime inimsusevastaseid kuritegusid, jätavad tema kiiksud ruumi ka müstikale ja seletamatule, mis samuti iga inimest iseloomustab. Ehkki hea romaan ei tee inimest kunagi täiesti arusaamatuks ja ühemõõtmeliseks koletiseks, ei saa see teda ka täielikult ratsionaliseerida. „Eumeniidides“ on mitmeid kohti, kus ka tegelased inimese mõistusliku ja mõistusevastase loomuse üle arutlevad. Üks meeldejäävamaid Auschwitzis, kus Aue vestleb paarsti dr Eduard Wirthsiga, et saada aru, miks on vaja nõnda halastamatult (orja) tööjõuga ümber käia. Arst arutleb:

„Ma olen jõudnud järeldusele, et SS-i valvur ei muutu vägivaldseks või sadistlikuks sellepärast, et ta mõtleb: vang ei ole inimolend; vastuoksa, tema raev kasvab ja muutub sadismiks just siis, kui ta saab aru, et vang mitte ainult ei ole kaugeltki alam olend, nagu talle õpetati, vaid on tegelikult just nimelt inimene nagu tema; ja see on see vastupanu, mõistate, mis on valvuri jaoks väljakannatamatu, see tumm teise inimese eluspüsimine; ja niisiis valvur peksab teda, et hävitada nende ühine inimlikkus.“ (lk 587–588)

Nojah, mõistame me siis pärast „Eumeniidide“ lugemist paremini inimest ja II maailmasõda? Või täpsemalt, mõistame me inimest piisavalt hästi, et osata kuidagi nii koos elada, et 1940. aastatel aset leidnud sündmusi tulevikus vältida? Ma ei tea. Aga igal juhul aitab „Eumeniidid“ kirjandusele omasel moel sügavamalt läbi tunnetada seda kohutavat momenti inimkonna (lähiajaloo, mil justkui kõik eeldused taolise katastroofi vältimiseks olid tegelikult juba täidetud.

Toredad jutukesed, mälestused ja absurd 2023

Piret Tänava

**„Eesti novell 2023“
Eesti Jutt, 2023**

Tänavune „Eesti novelli“ kogumik alustaks justkui uut etappi sarja plaanitavas, vähemalt saja-aastases ajaloos. „Eesti novell 2023“ eristub viiest eelnevast uue, vaoshoituma kaanekujundusega, mis ei sobitu ehk valatult erksavärviliste eelkäijate kõrvale, kuid aitab minetada senist päevalehelikku välisilmet. Samuti on muutusi toimunud koostajate seas. Kolmandat korda aitab kogumikku kokku panna Maarja Kangro ning teist aastat on kaasatud Mart Velsker. Uute tulijatena on koostajate hulgas Maria Esko ning Joosep Vesselov. Uut hingamist on tunda ka kogumiku autorite seas. 19 autori hulgas on senisest rohkem värskeid, näiteks Värskes Rõhus tekste avaldanud autoreid. Noorim nendest on 15-aastane, traditsiooniliseks taaselustatud klassikuks aga 125 aastat tagasi sündinud Albert Kivikas. Ometi ei puudu ka sellest väljaandest arvukas seltskond väsimatuid novelliautoreid, kellest mõni on üles astunud pea igas „Eesti novelli“ väljaandes (Urmas Vadi, Kai Kask, Lilli Luuk, Piret Raud).

Sarjale omane soliidne kirjandusteaduslik järelsõna on seekord asendatud koostajate visiooni ning autorite sihti ja žanrivalikut tutvustavate lühiankeetidega. Selline valik annab küll panuse kogumiku loomupärasesse eklektikasse, kuid kokkuvõttes on autorite enda hääl teisel kujul ehk põnevamgi kui järjekordne akadeemiline arutus novelližanri määratlustest ja olemusest.

Kuivõrd „Eesti novell 2023“ ei andnud mulle kätte kergesti tabatavaid temaatilisi ega vormilisi trende, millest raamatu kajastamisel kinni hakata, ning ühtse terviku iseloomu on kogumiku puhul paratamatult raske paika panna, leidsin ennast pisut keerulisest olukorrast. Paljud tekstid justkui kutsusid eraldiseisvalt kommenteerima, aga tundus ebaaus jätta teised, õlgu kehitama panevad lood täiesti mainimata. Midagi kõneväärt võiks ju proovida igast tekstist leida? Novellide ühekaupa eritlemiseks leiutasin mõneti abstraktse kolmikjaotuse, et proovida ühis- ja eriosad siiski nähtavale tuua.

Absurd

Novellivorm on tihti peale suunanud vaatama tuttavast tegelikkusest kaugemale ning looma teistsuguseid, raskesti hoomatavaid või suisa totraid reaalsusi. Absurdsete maailmade loomine võimaldab pakkuda maagilisi lugemiskogemusi ning öelda reaalse elu probleemide kohta midagi ootamatult tabavat. Ometi võib absurditaotlus taanduda ka lihtsalt lõbusaks keeleliseks eksperimendiks, ja tahe lugejale midagi ootamatut pakkuda kipub pärssima novelli terviku moodustumist. Sellisel juhul paistab uue maailma avastamine vahel mannetumgi kui hall ja argipäevane omailm. Kogumikust „Eesti novell 2023“ leiab mitmeid absurdikatsetusi, millest ükski ei kukkunud absurdi pakkumisel läbi, kuid absurdi kogupotentsiaal jäi siiski rakendamata.

Kristjan Haljaku „Külalised“ kostitab hoomamatu virvarriga, kus tähendused poevad keelemängu taha peitu. Kui üldse midagi, siis meenutab see lugu narkootilist egosurma, kus kohtutakse kõrgemate jõududega, või siis on tegemist lihtsalt äraspidise peolõpu kirjeldusega. Haljaku tekst on keeleliselt meisterlik ning suudab lugeja viia sürreaalsesse maailma. Midagi jääb aga puudu, et novelli saaks täielikult nautida — põneva maailmaloo kõrval oleks tekstil võinud olla konkreetsem ja sügavam ideeline tasand.

Ka **Erkki Luugi „Velpjas kokkukuuluvus“** pakub paeluvat, mõistatuslike kaldsõnadega rikastatud absurdi. Suurtähtedeta ja ühes jorus kirjutatud tekst nihkub vormilt kuhugi miniatuuri pärusmaale. Kahju ainult, et teksti lõpp ajatusse klišeesse suubub.

Mudlumi „Vanas Peedus“ luuakse sürreaalne tulevik, kus geneetika on arendatud nii kaugele, et võimaldab tuhandeaastasi elukaari. Ühe võimaliku tuleviku kirjeldus kritiseerib sihitut tahet elada kauem ja optimaalsemalt, ilma et mõeldaks, mida see tegelikult tähendab. Tervitativ on novelli ühiskonnakriitiline iseloom, mida leiab kogumiku tervikpildist üllatavalt vähe. Samas võinuks Mudlum sürreaalset tulevikku veelgi rajumalt ja äärmuslikumalt kujutada, ka ühiskonnakriitika oleks võinud olla varjatum ning pakkuda seekaudu rohkem avastamisrõõmu.

Andreas Kübar tahab oma novellis „**Carmen Electra**“ lüüa randoomusega. Sellega saab rabada küll ning Kübar teeb seda vabas ja nauditavas inglise ja eesti keele põimingus, kuid minu jaoks jäi hädise telestaari süles ringi tassimisest kuidagi väheks. Autor on absurdi loomisel häbelik, mis pärsib selle mõjule pääsemist.

Lihtsalt toredad jutukesed

Kategooria tituleerimisel lähtusin nende novellide klassikaliselt puänteeritud vormist ning valdavast mälu või mälestuste temaatikast (tihti esinevad mõlemad koos), mis viivad erinevatel põhjustel leige tervikuni. Ühe silmapaistvama trendina selleaastases kogumikus paistavad silma olevikuhetkest tõukuvad mälestusteahelad, kus lugeja viiakse rändama ühe tegelase minevikku. Selline raam on lennutanud ja lennutab kindlasti ka tulevikus paljud kirjanikud orbiidile ning kaugemalegi, kuid novelli-võrrandi toimimiseks on siiski vaja midagi veel. Olgu selleks siis keeleline meisterlikkus, üllatav aegruum, põnev algidee või hoopis midagi muud. Vastasel juhul kipub see raam tootma lihtsalt toredaid jutukesi, mida leidub selles kogumikus küllaga.

Kohe kogumiku algusest leiame **Kai Kase** klassikaliselt puänteeritud loomepuhangut kirjeldava novelli „**Täpselt nii**“. Varbaotsaga puudutatakse loominguilise töö ilu ja valu, kuid põnevat sissevaadet kirjutamispiinadesse luua ei õnnestu. Tegevuse aegruumiline rändamine pigem väsitab kui ergutab. Björki laulusõnadega põimitud **Vahur Aabramsi** „**Ületalvelauludes**“ kasutatatakse paljudele selle kogumiku novellidele omast olevikulist lähtepunkti minevikuseikade ühtseks narratiiviks konstrueerimiseks, seejuures on novelli kõige meeldejäävam osa muusika ja teksti kohtumine. **Ilja Prožorovi** „**Tuhandendat korda**“ (Eda Ahi tõlkes) näol on tegemist klassikalise psühholoogilise armastuslooga, mis on hästi tõlgitud, komponeeritud ja sõnastatud. „Hästi tehtud“ suhtenovellil on olemas kõik vajalikud komponendid, kuid lugu ununeb peale lugemist kiiresti.

Mikko Lageršpetz tunnistab „**Hõbepulmale**“ järgnevas ankeedis, et naudibki vastuseta jäävaid küsimusi, mis selgitab ehk hariliku mälu ja mälestuste teemalise ning kontsentreeritult vaatepunkte vahetava teksti lõpliku sõnumi hämaraks jäämist. Nautisin novelli pingetõuse ja -langusi, kuid vahelduvate vaatepunktide kaootika ei lubanud tegevustikku lõplikult sisse elada. Tegemist on ehk looga, mis vajaks pikemat läbikirjutamist, sest põnev algus on iseenesest olemas.

Brigitta Davidjantsi klassikaline isiklik mälestusnovell „**Näsuputka**“ ajab muigele 90ndate alguse nostalgiaga, mis on kultuurimälust tuttav ka minusugustele sajandi alguse tulijatele. Lihtsasti jälgitav süžee pakub nii äratundmist kui ootamatusi, mis kulmineeruvad täitsa kena puändiga. Novell on vormiliselt läbitunnetatud, aga päris pärliks siiski ei kvalifitseeru. Ehkki 1990ndad pakuvad kogumiku kontekstis vajalikku aegruumilist vaheldust, jääb loodud maailm teiste novellide taustal tuhmiks.

Hänilase setokeelne „**Tarõ**“ mõjub kiire tempoga lugejale vajaliku aeglustusena. Seto keel on justkui lapsepõlves õpitud võõrkeel, mille aeg-

lasel menetlemisel tekst ligipääsetavaks muutub. „Tarõ“ on armas ja lihtne looke hävitavast unustusest, seejuures aga jääbki keel selle loo kõige meeldejäavamaks aspektiks.

Piret Raua „Päeva parimale hetkele“ saab ehk saatuslikuks paigutus Sveta Grigorjeva tempoka ja päevikuliku tekstipuhangu järele, sest see lühike ja klassikaline novellike jääb eelmise taustal pigem magedaks. Lugu sellest, kuidas naine kohvikus teadvustab hetkeks tugevalt väljasolijate valu ning pöördub siis tagasi oma kohvi ja koogi juurde, mõjub ajatu klassika asemel ammendunult. Võimalik, et kui „Päeva parim hetk“ oleks paigutatud mujale (või kui teda eraldiseisvalt lugeda), mõjuks see teisiti, ehk isegi säraks oma lihtsuses.

Maryliis Teinfeldt-Grins esindab nooremaid, Värske Rõhu autoreid. „Ukselink“ on lugu ohutundest, et armastus võib alati otsa saada. Novelli on püütud vürtsitada lihtsakoelise müüriehitamise kujundiga. Võib-olla tärkab minus varajane küünik, kuid see tekst tundub olevat kogumiku labaseim. Armastusega kaasnev paratamatult ebamäärane oletus „aga mis siis, kui...“ võiks pakkuda meeldivat samastumist, kuid väsinud kujundiloomu muudab selle kahjuks raskesti kättesaadavaks.

Pärlid

Järgnevad novellid suutsid vältida takerdumist novellivormi klišeedesse ning kasutasid lühijutu võimaluste arsenali parimatel viisidel ära. Mälust ja minevikust kirjutamine, klassikaliselt puänteeritud vormid ja tilgake absurdi annavad endast hoogsalt märku ka selles kategoorias, näitamaks, et juba tuttavad ideed või vormivõtted võivad oskusliku ja julge autori käes eredalt särada. Ehkki needki tekstid pole just enneolematud meistriteosed, jäid need mulle selgelt meelde. See aga on 19 autoriga kogumiku polüfooniat arvestades märkimisväärne saavutus!

Urmas Vadi „Avanev süda“ algab küll üldfilosoofilise heietamisega elu ja õnne üle, kuid õige pea viiakse lugeja seiklema eneseotsijaga, kes igatseb ajutöö asemele füüsilist. Loo hämmastavalt kergelt kulgevad aegruumivahetused panid mind lugedes ennast unustama. Iga järgmine motiiv või tegelane saab auditaval moel lõpuks relevantseks ning kõik lahtised otsad sõlmitakse kokku teistele hoomamatu õnne kogemise taustal.

Novellikuninganna Lilli Luugi loos „Kurbuse kunst“ kasutatakse halli ja õnnetu pereelu lahti rullimiseks värvikat ja epiteedirohket keelt. Novelli aeglaselt keriv tempo sisendab lugejasse üha kasvavat ängistust, mis annab võimaluse tunda kaasa värskelt emaks saanud naise kõikehõlmavale üksindusele.

Kogumiku üks meeldivamaid üllatusi on **Katrin Tegova „Teraslind“**, kus lennujaam ja lendamine on hea raam, mille kaudu ühe noore naise seksuaalse teekonna ängi õõva ja naudingupudemeid edasi anda. Vormilt on tegemist küll üsna klassikalise olevikuga raamistatud mälestusnovelliga, kuid Tegova siirus ja julgus teema püstitamisel mõjub värskendavalt ning võimaldab kergesti haakuda feministliku vaatepunktiga.

Soovin südamest tänada **Sveta Grigorjevat**, et tema tekst „**Sotsiaaldemokraat ja monarhia**“ pani mind Spotifyst Tom Odelli „Another Love'i“ üles otsima! Laulule viitamine näitab, kui hea on Grigorjeva popkultuuriline tunnetus ja kui hästi ta haarab minu generatsiooni noorte tähelepanu. Vormilist ja sisulist laialivalguvust teksti teises pooles kompenseerib ühiskonnakriitiline närv ning tabav noore kulturniku igapäevaste olme-frustratsioonide kajastus. Nautisin ka suupärase *estonenglish*'i kasutamist ja selle sujuvat lõimingut kirjakeelega. Teksti päevikulik ja seega mõneti kaootiline stiil on mõjus ja kinnistab Grigorjeva kirjanduslikku identiteeti.

Anastassia Kužnetsova pealkirjata novell jääb juba esimest lausest alates silma värvika ja haarava keelekasutusega. Unustusse vajumise traagikat kujundlikult esitav lugu säilitab oma kompaktsuses sisulise kandvuse, Värske Rõhu novellikonkursil auhinna napsamine tundub loogiline asjade kulg. Autor on mälestustes rändamise raamist viimast võtnud ning novelli lühidus ei takista ühtlase meeleoluga terviku loomist.

Meelis Friedenthal toob novellis „**Abracadabra**“ lugejani kogumiku suurima tähemärkide arvu ning kõige ekstensiivsema omailma. Friedenthal suudab visandada Euroopa mõtteloo kujunemist paralleelselt Lumivalgekese muinasjutu hüpoteetiliste lähtepunktidega ja ehitab neid traagilise perekonnaloo ja Eesti ajaloo kujutamisega sidudes „Eesti novelli 2023“ ühe kõige terviklikuma ja suurejoonelisema teksti. Kuna enamik kogumiku novellidest paigutab tegevuse kaasaega meenutavasse, realistlikkust taotlevasse miljöösse, mõjub Friedenthali poolmaagiline minevik värskendavalt. Natuke on tunda, et novell valmis tellimustööna kogumiku „Eesti nõid“ jaoks, kuid teksti kvaliteeti see ei vähenda.

Olen kindel, et „Eesti novell“ on igati tänuväärne ja oluline projekt, millel on lühiproosa kajastamisel ja laiema avalikkuse huviorbiiti tõukamisel suur roll. Seega ei soovi ma koostajate tööle ja kogumiku identiteedinihetele midagi ette heita. Ka möödunud novelliaasta olemusele lubas kogumik

**Kogumikule
oleks põnevust
lisanud
ühiskonna-
kriitilisem
vaade.**

sammukese lähemale, kuigi ühtset ajastutunnetust või tunnetuslikku ühisosa selgelt välja ei joonistu. Ma pole ka kindel, kas seda nii lühikeselt distantsilt näha saabki. Nii palju sain aga teada, et autorid nadivad klassikalist puänti ja mälestustes rändamist, arglikku absurdimängu ja realistlik-nüüdisaegset miljööd. Leidub läbitunnetatud naisvaatepunkte ja päevikulikku elulisust, teisalt ka väsinud kujundeid ja sihituid vormisahkerdusi. Siiski ärgitaksin autoreid klassikalisest puänteeritud vormist kaugemale vaatama. Isegi kui vormikatsetus on ebakindel, kujuneb eksperiment suure tõenäosusega meeldejäävamaks kui lihtsalt toredalt kirjutatud jutuke. Ehkki kogumikule oleks põnevust lisanud ühiskonnakriitilisem vaade ja rohkem erinevaid tegevuspaiku, tuleb siiski kiita julget mängu inglise keelega ning setokeelset kõrvalepõiget. Jääb üle vaid loota, et järgmise „Eesti novelli“ pärlite osakaal ületab juba julgelt lihtsalt toredate jutukeste oma.

Kutse avastada

Melani Mägi

Kätlin Kaldmaa

„Mu tiivad on mu juured“

Kirjastus Hunt, 2023

Kätlin Kaldmaa viimast luulekogu kätte võttes võivad selle elegantne kaanekujundus ja mahedad roosakad toonid jätta esialgu mulje pigem ürgnaiselikust kogumikust. Ka kogumiku pealkiri kõlab nõnda kaunilt ja poeetiliselt, andes mõista pigem millestki õrnast ja loodusekesksest. Mõneti võiks sellist esmamuljet õigustatuks pidada: teos pakub ainulaadset sissevaadet ühe naise ellu, samal ajal vaidlustades ka traditsioonilist naiselikkuse mõistet. Tekstid on stiililiselt muutlikud nagu autori rändlev elu ise — raamatusse on kokku köidetud erinevates paikades ja erinevatel eluetappidel kirja pandud tekste juba alates aastast 2007.

Sukeldun maailmarändurist Kätlin Kaldmaa luulekogusse võrkiiges, asukohaga Võrumaal, dokumenteerin oma mõtisklusi teose temaatikaga vägagi sobivate abivahenditega: suveniiriks kingitud märkmik Londonist ja pastakas Amsterdamist. Kaldmaa raamat viib mind suletud uste taha ja oma südamesse, võtab kaasa reisile läbi teise inimese elu, aga ka kõigile ligipääsetavatesse kohtadesse — Islandile, Kanadasse, Kreekasse. Tema tekstid sütitavad ka minus sügava reisiigatsuse, äratavad soovi maailma uurida ja avastada ka enda tiivad, ajada juured teistesse muldadesse, rännata kodutu rändurina.

Väga hästi võtab luulekogu olemuse kokku üks Kaldmaa enda lause: „kui loomise ukSED on valla, siis tahavad ka kõiksugu teised tekstid välja pääseda“ (lk 78). Nõnda leiab kogumiku 192 leheküljel nii luulet kui proosat (seejuures on tihti üks teisega läbipõimunud), päevikulaadseid sissekandeid, miniatuurseid mõtisklushetki — mõnus segapudru. Vahelduvad nii tekstide keel kui ainek: saab lugeda eesti-, inglise- ja muukeelsete fraasidega pikitud humoorikaid vahepalasi, sisekaemuslikke mõtisklusi, filosoofilisi küsimusi, ning kohtab ka mõneti ebamugavaid teemasid ja ühiskonnakriitikat.

Kaldmaa üks eripära on oskus navigeerida universaalse ja isikliku ning mugava ja ebamugava vahel. See duaalsus ilmneb juba luulekogu sissejuhatavas ja eraldiseisvana näivas luuletuses „Ma mõtlen kogu aeg

Ukrainast“. Emotsionaalselt laetud ridades „Mõtlen kogu aeg Ukrainast / ja et kuigi ribadeks kisub mu hing, / ei ole minul õigust kirjutada Ukraina sõjast. / Rohkem kui see üks luuletus siin.“ (lk 11) tuletatakse teravalt meelde ukrainlaste valu ja ühiskondlikku taaka, tekst näitab autori tugevat seotust teemaga. Samas annab see edasi ka luuletaja eetilist dilemma, mis võib kellegi teise valu ja kannatuste kujutamisel tekkida. Kaldmaa läheneb teemale taktitundeliselt, rõhutades, et kannatanute valu on olulisem kui tema enda oma. Katkend ilmestab ka luule ilu segunemist inimliku haavatavusega ning peegeldab oskust käsitleda sotsiaalselt teravaid ja laia kõlapinnaga teemasid tundlikult ja empaatiliselt.

Selle oskuse tunnistajaks on ka luuletus „Mind ei ole kunagi vägistatud“. Varasem õrnus raske teema käsitlemisel asendub heidutava ja valju tooniga: „Mind ei ole kunagi vägistatud, / ent on nii, nagu oleks. / On nii, nagu oleks ühekorraga / jäänud vaikseks kõik tuuleõhk / ja ma oleks andnud oma väikese sõrme / ühe õhuliikumise eest. / On nii, nagu oleks ühekorraga / pannud koivad seisma kõik ritsikad / ja ma oleks andnud oma suure varba / üheainsagi sirina eest. / On nii, nagu oleks ühekorraga /

jäänud tummaks vaikuski / ja ma oleks andnud oma mõttetu elu / ühe vaikusheli eest.“ (lk 167)

Luuletus annab edasi võimsa emotsionaalse kogemuse, kasutades keeruliste tunnete uurimiseks elavaid ja meeldejäätavaid kujundeid. Rääkija kinnitus, et ta ei ole kunagi kogenud vägistamist, oleks justkui vastuolus kohati sõnades tajutava haavatavuse ja rikutuse tundega. „On nii, nagu

oleks“ kordub kummituslikult, rõhutades seotust tegeliku kogemuse ja selle sügava mõju vahel kõneleja psüühikale. Ridades on võimendatud näiliselt väikeste žestide tähtsust, justkui oleks nendel kogu maailma kaal. See argise ja monumentaalse kõrvutamine rõhutab sisemist segadust ja kulmineerub mõtisklusega elu väärtuse üle. Mõte oma elu ohverdamisest ühe hetke vaikuse eest tabab ja väljendab südantlõhestavat meeleheidet ja jätab lugejale püsiva mälestuse.

Kuigi Kaldmaa lood kutsuvad lugejat peatuma ja mõtlema tõsisematele teemadele, on luulekogus nende vastukaaluks esindatud ka humoorikamad ja helgemad kirjutised. Autor jagab muhedaid ja värvikaid kilde oma argielust, näiteks:

LONDON: PÜHA PAULI KATEDRAAL

„Me oleme kõndinud, kõndinud, kõndinud, rääkinud, rääkinud, rääkinud, keskaegses surnuaias istunud, jõe ääres pingil istunud, välikohvikus istunud, sa oled sõidutee pealt

**Kaldmaa
sõnad toimivad
nii akna kui
peegliina.**

laiakssõidetud münti koukides peaaegu kahekorruselise punase bussi alla jäänud, ma olen seeliku peale rohupleki istunud, sa oled oma isasuhte üksipulgi lahti võtnud, ma olen oma ema asemel jutu sinu romaani peale viinud.

Tuleme jõe äärest ja oleme tänaval, mis viib otse Püha Pauli katedraali juurde. See mõjub isegi sinu suurejoonelisest metropolist tulnud inimesele. Ajalugu ikka teeb seda.

Sa jääd seisma, vaatad seda kuldset kuplit, võtad mu käest kinni.

„Kuule, abiellume siin. Mu isa on Briti Impeeriumi Ordu liige, ta saab meile loa.“

Ma vaatan sind.

Ja vaatan.“

(lk 107)

Elav kirjeldus ja ootamatud pöörded teevad kaasaelamise lugejale lihtsaks. Kõndimisest ja rääkimisest erinevates kohtades istumiseni saab lugeja kohtumist ka ise kogeda. Keskkonna tähtsust loo jaoks annab autor oskuslikult edasi ülemineku kaudu argipäevatoimetustelt Püha Pauli katedraali aukartustäratavale kohalolule. Katedraalist saab hetkeks fookuspunkt, mis sümboliseerib ajaloo püsivat mõju üksikisikutele, olemata nende igapäevastest tegemistest või elukäigust. Autor võib sellega soovida väljendada, et ajaloolised paigad ja sündmused on olulised mitte ainult mineviku mõistmiseks, vaid ka selleks, et luua sidemeid ja jagada emotsioone oleviku ja tuleviku põlvkondadega. Abieluettepanek võiks olla loo kulminatsioonihetk, ühtaegu romantiline ja ootamatu, kuid lugu pole veel läbi: „Ja küsin: „Kuidas sa seda ette kujutad? Sina oled abielus katoliiklane ja mina paadunud ateist.““ Sisse tuuakse uus emotsiooni- ja pingekiht, tekitades küsimusi, vastuseid andmata. Kaldmaa seob kokku äkilisi sündmusi ja spontaanseid hetki, puändid ja järsud teemanihkeid toovad lugemisse mõnusaid situatsioonikoomilisi pause.

Kaldmaa tundubki oma luulekogus eelistavat erinevate teemade ja emotsioonide virvarri. Tekstid on jaotatud seitsmesse mahukamasse osasse, millest mõnes võib leida „klassikalisemas“ vormis luuletusi, mõnes proosaluulet või mõlemat. Iga osa mõjub eraldiseisvalt, tekitades esialgu killustatud efekti. Siiski on selles jaotuses tunda kindlaid temaatilisi niite, mis kirjutised üksteisega seob – näiteks „METS JA JUURED“ kätkeb looduslähedasi ja sisututvustuses mainitud „animaalsete nõksudega“ luuletusi, samal ajal kui „MAADE PAOD“ peidab endas proosaluule vormis

argiste hetkede kirjeldusi humoristlikus võtmes. Luulekogu üle pikemalt mõtiskledes märkan, et selle narratiivi ja stiili on päris palju mõjutanud autori rändav eluviis. Vormilised iseärasused, näiteks pikk hetkekirjeldus proosaluuletuses „Hommik“ (lk 28–31) või abstraktsem luuletus „elajas“ (lk 43–50) näitavad, kuidas kirjanik on kohanenud uuega, aga ka arenemist ja eksperimenteerimist. Nõnda võtaks luulekogu ülesehituse idee kokku tsitaat Kaldmaa Islandi-aegadest: „Ja nii ma annan endale loa kirjutada nii nagu parasjagu tuleb, sest eks kõik, kes päriselt kirjutavad, teavad, et seda liikumist ei saa takistada ja kui sa seda jõuga tegema hakkad või kirjutades valetama, ei ole kirjutustörge kaugel.“ (lk 78)

„Mu tiivad on mu juured“ pole pelgalt luulekogu – see on kutse avastada ja tunda. Lugejatel on võimalus liituda intiimse reisiga läbi aja, ruumi ja inimsüdame keerukuse. Kätlin Kaldmaa sõnad toimivad nii akna kui peeglina, peegeldades ka lugeja enda kogemusi. Luulekogu tuletab meelde kirjanduse jõudu ületada piire, põimides endas lugematul hulgal niite ja ühendades meid jagatud inimkogemusega.

Värske Rõhu toimetus

Aastanumbri vahetumise puhul soovitab raamatuid hoopis Värske Rõhu toimetus.

Head uut aastat ja head lugemist!

J. D. Salinger

„Üheksa juttu“

Hea Lugu, 2018

Tõlkinud Peeter Tammearu ja Valda Raud

(Little, Brown and Company, 1953)

„Üheksa juttu“ on vististi üks parimaid jutukogusid üldse. Salinger, kes põlgas isiklikku kuulsust, oma raamatute filmi-adaptsioone ning isegi illustratsioone tegelastest, ihkas, et kõneleks tema tekst ja ainult tema tekst. Ka nüüd, 105 aastat pärast autori sündi räägivad need jutud lugejaga endiselt ühtaegu tohutu õrnuse ja hingelise teravusega. Salingeri keel ja stiil (iseäranis hea on teda lugeda originaalis) on sealjuures ühtaegu nii omapärased kui ka loomulikud: ei mingisugust kunstlikkust või ebaelulisust. Just oma väiksuses ja kerguses saavutab Salingeri looming monumentaalsed mõõtmed. Ühelt poolt pakuvad need lühikesed lood mõnusa lugemiselamuse, kuid teisalt on tema vaikne struktuurilooming ja jutustajameisterlikkus hindamatuks õppematerjaliks igale noorele autorile.

Paul Raud

Sveta Grigorjeva

„Frankenstein“

Suur Rida, 2023

„frankensteini koletis on tagasi ja ta on nüüd / polüamoorne aromantiline ökoseksuaal“. Mul on selle raamatu mõju kuidagi erakordselt raske sõnastada — enamikku, mida ma öelda oskaks, ütleb see ise paremini. Aga hoidsin täna kassi käppa (jajah) ja ta jäi mulle veidralt pikalt otsa vaatama (jajahhh) ja ma mõtlesin, et see raamat mõjub nagu pikk silmside mõne lähedase inimese või muu olendiga: vaimustavalt, värskendavalt, elustavalt, erutavalt, rõõmustavalt, joovastavalt. Jube tore

on tunda, et luule võib (ikka veel) niimoodi toimida — lüüa südame küljest küünilisuse, tuimuse ja lootusetuse kooriku lahti. Puudutada verbaalsete vahenditega mingeid üsna mitte-verbaalseid inimlikkusekihte.

Mirjam Parve

Matthew Desmond

**„Evicted. Poverty and Profit in the American City“
Crown Publishers, 2016**

Ajal, kui ühiskondlik ebavõrdsus Eestis üha süveneb, on hea olla teadlik sellest, kui sügavalt see inimeste valikuid ja elusid mõjutab. Ameerika sotsioloogi Matthew Desmondi antropoloogiline uurimus „Evicted” lahkab pealtnäha vaid ühte aspekti — üüriturgu —, kuid seeläbi kõike muud ka. Nimelt tegi Desmond mitu aastat välitööd USA ühe kõige vaesema linna Milwaukee viletsates linnaosades ja treileriparkides ning uuris seda, millise jälje kodust välja tõstmine sotsiaalmajanduslikult kehvemal järjel olevatele inimestele jätab. Tema loo kangelased on noored üksikemad, pisikuritegudes süüdi mõistetud, endised ja praegused narkomaanid (tihti seda kõike samal ajal), kelle eluvalikuid ei ole suunanud mitte vaba tahe, vaid karmid sotsiaalsed olud ja paratamatus. Kas osta lastele süüa ja riskida kodust välja tõstmisega või maksta üüri? Kas kutsuda naabrite tüli pealt kuulates politsei ja jääda korterist ilma või kaklust ignoreerida? Neid ja paljusid teisi lohutuid dilemmasid kirjeldab Desmond võrratult empaatiliselt ja oma privilegeeritusest teadlik olles. Kohustuslik lugemine kõigile neile, kelle sees pulbitseb viha röövkapitalismi vastu ning solidaarsus rõhututega!

Hanna Linda Korp

00 AUTORID

Helena Aadli (25)
töötab päeval Müürilehes, öösel
paneab pähe ilmunud tekste kirja.

Mia Maria Rohumaa (26)
veel vaatab seda asja.

Lauri Laaspere (22):
„Uurin mikroskoobi all juuri.
Vabal ajal pildistan filmile,
rahvatantsin ja olen elu.“

Melani Mägi (24)
on isemoodi tüdruk, kelle pulmas
kõlaks vaid Ska Faktor.

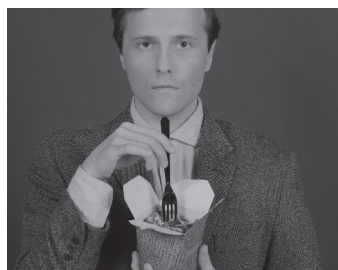
*Lisanna Lajal (24), Morten
Made (22) ja Anette Pärn (22):*
„Oleme südamest tänulikud
Aurora Ruusile ja ta emale, kes
korraldasid uruMuru suve(-elu-
üli-)kooli, kust sai alguse siinolev
arvustus.“

Susi Ann Kaljas (24)
unistab oma puudlist, maailma-
rahust ja lõputust suvest.

Triinu Kree (18)
on näitleja, luuletaja & eluvaatle-
ja, kes palvetab Lana Del Rey
altari ees & flirdib sõnade
surreaalsusega.

Gustav Nikopensius (29),
loe lühiintervjuud lk 43.

Emili Pajupuu (18):
„õpin Hugo Treffneri Gümnaa-
siumis, kirjutan vahel, tulevikus
olen tohutult tark ajaloolane“

Getter Dolgošev (22),
loe lühiintervjuud lk 29.

Emily Kolik (30):
„Kirjutamine on minu jaoks kui leivakoorukesed, mis kõige kiuste aitavad lõpuks ikkagi tee koduni leida. Kirjutamine on üks väike võimalus, kuidas inimene saab head teha.“

Ekke Janisk (23)
on ühemõõtmeline poisike, kes on olude sunnil huvitunud eshatoloogiast.

Mona Tärk (26):
„Distsantsil puhun end mulli. Siis mul on vaja vist küsimust?“

Piret Tānava (23)
mängib nukkudega mitte su tunnetega

Mira Aurelia Eskelinen (34)
on häbenematult kväär kirjanik, *performance*-artist ja produtsent, kes fännab kõike, mis on hübriidne. Ta dekonstrueerib ja avardab kirglikult LGBTQIA+narratiive ning loob platvorme ja mänguväljakuid vähemesindatud kunstnikele ja jutustajatele. Eskelise žanripiire vāānavad teosed tegelevad selliste teemadega nagu transrōõmud, seks, puhkus, mälu ja kõikvōimalikud lõbusad viisid, kuidas jōikade sookategooriatega mōõllata. „Sisetunne“ („Aavistus“) on tema esikromaan.

Caroline Kuzmin (19):
„Salaja olen haldjas.“

Robert Varik (26)
elab Tartus. Tema pōhitōō on kohalikus linnamuuseumis uurida ja mōtestada iga Tartu linnaosa fluidumit ning teha sellest nōitus.

Kaarel Mihk (29)
teeb aega parajaks.

Mia Melanie Saar (23)
on Lōuna-Eesti kuulsaim seene-maalija.

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja:

Hanna Linda Korp

Tegevtoimetaja:

Saara Liis Jõerand

Luuletoimetaja:

Saara Lotta Linno

Proosatoimetaja:

Paul Raud

Tõlke- ja päevikutoimetaja:

Mirjam Parve

Keeletoimetaja:

Liisi Rünkla

Kujundajad:

Pärtel Eelmer, Else Lagerspetz

KAASTÖÖD

Luule:

saaralotta.linno@va.ee

Proosa:

paul.raud@va.ee

Arvustused, esseed:

hannalinda.korp@va.ee

Tõlked ja päevikud:

mirjam.parve@va.ee

Pildid ja fotod:

vr@va.ee

Illustratsioonid:

Mia Melanie Saar

Intervjuu fotod:

Madli Oras, Cornelia Travnicek

Päeviku fotod:

Susi Ann Kaljas

KOLLEEGIUM

Lauri Eesmaa, Sveta Grigorjeva,
Maarja Kangro, Pille-Riin Larm,
Helena Läks, Carolina Pihelgas,
Johanna Ross, Mihhail Trunin,
Berk Vaher, Mart Velsker, Tõnis Vilu

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Tel 50 17 053

vr@va.ee

www.va.ee

Trükk:

Tallinna Raamatutrükikoda

Paberid:

Holmen Book White 70g

Munken Pure 240g

Kirjatüübid:

Self Modern (Bretagne Type Foundry)

Aktsidents (Tüpokompanii)

Värske Rõhk nr 87 (1/2024)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)